

Görüş:

Dış dünya:

Dürebünle yakın, gözlükle uzak

Ruhuma yedi kere ceza verdim...
Dördüncüsünde bir hata
yapmış ve kendini başkasının
hatasıyla savunmuştu.

Halil Cibran

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

Herşeye rağmen iyimser olmak...

Türkiye, yine yoğun günler yaşıyor. Suriye'den çıkarmak için savaşı göze aldığımız, Türkiye'nin bütünlüğünü tehdit eden terörist bir örgütün elebaşısına Suriye'de tanınan hakların dost ve müttefik saydığımız İtalya'da tanınması, hepimizi tek bir duygu etrafında birleştirdi, öfke... Hukukun ve hristiyanlığın beşiği sayılan bir ülkede koalisyon hükümetinin aldığı bu karar, Türk toplumu kadar İtalyan vatandaşlarını da, diğer ülkelerin insanların vicdanını da yaraladı. Türk toplumu haklı tepkisinde yalnız değil. Umuyoruz ki, Türkiye'nin NATO ve AB içindeki müttefikleri de toplumlarının gösterdiği bu haklı tepkiye resmen katılır ve terörü özendiren davranışların önüne geçerler.

Türkiye'de her zaman olduğu gibi yine ekonomik ve siyasi kriz bir arada yaşanıyor. Maalesef bir ekonomik krize girerken siyasi krizden uzak durmayı ya da siyasi krizler sırasında ekonomimizi dengede götürmeyi başaramıyoruz. Bu belki doğal, çünkü ekonomi ve politika hiç bir ülkede birbirinden kesin çizgilerle ayrılmıyor. Ancak birçok ülkede siyasi kriz yaşandığında ekonomi bundan etkileniyor, ya da ekonomik kriz bazen siyasi krize yol açabiliyor. Türkiye'de ise, siyasi ve ekonomik krizler çoğu kez farklı nedenlerle ancak eş zamanlı ve benzer şiddette yaşanıyor. Bu durum da, üretilen çözümlerin hızlı, köklü ve kalıcı olmasını engelliyor. Öte yandan artık piyasa mekanizması ve 1 Ocak 1996'da başlayan gümrük birliği süreci kendi mantıklarıyla ilerledikleri için bütün bu çalkantının içinde sabit nokta ve hatta sigorta işlevi görüyorlar. Eğer Türkiye kalıcı bir hükümet krizine sürüklenmez, piyasalar ve dış ticaret doğal akışına bırakılır, fiyat ve miktar engellemesi yapılmaz ve işleyişteki güvenin dayanağı olan Hazine, Merkez Bankası ve Maliye üçlüsünün işbirliği korunursa, Türkiye bu son krizden de güçlenerek çıkabilir.

Görüş'ün bu sayısı, bu sıralarda iç sorunlarımız yüzünden biraz dürbünle baktığımız dış dünyayla ilişkilerimizin geleceğini sorguluyor, dürbün yerine gözlük koyarak dünyaya yakından bakmayı öneriyor. Türkiye'nin ABD'yle ilişkilerini Doç. Burcu Bostanoğlu, AB ile ilişkilerini emekli Büyükelçi Gündüz Aktan, Irak ve Suriye ile ilişkilerini Doç. Ahmet Davutoğlu, Rusya ile ilişkilerini Olgan Bekar, İsrail ile ilişkilerini Doç. Meliha Altunışık ve Yunanistan'la ilişkilerini de Dr. Gülden Ayman incelediler. İlgili okuyacağınızı umuyoruz.

Öte yandan TÜSIAD'ın yayınladığı yargı raporu, kitap halinde ya da internet ortamında ulaştığı herkesten çok olumlu tepkiler aldı. Bu raporun uzunca bir özeti, Prof. Yıldızhan Yayla'nın makalesiyle birlikte dosya sayfalarımızda yer alıyor. Kalite Derneği ile birlikte her yıl düzenlediğimiz ve Hukuk Düzeninde Kalite ana temasıyla toplanan 7.Ulusal Kalite Kongresi'nin katılım düzeyinin yüksekliği, tartışmaların canlılığı ve basındaki yankıları Türk toplumunun hukuk konusundaki hassasiyetini bir kez daha ortaya koydu. Yönetim Kurulu Başkanımız Muharrem Kayhan'ın, "Yaşam Biçimi Olarak Kalite" konulu oturumda yaptığı konuşma ise günlerce konuşuldu. Bu etkili konuşmayı başyazı olarak dergimize almayı ve okurlarımızla paylaşmayı düşündük.

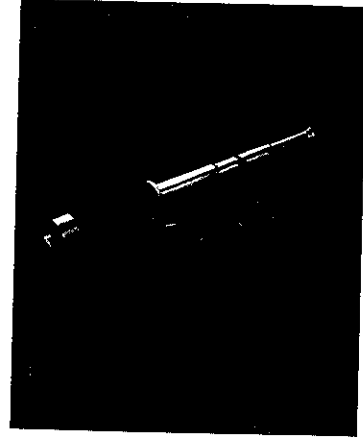
Bu arada, TÜSIAD adına sevindirici bir gelişme, Washington'daki ofisimizin yetkin bir kadroyla ve yoğun bir ilgiyle faaliyete geçmesi oldu. TÜSIAD, Türkiye'nin sesini artık, Brüksel'in yanısıra Amerika'da da duyurabilecek.

Saygılarımla
Dr. Haluk Tükel

Görüş:

E K İ M - K A S I M 1 9 9 8

İÇİNDEKİLER

Görüş: Ekim-Kasım 1998
Fotoğrafi: Mehmet Kısmet

GÖRÜŞ AÇISI 1

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGE 4-5

Ekonomide, önlem alınmadığı ve mevcut politikalara devam edildiği takdirde, 1999'da olumsuz eğilimlerin güçleneceği çok açık.

GÖRÜŞ 6-7

Muharrem Kayhan, 1994 yılında TÜSIAD'ın yaptığı bir açıklamayı hatırlatarak, Türkiye'nin vatandaş olmanın her gün sınındığı bir ülke olduğunu belirtiyor. Bu sınavı geçebilmenin yolu ise, mücadelenin peşini bırakmamaktan geçiyor.

DÜNYA 8-11

Dünya uzun süredir içinde bulunduğu mali bunalımdan çıkış yolları arıyor. Arayış sürürken bir yandan da yeni krizler ekleniyor.

KAPAK/Dış politika ve Türkiye 14-61

Türkiye, dış politikasında ne kadar istikrarlı; sorunları, açmazları, beklentileri neler? Geleceğe projeksiyon yapıldığında neler öne çıkıyor? Kısaca, kapak fotoğrafında da görüldüğü gibi, dış dünya gözlükle görülecek kadar yakın mı, yoksa dürbüne ihtiyaç duyulacak kadar uzak mı? Biz nereden ve nasıl bakıyoruz? Ya da nasıl görüyoruz? Bu ve benzeri soruların yanıtı kendi alanlarında uzman kişiler tarafından yanıtlanıyor.

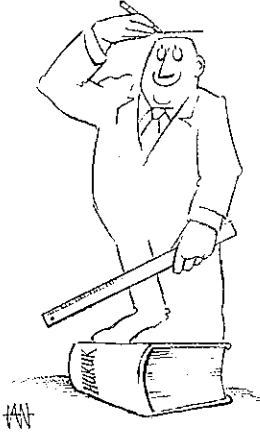
Türkiye-ABD ilişkisini Gazi Üniversitesi'nden Doç.Dr. Burcu Bostanoğlu, Türkiye-AB ilişkisini emekli büyükelçi Gündüz Aktan değerlendiriyor. Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Doç.Dr. Ahmet Davutoğlu, Suriye ve Irak'la, ODTÜ öğretim üyesi Doç.Dr. Meliha Altunışık ise İsrail ile ilgili gelişmeleri aktarıyor. Dışişleri Bakanlığı'nda görevli Olgan Bekar Rusya'yla, İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Gülden Ayman ise Yunanistan ile ilişkileri ele alıyor. Tüm yazarlar özellikle gelecekte Türkiye'yi nelerin beklediği konusunda yorumlar yapıyorlar.

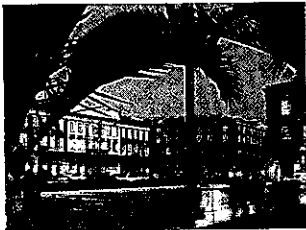
TÜSIAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

Yönetim:
• TÜSIAD Adına Sahibi: Muharrem Kayhan
• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Nilgün Demirtaş
• Yayın Kurulu: Muharrem Kayhan, Sinan Tara, Nilgün Demirtaş, Ümit İzmen, Ayşegül Meriç, Necla Zarakol

Görüş; TÜSIAD'ın iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece sözkonusu yazarların fikirlerini ifade eder.

İllüstrasyon: Tan Oral

64-72 GÜNDEM

Bir kamu hizmeti olarak tanımlanan yargılama hizmetinin iyi işlemediği sonucu, nesnel verilerin ötesinde gözlemlere dayanılarak da rahatlıkla söylenebilir. Yargılama düzenindeki kalitenin artırılması için nelerin yapılması gerektiği sorusu TÜSİAD'ın araştırma konularından biri oldu. Bu raporu hazırlayan akademisyenler, görüşlerini ortak bir metin haline getirerek özetliyorlar. Yargıda insan faktörünün ne denli önemli olduğu ise, dünyada ve Türkiye'de yaşanan örneklerde kendini gösteriyor. Bu hassas konuyu ise, Galatasaray Üniversitesi'nden Prof.Dr. Yıldızhan Yayla ele alıyor.

74-75 KİTAP

Peter Bernstein'ın "Tanrılara Karşı, Riskin Sıradışı Tarihi" kitabında, kökü, Hint-Arap sayı sistemine dayanan ve 800 yıl önce Batı'ya ulaşan modern risk anlayışının tarihi anlatılıyor.

76-77 METROPOL

Keyif sözcüğünün hak ettiği tüm özelliklere sahip Nice, "kırk yıl öncesinin İzmir'ine duyulabilecek nostaljinin baş ilacı, ünlü ressam Matisse'in hayranları için ise artık ziyareti farz olmuş bir hac mekanı." Sabiha Suner, yaşadığı keyfi pratik önerilerle aktarıyor.

79-80 SARI SAYFA

Bir hukukçu olan Cengiz İlhan "Savunmak" kavramından yola çıkarak adalet sisteminde çok önemli bir yeri olan bu hakkı, kendi deneyimleri doğrultusunda değerlendiriyor.

Yayın:

- Yazı Kurulu: Necla Zarakol, Soli Özel, Hülya Demir
- Prodüksiyon: 2.adres İletişim Ltd. Şti., Kore Şehitleri Cad. Yaprak Ap. 37/1 D:7 80300 Zincirlikuyu-İSTANBUL Tel: (0212) 274 27 87 Faks: (0212) 272 92 66
- Basım: Yapım Matbaacılık Ltd. Şti., Mecidiyede cad. 54-1 Mecidiyeköy-İSTANBUL Tel: (0212) 275 24 34 - 288 07 43
- Reklam ve Halkla İlişkiler: Medya C Reklamcılık ve Yayıncılık A.Ş., Türkocağı cad. 39/41 34334 Cağaloğlu-İSTANBUL Tel: (0212) 513 84 60-61/Faks: (0212) 513 84 63
- Abone başvuruları: Zarakol Danışmanlık (0212) 246 48 40 - 240 37 80 no'lu telefonlara ve (0212) 240 88 75 - 247 65 08 no'lu faksa yapılabilir.

Büyüme yavaşlıyor

1999 yılı programının görüşülmekte olduğu şu günlerde, üç yıldır devam eden yüksek büyüme döneminin yerini daha ılımlı bir büyüme sürecine bıraktığı görülmektedir. Büyümede 1998'in ikinci çeyreğinde başlayan yavaşlamanın uluslararası konjonktürün de etkisiyle hızlandığı tahmin edilmektedir. Birinci çeyrekte görülen %9'luk büyüme oranının ikinci çeyrekte %4'e gerilemesi, yılın kalan yarısında ise yavaşlamanın devam etmesi nedeniyle 1998 yılında büyüme hızının %4.3 olması beklenmektedir. Hükümet tahmini de %4.5'tir.

Büyümedeki yavaşlama ile birlikte 1998'de azalma eğilimi gösteren bir değişken de enflasyondur. TEFİ ile ölçülen 12 aylık enflasyon oranı sene başındaki %92.5 seviyesinden Ekim ayında %62'ye gerilemiştir. 1998 sonu için enflasyon oranı hükümet tahminlerine göre %58, TÜSİAD'a göre %62.3'tür.

Büyüme ve enflasyon oranında görülen yavaşlamaya rağmen bütçe açığında düzelme ihtimali düşüktür. Hükümetin 1998 yılında bütçe açığı tahmini 3.8 katrilyon TL'dir. Buna göre, konsolide bütçe açığının GSMH'a oranının 1997 yılındaki %8.1 düzeyinden 1998 yılında %7.1'e ineceği hesaplanmaktadır. Faiz ödemelerinin ilk sekiz ayda %236 oranında arttığı gözönüne alınarak yapılan TÜSİAD'ın 1998 yıl sonu bütçe açığı tahmini ise 5.4 katrilyon TL'dir. Böylece, bütçe açığı oranı %10.4 olmaktadır.

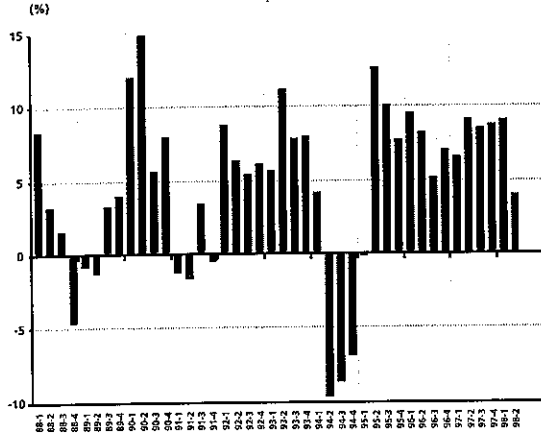
Global kriz nedeniyle, dış talepteki azalma ihracatımızı kötü etkilerken, düşmekte olan ithalat fiyatları ve iç talepteki daralma nedeniyle ithalatımız-

daki yavaşlama giderek artmaktadır. Dış ticaret açığındaki bozulmanın durması ve görülmeyen işlemler kaleminde meydana gelen yüksek artışın etkisiyle cari işlemler açığında bozulma beklenmemektedir. Bu nedenle, cari işlemler açığının 3.2 milyar dolarda kalması beklenmektedir. Hükümet programlarında ise, TÜSİAD'a göre daha yüksek bir büyüme hızı tahmini altında bu rakam 3.5 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır.

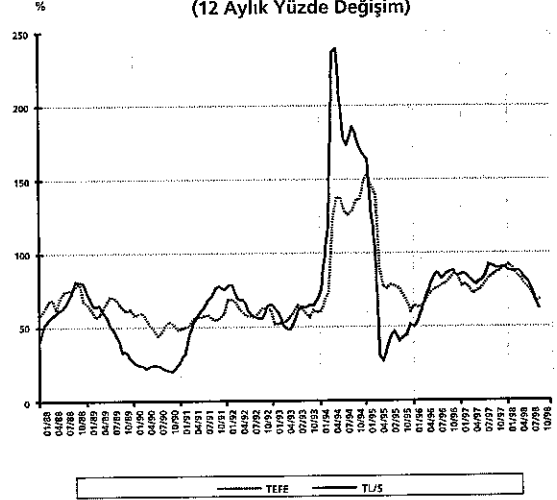
1999 yılı programında büyüme hızı %3, yıl sonu enflasyon oranı %35 ve cari işlemler açığı 3.6 milyar dolar olarak hedeflenmiştir. Programda bütçe harcamalarının ve gelirlerinin 98'e göre %52.6-54.5 artması, böylece bütçe açığının 5.5 katrilyon olması hedeflenmiştir.

TÜSİAD'ın tahmin çalışmalarına göre, önlem alınmadığı ve mevcut politikalara devam edildiği takdirde, 1999'da olumsuz eğilimler güçlenecektir. Özellikle, 99 yılının başında kamunun yüksek borçlanma gereğine karşın yaşanan global krizden ötürü dış finans kaynağı bulmakta zorlanarak iç finans kaynaklarına yöneleceği, bu durumun faiz sıkıntısının reel sektörün kredi olanaklarını zorlaştıracığı ve büyümedeki yavaşlamanın derinleşeceği düşünülmektedir. 1999'un ilk çeyreğinde gerilemeye devam eden enflasyon oranının, seçim ertesindeki kamu fiyat ayarlamalarına bağlı olarak yeniden yükseleceği ve '99 yılı ortalamasının %70'ler civarında olacağı tahmin edilmektedir. Nitekim, hükümet programında da yıllık ortalama enflasyon oranı %44 olarak belirlenmekle birlikte, bütçe ödeneklerinde öngörülen ortalama artışın %60 olması dikkat çekmektedir.

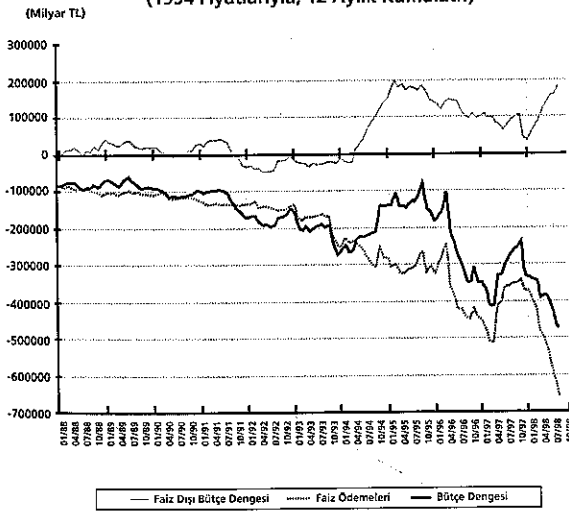
GSMH BÜYÜME HIZI

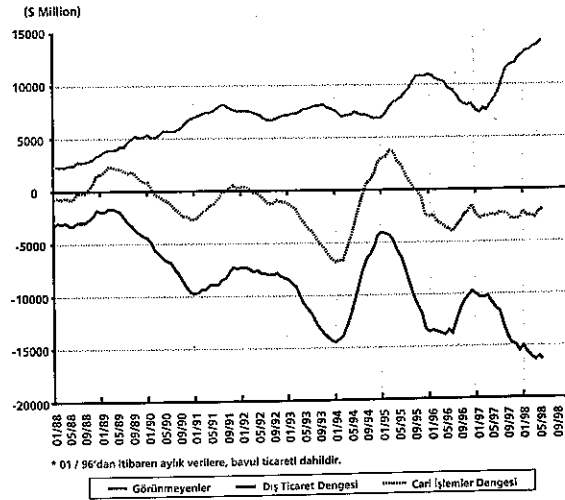
TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ VE DOLAR KURUNDAKİ GELİŞMELER (12 Aylık Yüzde Değişim)

BÜTÇE AÇIĞINDAKİ GELİŞMELER (1994 Fiyatlarıyla, 12 Aylık Kümülatif)

CARİ İŞLEMLER DENGESİ* (Aylar itibarıyla 12 Aylık Kümülatif)

* 01/96'dan itibaren aylık verilere, bayul ticareti dahildir.

Vatandaş olarak sorumluluklarımız artıyor...

Muharrem Kayhan

Türkiye iç ve dış olayların yarattığı gerilimlerin yoğunlaştığı bir dönemden geçiyor. Ülkemizin içinde bulunduğu bu zor dönemde vatandaş olarak hepimiz bir çeşit sınav veriyoruz. Herbirimizin görev ve sorumlulukları artıyor.

Bir işadami olarak kendi dünyamdan örnek vereceğim. Bundan, 20 yıl önce işadami dendiği zaman aklımıza ilk gelen isimleri, rahmetli Vehbi Koç'u, rahmetli Nejat Eczacıbaşı'nı düşünelim. Sayın Sakıp Sabancı gibi, birinci kuşak işadamları arasında yer alan diğer pek çok ismi düşünelim. Bu isimler, zorlu mücadeleler içinde kendi işlerini kurarken, aslında Türkiye'yi de adım adım bir sanayi toplumu haline getirdiler. Milyonlara istihdam olanağı yaratan girişimleri bile başlı başına bir toplumsal katkı iken, onlar bununla yetinmediler. Bu topluma olan borçlarını, ayrıca, geniş bir sosyal-kültürel hizmet yelpazesi içinde ödemeye çalıştılar. Adları ne kolay kazançlarla, ne yüz kızartıcı girişimlerle bir arada anıldı. Kazanma biçimleri kadar, kazandıklarını harcama ve yaşama biçimleriyle de toplumda kendilerine saygın bir yer edindiler. Onları dedikodu dergilerinde pek görmediniz, hiçbirinin bugün bir banka, yarın iki televizyon, öbür gün üç gazete aldıklarına şahit olmadınız.

Bu bir istisna değildir. Bu bir kültürdür. Bugün bir işadami kimliğine damgasını vuran bir yaşam biçimi, bir kültür vardır. Bu yüzden ben kendi dünyamda, işadami kimliğini tanımlarken, kişinin zenginliğine, sahip olduğu fabrikalara, kontrol ettiği varlığa bakmam. Toplumsal sorumluluk bilincine ve bir işadami

olarak yaşam biçimine bakarım.

Herkes kendi çevresi ile ilgili, ait olduğunu düşündüğü toplumsal grupla ilgili böyle bir tanım yapmalı. Çünkü ancak böyle bir tanımınız varsa, o zaman kaos ortamlarında, kimliklerin ve kişiliklerin birbirine karıştığı girdaplarda boğulma tehlikesi geçirmeden kendi davranışlarınıza yön verebilir, tavrınızı saptayıp yolunuzu çizebilirsiniz. Aynı şey kurumlar için de geçerli.

Susurluk hadisesi Türkiye'nin gündemine iki yıl önce girdi. Ama TÜSİAD, Susurluk'da kamuoyuna malolan kavramları, çok daha önce gündemine almış tartışıyor, bu tartışmalardan çıkardığı ilkeleri kimliğinin bir parçası haline getirmeye çalışıyordu. Size TÜSİAD tarafından 1994 yılında, kamuoyunda Engin Civan olayı olarak bilinen gelişmelerden sonra kaleme alınan bir basın açıklamasını hatırlatmak istiyorum:

"TÜSİAD Yönetim Kurulu bugün olağanüstü toplantı olarak son olayları değerlendirdi. Yönetim Kurulu toplantısından sonra aşağıdaki açıklamanın yapılması kararlaştırıldı:

Peşpeşe açığa çıkan rüşvet, yolsuzluk ve nüfuz suistimaline dayalı skandallar zincirinin son halkası, bu skandalların arkasında yatan çıkar ilişkileri, toplumun değerler sistemini alt üst edecek ve ağır sosyal sorunlara yol açacak birikimler yaratmaktadır.

Rüşvet, yolsuzluk ve nüfuz suistimaline dayalı çıkar birliklerinin artması, sistemde kısmi bir çürümeye işaret etmektedir. Bu çürüme, toplumda, siyasal-toplumsal kurumlara karşı derin bir güvensizlik yaratmakta ve ekonomik sistem içinde, tüm toplum yararına kullanıl-

ması gereken kaynakları yeraltı ekonomisine kaydırılmasına neden olmaktadır.

Bu çürüme, serbest piyasa ekonomisinin değil, tam tersine, devletin rant yaratıcı faaliyetlerinin ekonomide büyük ağırlık taşımasının ve serbest piyasa ekonomisinin temel ilkelerinden biri olan şeffaflığın uygulanmamasının sonucudur. Demokratik siyasal sistem ile serbest girişim düzeninin temellerini tehdit eden bu çürüme karşısında sessiz ve pasif kalmak mümkün değildir.

Bu nedenle TÜSİAD, parlamentoyu, hükümeti, siyasi partileri, mesleki sosyal kuruluşları ve medyayı, ilk anda akla gelen, aşağıdaki ilkeler doğrultusunda bir kampanya başlatmak üzere harekete geçirmeye çalışmaktadır:

1) Yargının güçlendirilmesi, yargı bağımsızlığının pekiştirilmesi ve güvence altına alınması; rüşvet, yolsuzluk ve nüfuz suistimaline karşı gerekli yasal düzenlemelerin yapılması parlamentonun öncelikli gündem maddesi haline getirilmelidir.

2) Yargıya intikal eden yolsuzluk dosyalarının süratle sonuçlanması için uzman mahkemeler oluşturulması sağlanmalı; bu mahkemelerde görev alan yargıç ve savcılar maddi ve manevi olarak geniş bir koruma şemsiyesi altındadır.

3) Özelleştirilme programında kamu bankalarına öncelik verilmelidir.

4) İhale sistemi acilen şeffaflaştırılmalıdır.

5) Kamunun tüm üst kademe yöneticilerinin, görev başına gelirken ve görevi süresince düzenli olarak mal beyanı vermesi kurala bağlanmalıdır.

6) Tüm siyasi partilerin mal varlıkları, kaynakları ve harcamaları, sadece bu işle uğraşan ve iktidarların değişme süresiyle bağlı olmayan bir süre için görev yapan yargıçlar kurulu tarafından sürekli denetlenmelidir.

Karşı karşıya olduğumuz hastalık, bulaşıcıdır ve hızlı yayılmaktadır. Bu hastalıktan ancak, istisna tanımayan, sistemli, kapsamlı ve samimi bir mücadeleyle kurtulmak mümkündür."

Bu bildirinin yayınlanmasının üzerinden geçen dört yıl, TÜSİAD'ın görüşlerinde bir değişiklik yaratmadı. Aksine, istisna tanımayan, sistemli, kapsamlı ve samimi bir mücadelenin gerekliliği, Susurluk'tan günümüze uzanan çeteler-siyaset ilişkisinin ve siyasi ilişkiler

üzerinden rant elde etme arayışlarının birer birer su yüzüne çıkmasıyla daha bir kuvvet kazandı. Geçmişten farklı olarak bugün sadece yapılabilecekler hakkında daha belirgin fikirlerimiz olduğunu söyleyebiliriz.

Olaylar zincirinin ilk halkadan son halkaya kadar her kademedede açıklığa kavuşturulması artık tüm kamuoyunun belirgin bir isteği haline gelmiştir. Bu istek, siyasetçilerimiz tarafından da dile getirilmektedir. Ancak, bugün tüm tavırlar tek bir mihenk taşında sınırlanmaktadır: Gündelik siyasetin üzerinde olabilmek.

Çetelerle mücadele Türkiye'nin onur kavgasıdır. Günlük siyasi çıkar hesabının üzerinde tutulmalıdır. Sonuçsuz bir iddialar ve karşı iddialar girdabında kaybolmamak, giden-gelen hükümetlere göre, mücadelenin hızlanıp yavaşlamasına meydan vermemek için bu mücadelenin hukuksal zemini derhal oluşturulmalıdır. Parlamento, teklifin nereden geldiğine bakmaksızın, "Organize Suç Örgütleriyle Mücadele" yasa tasarısını, çete mensuplarının pişmanlık yasasından yararlandırılmasına ilişkin yasa değişikliği teklifini, dokunulmazlıkların sınırlandırılması ile ilgili Anayasa değişikliği teklifini ve devlet memurlarının yargılanması hususunu ele alan Memurin Muhakematı Yasası'nı ivedilikle çıkarmalıdır.

Ne yolun başındayız, ne de işin sonuna geldik. Ama başlangıcın sonundayız.

Bu olayların ve olaylarda rol alanlar arasındaki ilişkilerin açıklığa kavuşturulması yönünde büyük bir kamuoyu hassasiyeti olduğunu biliyoruz. Dahası, hiçbir siyasetçinin, hiçbir kamu görevlisinin çabasını küçümsemediğim sanılmasın, ama bugün eğer çetelerle mücadelede bir noktaya gelinmişse bunda basının konuyu takip etmekteki ısrarının ve kamuoyu baskısının büyük rolü olduğu düşüncesindeyim. Bundan sonra da, bu krizden ancak ve ancak bu baskının sürmesiyle çıkabileceğiz.

Bir kez daha size, bana, hepimize büyük görev düşüyor. Türkiye, vatandaş olmanın her gün sınıandığı bir ülke haline geldi. Bu sınava geçebilmemizin tek yolu, bu mücadelenin peşini bırakmamak, kamuoyu baskısını artırarak sürdürmektir. Bu yalnızca bir vatandaşlık görevi değil, bizlerin kimliğini tanımlayan, yaşam biçimi seçimimizi ortaya koyan bir tavidir.

En ciddi mali bunalım

Ayşe Bilge Dicleli

IMF ve Dünya Bankası'nın Ekim başlarındaki yıllık toplantısında 182 ülkeden 3200 yetkili "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en ciddi mali bunalıma çare aradı. Asya krizinin tüm şiddetiyle sürmesi; Rusya'nın dış ve iç borçlarını ertelemesi ve rublenin değer kaybetmesi; bir yılda 33 milyar dolarlık döviz akınına uğrayan Brezilya'dan sadece 1-15 Eylül 1998 tarihleri arasında 15 milyar doların dışarıya kaçması; Brezilya'daki tökezlemenin Latin Amerika'yı etkileyecek olması; ihracatının büyük bir kısmını Latin Amerika'ya gerçekleştiren ABD ekonomisinin sarsılması ve bunun, sağlam görünen Avrupa'yı vurma olasılığı karşısında, bütün dünya nefesini tutmuş bulunuyor.

Bu arada beklenen bazı "küçük adımlar" da atıldı. ABD ve İngiltere Merkez Bankaları faiz oranlarını düşürdü. ABD Kongresi'ndeki Cumhuriyetçiler, IMF'ye 18 milyar dolar vermeyi kabul etti. Banka sistemini onarması talep edilen Japonya, Asya'ya 30 milyar dolar pompalayabileceğini duyurdu. Bir

avuç bankanın hükümetlere borç verdiği geçmiş krizlerden farklı olarak bu kez, binlerce banka, fon ve portföy yöneticisi, binlerce kamu ve özel kuruluşuna kredi akıtmış durumda olduğu için global sermaye akışını ve bunun yaratacağı yıkımı

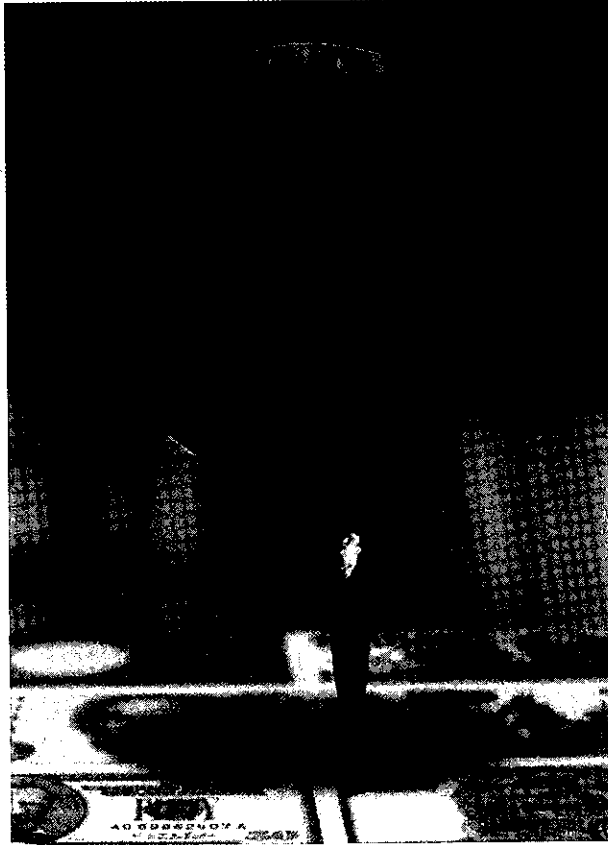
kontrol edecek bir uluslararası mekanizmanın oluşturulması gerektiği görüşü, ağırlık kazanıyor. Ancak bunun yöntemleriyle ilgili farklı öneriler söz konusu:

- Dönemin ekonomiyle ilgili bütün ilkeleri eleştiriden geçirildikten sonra bir global merkez bankası oluşturulması: (Robert Kuttner, Business Week, 12.10.1998);

- Dünya Bankasının parasal bankacılığı bir kenara bırakıp gelişmekte olan ülkeler açısından bir bilgi bankasına dönüşmesi (Jeffrey Sachs, Economist 12.9.1998);

- Zengin sanayi ülkelerinin olanaklarını birleştirerek spekülasyon tarafından tehdit edilen ülkeleri korumaya alması;

- Ancak IMF'nin fütursuzca kumar oynayan özel finans kurumlarına şemsiye olmaması (Helmut

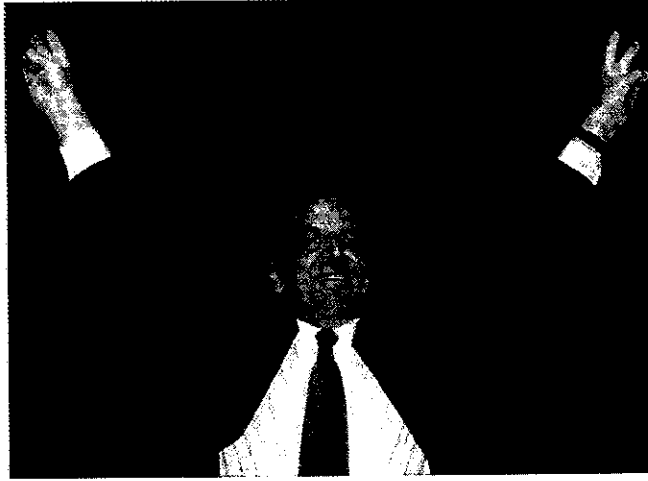

Schmidt, Die Zeit, 3.9.1998);

- Gelişmekte olan ülkelerin sorunlarını çözebilemeleri için geçici olarak "sermaye kontrolü"ne başvurabilecekleri (Paul Krugman, Fortune, 7.9.1998);

- Global bir dünyada rekabet ederken uyumlu toplumu muhafaza edecek politikaları içeren Üçüncü Yol'un denenmesi gerektiği (Anthony Giddens, Newsweek, 28.9.1998).

Bu arada, daha köşeli yorumlar da göze çarpıyor: "Soğuk Savaş sonrası dünya sona erdi... Batılı ülkelerin yoksulluk ve kargaşa denizindeki refah adacıklarına dönüşme olasılığı var" (Fareed Zakaria, Newsweek, 7.9.1998). "Pazar kapitalizmi sadece bir ekonomik sistem olmayıp aynı zamanda rekabetin erdemini, kârın meşruluğunu ve özgürlüğün değerini vurgulayan bir kültürel değerler sistemidir. Bu değerler evrensel olarak paylaşılıyor... bunlar... öteki ülkelerin kültür ve politikalarıyla adeta çatışmaya yol açan bir saldırı niteliğini taşıyor..." (Robert J. Samuelson, Newsweek, 14.9.1998).

Almanya'da seçimleri kazanan SPD adayı Schröder, Avrupa'da bir kez daha sosyal demokrat rüzgarların esmesine neden oldu

Avrupa hattında yenilikler

Bu ortamda yapılan Almanya seçimlerini, "işsizliğe çare bulacağını" öne süren sosyal demokrat aday Gerhard Schröder kazandı. Dışişleri, çevre ve sağlık bakanlıklarının Yeşiller'e bırakıldığı kırmızı-yeşil koalisyonun anne ya da babasından birisi, Almanya'da doğmuş veya 8 yıl Almanya'da yaşamış kişilere vatandaşlık hakkı vereceğini açıklaması Türkiyeliler arasında sevinç yarattı. Fransa'da sınıfların aşırı kalabalıklığından ve malzeme yetersizliğinden yakınan liselilerin ülke çapındaki ey-

lemeleri üzerine Eğitim Bakanı Claude Allegre, okullara daha fazla öğretmen verileceğini ve okulların modernize edileceğini açıkladı. İnterpol, İspanyol yargıçların talebi üzerine İngiltere'de tedavide bulunan Şili'nin eski diktatörü Pinochet'i gözaltına aldı. Ülkesinde ömür boyu senatör statüsüne sahip olan generalin tutuklanma talebi İngiltere'yle Şili arasında diplomatik gerginliklere ve Şili'de de karşıt gösterilere yol açtı. 1999 bütçesine komünistlerin bir bölümünün oy vermemesiyle İtalya'da Prodi hükümeti düştü. Sol'un Demokratları partisi başkanı Massimo D'Alema yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi.

AB ile ilişkilerdeki on aylık "soğuk" dönemden sonra ilk kez bir Türk bakan, Devlet Bakanı Işın

Çelebi, AB Komisyonu'nun üyeliğe aday ülkeler için düzenlediği "Ticaret, Genişleme ve Çok Taraflı Sistem" konferansına katıldı. Konferans belgelerinde 12 aday ülkeden söz edilmesi (Lüksemburg zirvesinde Türkiye dışlanarak 11 ülke aday ilan edilmişti), genişleme sonrası AB'nin milli geliri, ticaret hacmi ve

nüfusu Türkiye'yi de içine alacak şekilde yansıtılması ve Türkiye'ye yapılması gereken ödemelerden 135 milyon ECU'nun Yunan vetosunun dışına çıkartan bir formül bulunması, Türkiye-Avrupa hattındaki yeniliklerinden bazıları.

Anlaşmalar ve sonrası

Eylül ayında Washington'da ABD gözetiminde gerçekleşen Mesut Barzani'nin KDP'siyle Celal Talabi'nin KYB'si arasındaki görüşmelerin anlaşmayla sonuçlanmasına paralel olarak, Türki-

ye'nin Suriye nezdinde başlattığı çok yönlü girişimler sonuç verdi. Şam yönetimi, PKK lideriyle örgüt üyelerini bir daha topraklarında barındırmamayı taahhüt etti. Gelişmeler dış basında, zaman zaman "Ortadoğu'da yeni çıban başı" yorumlarına yol açtı. Mısır'la İran'ın "arabuluculuk" misyonu üstlendikleri bu askeri, siyasi ve diplomatik girişimler sonucunda Adana'da gerçekleşen Türkiye-Suriye görüşmelerinde bir protokol imzalandı. Belgenin denetimle ilgili maddelerinin açıklık kazanması gerektiğini belirten Dışişleri Bakanı İsmail Cem, "uygulamayı dikkatle izleyeceğiz" dedi.

Yılbaşından bu yana 1558 kişinin katledildiği Kosova'da çoğu çocuk ve kadın, 34 kişinin daha kıyıma uğradığının açığa çıkması üzerine, uzun zamandan beri konuşulan ve Türkiye'nin de 4 adet F-16 uçağıyla katılmaya karar verdiği NATO müdahalesi gündeme geldi. Sırp tarafının Yugoslavya Devlet Başkanı Miloseviç'le ABD'nin Kosova Özel Temsilcisi Hoolbroke arasında 12 Ekim'de imzalanan anlaşmaya uymadığı belirtilirken, dörtte üçü Kosovalı Arnavut, 26 bin kişinin İsviçre'den sığınma hakkı talep ettiği açıklandı.

Clinton yönetiminin etkisiyle Ekim başlarında Gazze'de başlayan, daha sonra ABD'de Wye Mills'de sürdürülen İsrail Başbakanı Netanyahu ve Filistin lideri Arafat arasındaki Ortadoğu görüşmeleri, Beerşeba kentindeki otobüs durağına Hamas'ın silahlı kanadı tarafından yapılan bombalı

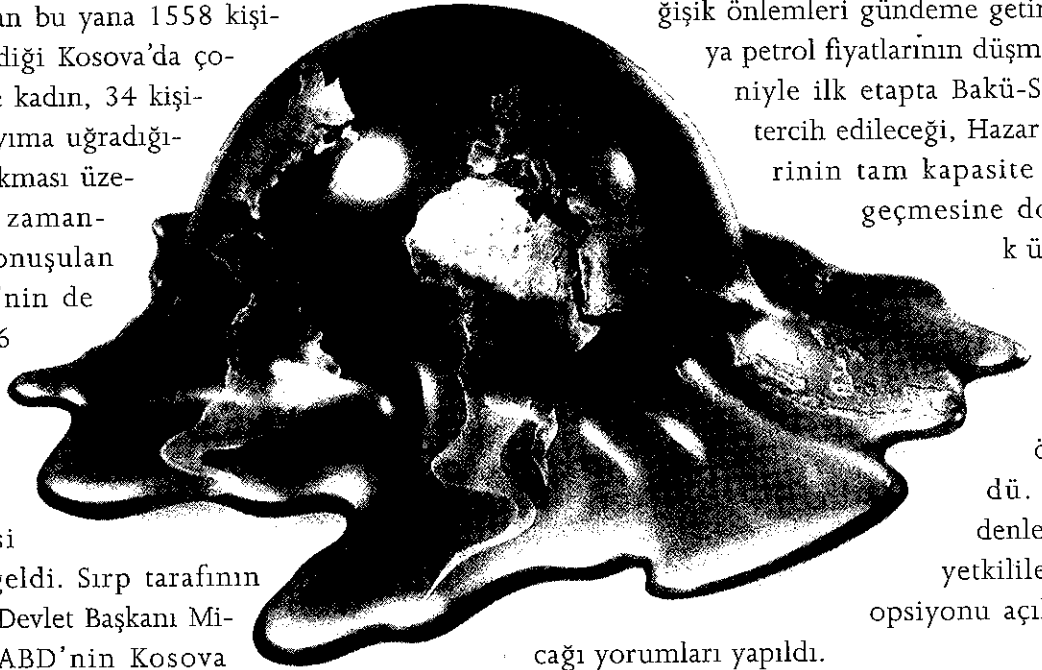
saldırı nedeniyle zora girdi. 24'ü İsrail askeri, 64 kişinin yaralanması üzerine İsrail, güvenlik dışındaki konuları ele almayacağını belirtince, Minnesota'da kanser tedavisi görmekte olan Ürdün Kralı Hüseyin devreye girmek zorunda kaldı.

Bakü-Ceyhan: Ne zaman?

Uluslararası petrol şirketleri konsorsiyumu AIOC'nin petrol boru hattıyla ilgili karar günü yaklaşırken, Amerikan "New York Times" gazetesinde yayınlanan "Bakü-Ceyhan bir başka bahara kaldı" yorumu Türkiye'de Boğazlarla ilgili "geçiş yapacak gemilere sigorta uygulaması" gibi de-

ğişik önlemleri gündeme getirdi. Dünya petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle ilk etapta Bakü-Supsa'nın tercih edileceği, Hazar petrolünün tam kapasite üretimine geçmesine doğru Ba-

kü - Ceyhan'ın önemi kaza nacağ öngörül dü. Bu nedenle de AIOC yetkililerinin bir opsiyonu açık bıraka

cağı yorumları yapıldı.

Bakü-Supsa hattının Azerbaycan kısmında yapılan devlet başkanlığı seçimlerini Haydar Aliyev yeniden kazandı. Seçmenlerin yüzde 80'inin oy kullandığı ve yüzde 75'inin Aliyev'e oy verdiği şeklinde açıklanan seçim sonuçlarıyla ilgili olarak AGİ "uluslararası normlara uygun değil", muhalefet ise "kuşkulu" açıklamalarını yaptı. Gürcistan'da eski devlet başkanı Gamsakhurdia taraftarı 200 asker isyan etti. Gürcistan devlet başkanı Şevardnadze, isyanın bastırıldığını, askerlerin teslim olduğunu, sadece elebaşı Ahaki Eliava'nın kaçtığını açıkladı.

• ABD Temsilciler Meclisi, Beyaz Saray stajyerlerinden Monica Lewinsky ile olan ilişkisi üzerine gelişen olaylar nedeniyle 176'ya 258 oyla Başkan Bill Clinton hakkında azil soruşturması açılmasına karar verdi. Savcı Starr'ın raporunun bütün ayrıntılarıyla internette, başkanın büyük jüri önünde verdiği ifadenin video bantlarının dünya televizyonlarında yayınlanmasının ardından Amerikalıların yüzde 67'si başkanın görevlerini iyi yaptığını düşünüyor. Başkan, BM Genel Kurulu'nda ayakta alkışlanıyordu. Çin ise, Kenneth Star raporunun "pornografik" olması nedeniyle Çince yayınlanmasını yasakladı.

• Yirmi ABD eyaletiyle Adalet Bakanlığı'nın Microsoft firmasına karşı açtıkları anti-tröst davasına başlandı. Bill Gates'in firması Windows, sistemiyle birlikte internet bağlantısının satın alınmasını mecbur tutarak tekelleşme yapmakla suçlanıyor.

• Brezilya'da yapılan devlet başkanlığı seçimlerini Fernando Henrique Cardoso yeniden kazandı. Seçim sonuçları, halkın başkana duyduğu güveni tazelediği şeklinde yorumlanırken, uluslararası finans çevrelerinin "rahat nefes aldığı" belirtildi.

• Peru'da işsizliği protesto eden yüzlerce kişi, yeniden adaylığını açıklayan devlet başkanı Alberto Fujimori'nin sarayına saldırdı.

• Arnavutluk'ta Fatos Nano'nun başbakanlıktan istifası üzerine göreve 31 yaşındaki Pandeli Mayko atandı.

• Ülke çapında 25 milyon kişinin yaptığı gösterilerde Rusya devlet başkanı Boris Yeltsin'in istifası istendi. Ağustos'taki ekonomik sarsıntılardan sonra komünistlerin de destek verdiği eski dışişleri bakanı Primakov'un başbakanlığa getirilmesinden sonra Rusya'daki reform sürecinin geleceği belirsizleşti.

• Pakistan parlamentosu, Başbakan Navaz Şerif'in önerisiyle 16'ya karşı 151 oyla şeriat hukukuna geçilmesi kararını alınca, senatoda eşitliğe sahip olan muhalefet direnerek bu uygulamanın yasallaşmasını önleme kararı aldı.

• Hindistan ile Pakistan Keşmir de dahil, arala-

rında bütün anlaşmazlık konularını görüşme kararı aldılar.

• Mezarı Şerif'in alınması sırasında diplomatları Taliban kuvvetleri tarafından öldürülen İran, katillerin teslim edilmesini talep ederek Afganistan sınırına asker yığdı. Zaman zaman çatışmaların yaşandığı İran-Afganistan sınırındaki gerginlik sürüyor.

• Malezya Başbakanı Mahathir Muhammed, ülke ekonomisini global kargaşadan korumak amacıyla sermaye hareketlerine kontrol getirirken, yardımcısı Enver İbrahim'i yolsuzluk yaptığı ve eşcinsel olduğu gerekçesiyle görevden aldı. Azli üzerine ülke çapında patlak veren gösterilerde konuşmalar yapan eski başbakan yardımcısı tutuklanarak hapisshaneye kondu.

• Angola ve Zimbabve, Uganda ile Ruanda'nın destekledikleri isyanı bastırabilmesi için Kongo Devlet Başkanı Laurent Kabila'ya askeri birlik ve uçaklarla destek verdiler. Gelişmeler, Afrika'da bölgesel bir savaş mı çıkıyor, sorularına yol açıyor.

• BM tarafından yapılan bir açıklamada dünya nüfusunun gelecek yıl 6 milyara ulaşacağı, 2050 yılında ise 10 milyarı bulacağı belirtildi.

• British Petroleum'un 48 milyar dolarlık bir anlaşmayla Amerikan Amoco şirketini satın aldığı açıklandı. Amoco'nun 5 milyar dolarlık borçlarını da içeren anlaşmayla, yıllık satış miktarı 108 milyar doları bulacak olan dünyanın en büyük üçüncü petrol devi oluşuyor.

• British Airways, American Airlines, Canadian Airlines, Avustralya'dan Qantas ve Hong Kong'tan Cathay Pasific "global işbirliği" kararı aldılar. "Tek Dünya" adı altında birleşen beş havayolu, Amerikan United Airlines ile Alman Lufthansa tarafından oluşturulan "Star" grubuyla rekabet edecek.

• 1998 Nobel Barış Ödülü'nü İrlanda barış sürecindeki ılımlı ve yapıcı tutumları nedeniyle Sosyal Demokrat İşçi Partisi lideri, katolik John Hume ile Ulster Birlikçileri'nin lideri protestan David Trimble kazandılar.

Alkent 2000 Condominium'larıyla "Daire"nin çapı

Çünkü sadece daire değil... Çünkü Condominium

Alkent 2000 Condominium'larıyla "Daire"nin çapı genişledi, daire kavramı tamamen değişti. Alkent 2000 Condominium'larının birini satın almakla, bir apartman dairesinden çok daha fazlasını alırsınız. Öncelikle İstanbul'un en temiz havalı bölgelerinden biri olan Büyükçekmece'de yemyeşil bir vadinin üzerinde kurulan Alkent 2000'de özlediğiniz o eski İstanbul'u, o eski nezih ve seçkin insanları, geçmişin güzelliğini, geleceğin

Sports Shop, Sauna, Racketball, Squash, St. Tenis Kortları, modern bir Alışveriş Merkezi Center'a sahip Rekreasyon Tesisleri'nde avantajlardan yararlanırsınız. Teknolojinin olanaklarıyla donatılan Alkent 2000 P Condominium dairelerinin 79 m²'lik stüdyo 281 m²'lik penthouse'larına kadar 8 ayrı ti

tanisini satın almakla, Türkiye'de başka hiçbir

avantajlarını bulursunuz. Alkent 2000'den Condominium almakla Rekreasyon Tesisleri'ndeki 2.400 m² genişliğinde tropik Hawaian havuza, hot jakuzili 250 m²'lik ısıtılmış kapalı yüzme havuzuna, yemyeşil bir çevreye, tertemiz bir havaya kavuşursunuz. Hillside Cinema Club, Atleti Jimnastik Salonu, Aerobik Salonu, Oyun Odası, Masaj Odası, Jakuzi Bar, Bilardo Salonu,

dairesinin sahip olamadığı bu olağanüstü avantajlara sahip olacaksınız. Yaşamın çoktan başladığı Alkent 2000 Condominium'larıyla siz de dairenizin çapını genişletin, bu konforlu, mükemmel yaşam biçimine geçin.

genişledi!

m Çünkü bir apartmandan çok daha fazlası!

Alkent 2000 Condominium'larının
Ultra Lüks Özellikleri:
Her biri 22 m²'den büyük mutfaklar,
Almanya'nın Bulthaup, İtalya'nın Lube
markalarından özel olarak seçildi. Seramikler
İtalya'nın "Cerim" laboratuvarlarında bu
proje için özel olarak dizayn edildi.
Bataryalar, İtalya'nın Paffoni, Almanya'nın
Grohe fabrikalarında özel olarak yapıldı.
Parkeler İsveç Kahrs, kapılar ise Almanya'nın
Moralt firmalarından ithal edildi.

2000

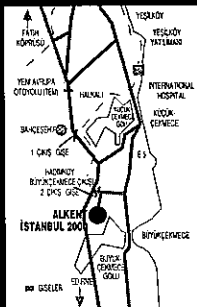
"GERÇEKLEŞEN İSTANBUL DÜŞÜMÜZ"

ALKENT İSTANBUL 2000 BÜYÜKÇERMECE
SHOW-ROOM TEL: (0212) 889 04 35 (4 Hat)
FAXS: (0212) 889 04 39
ALARKO HOLDING A.Ş. ORTAKÖY/İSTANBUL
MERKEZ FAXS: (0212) 227 04 27-260 71 78

Gelin,
Condominium'larımızı,
Rekreasyon
Tesislerimizi ve
Show-room'larımızı
gezin, öğleştirmiş
İstanbul'u
yerinde görün.

Türkiye - Amerika

Türk dış politikasının “güvenlik ağı” mı?

Burcu Bostanoğlu

Çağdaş global sistem, nitelikleri belirgin biçimde ayrılmış 17-18. yüzyıl tipi devletlerin, birinin kazanıp diğerinin kaybettiği; literatürdeki

“sıfıra münfer olan oyun” (zero sum game) anlayışının kavrayabilirliğinin çok ötesinde karmaşık öğeler içermektedir. Artık uluslararası bir nitelik taşıyan bu modern sistem ilişkileri, tarihten yapılan analogiler ve döngüsel (cyclical) bir tarih anlayışı ile çözümlenemeyecek bir karmaşıklık arz etmektedir. Dünya, toplumsal kuvvetlerin ve belirleyicilerin, adeta bir “global” toplum oluşmaktaymışcasına biçimlendiği bir bütünü andırmaya başlamaktadır. Bu koşullarda, dünya politikasını kavramak ve projeksiyonlar yapabilmek için de, toplumsal ve siyasal bileşkeye, bölünmüş parçalar içinde değil; bir kompleks bütün olarak bakmak gerekmektedir. Dünyayı, problemleriyle birlikte olduğu ya da bulunduğu gibi almak yerine, olduğu ya da bulunduğu halini de bir problem olarak ele alarak, gerçeğin “sürekli bir şimdiki zamanda” varolduğu biçiminde değil, olguları “süregiden bir tarihi oluşum” perspektifiyle ele almak artık bir zorunluluktur. Varolan kurumlar, güç ve siyaset ilişkileri, kendi başlarına kalıcı ve veri gerçekler değil; belirli tarihsel süreçlerin

her an değişmelere uğrayan veya uğrayabilecek olan ürünleridir.

Dünya arenasındaki ilişkiler de, temel toplumsal ilişkilerin kurallarını izle-

mektedir. Askeri - stratejik, ekonomik veya jeopolitik dengelerdeki değişiklikler diye yorumlanan değişmeler; özünde toplumsal ilişkilerde meydana gelen değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, artık, dış politikayı devletten devlete yürütülen bir faaliyet gibi gören yaklaşımlar yadsınırken, politik toplumun, yani, dar anlamda, ‘devletin’ güdülenmesinde sivil toplum öğelerinin etkileşimi özellikle vurgulanmaktadır. Geleneksel anlayışa göre, dünya politikasında, devlet kendi başına hareket edebilen bir varlık gibi görülür varsayım da, yine toplumsal ilişkiler ve toplumsal yapı ile bağlantılı olarak tanımlanan bir devlet anlayışını yerini bırakmaktadır. Günümüzde yaşanan değişim sürecinde, devlet bu sistemde hem uyum sağlayabilmek, hem de uyum sağlamaya yarayan bir yapısal değişiklik içine girerek, iktidar ve etkinliğini koruma durumundadır ve bu bakımdan yeniden tanımlanması gereken bir varlıktır. Aslında, devletin bir icra organı gibi formüle edip, uygulamaya koyduğu dış politika nın arkasında, ekonomik çıkar gruplarının istek ve

beklentilerinin oynadığı rolü kavramak için, Amerikan hegemonyasının gelişimi ile, “arka bahçe”, “açık kapı” ya da “iş inanı” gibi kavramların hammadde ve pazar içerimlerini izlemek yeterlidir. ABD hegemonyası; ‘özgürlük’ ve ‘modernleştirme’ retoriği türünden öğelerle beslenirken, Amerikalı üreticinin ihtiyaçlarına cevap vermeyi önde tutan politikalar üzerinde oluşmuştur. Hatta, belki iş ve ekonomi yönelimi ağır bastığı için, İngiliz hegemonyası gibi toprak egemenliğine fazla ilgi duymamıştır. Bir başka deyişle, ABD’de devlet, “aktör” ya da “ajan” olarak dış politi-

den kaynaklanarak başlamış, Amerika, izolasyonist döneminde Türkiye’yi “açık kapı” politikasının parçası olarak görmüştür. Buna rağmen, 1945’ten itibaren gelişen ilişkilerde ekonominin, ağırlığı, güvenlik sorunlarına kattığı izlenebilmektedir. İki ülkenin ekonomik ilişkileri, mal ve sermaye alış-verişinden çok, tek taraflı yardımlarda düğümlenmiş, Türkiye daha çok Avrupa ile sınai ve iktisadi bir bütünleşmeye yönelmiştir. Bir karışıklığa dayanmayan ekonomik ilişkilerde, ABD yardımları, Kıbrıs konusunda olduğu gibi, zaman zaman doğrudan siyasal baskı aracı gibi

Türkiye, yıllardır taşıdığı sorunların yanı sıra, yeni dünya oluşumunda kendisine daha etkin bir politik-ekonomik yer edinmek açısından dış ilişkilerini örgütlemek zorundadır.

kayı yürütürken, “ulusal çıkar” tanımını, ekonomik ve sivil toplumsal kuvvetlerin politik toplum ile etkileşiminin sentezi niteliğindeki etkenlere göreli olarak yapmaktadır.

ABD’nin

“açık kapı” politikası

Amerikan global projelerinin ve dış politika felsefesinin iki önemli dayanak noktası, tarihsel olarak, ekonomi ve güvenlik olmuştur. Washington’un ekonomi ve güvenlik ayakları üzerinde oluşturduğu dış politikasının retorikleri, bütünsel bir perspektifte, hegomonik bir yapının öğelerine dönüşmektedir. Daha açık bir ifade ile, ABD açısından, ekonomik çıkar ve ihtiyaçlar ile güvenlik, ya da politik ihtiyaçlar hep içiçe gelişmektedir. ABD’nin Türkiye’ye olan ilgisi de geçen yüzyılda tacirler aracılığı ile ekonomik güdülenmeler-

kullanılmıştır. Hiçbir sorun yaşanmayan dönemlerde bile, sağlanan miktarlar Ankara tarafından, genellikle yetersiz bulunmuştur. Buna karşılık, Türkiye, ABD ile ekonomik ilişkilerini başka çerçevelerde geliştirmek için de ciddi bir ticari ve diplomatik atılımda da bulunmamıştır.

Amerikan politik felsefesi ise her zaman iş (business) zihniyeti ile içiçe olmuştur. W.W. Rostow gibi düşünürlerin savunduğu “iş inanı”

(business creed) ideolojisine göre, insanın sosyal aktivitesi ve kolektif davranışı, kâr ve çıkar tarafından güdülenilmektedir. Bunun dışındaki iddialar romantizmden ibarettir. Nelson Rockefeller’ın deyimiyle, “yurtdışında serbest teşebbüsün ve demokrasinin yokolması, yurtda demokrasi ve hür teşebbüsü tehdit edecektir.” ABD’de ‘iş inanı’ ideolojisi, 20.yüzyılın

başlarından itibaren, "açık kapı" diye anılan bir ticaret politikasından kaynaklanmıştır. "Açık kapı" politikası, kısaca siyasetin, uygun iş anlaşma ve çıkarlarının bulunduğu her yerde varolmasını öngörmektedir. Bu yaklaşım, Avrupa tarzı bölgeselci (territorial) imparatorluklar kurmak yerine, ekonomik ilişkileri ulusal çıkarlara uygun biçimde yürütmeyi daha süzme biçiminde sağlamaktadır. Politik denetim, mutlaka bir bölgenin fizik olarak ilhaki veya işgali ile gerçekleşmez. Baskın bir gücün çok çeşitli kontrol ve dominasyon yöntemleri olabilir. ABD, bu alternatif yolları kullan-

yansıtmıştır. ABD'nin dünya üzerindeki egemenliği, her zaman mutlaka ekonomik bir temele dayanmıştır. Bu ekonomik temel, fikir düzleminde "uluslararası ortak çıkar" ideasına atıfta bulunmuştur. Söz konusu 'ortak çıkar' sisteminde, ABD, 'barışın örgütleyicisi', 'ekonomik kalkınmanın ve askeri güç dağılımının kurallarını saptayarak uluslararası ortak çıkarların belirleyicisi' olmak sıfatı ile mevcuttur. Dolayısıyla, "kural koyuculuk", ABD hegemonyasının belirleyici bir özelliği olagelmıştır. Savaş sonrasında, rakip kamptaki ülkeler (SSCB, Küba vb.) de dahil olmak üzere, ulus-

Türkiye'nin Amerikan hegemonyasında tuttuğu yer, sistemin genel işleyişindeki ekonomi ve güvenlik boyutlarından yalnızca politik olanı üzerinde yoğunlaşmış, ekonomik ilişkiler yardımlara sıkışıp kalmıştır.

makta, Avrupalı rakiplerinden daima daha başarılı olmuştur. "İş inancı", Amerika'nın farklı emperyal inancının bir ifadesidir: ABD'nin hegemonya arayışı, daima anti-emperyalist bir söylemle desteklenmiştir. ABD, koloniyal imparatorluklara karşıdır; söyleminde kendisi de sömürge ve bölgesel ilhak arayışları içinde olmamıştır. Nitekim, savaş sonrasında, İngiltere başta olmak üzere Fransız ve Hollanda sömürgeciliğinin dağıtılmasında da etkin bir rol oynamıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar Amerikan dış politikasının gelişimi, 1945'ten önce Amerika kıtasında ve bir ölçüde Pasifik ve Uzakdoğu'da oluşturulan ABD hegemonyasının (Sovyetler ve müttefiklerinin kapladığı alan dışındaki) bütün dünyaya yayılması yönünde olmuştur. ABD, Avrupa'nın ve Japonya'nın dünya ekonomisinde görece güçlendiği 1970'li yıllara kadar, ekonomik ve politik gelişimlerin neredeyse tek belirleyicisi olmuş. Bu tarihten itibaren, hegemonyasının tabanını farklı bir unsura, yapılaşmış bir güce oturtarak konumunu sürdürmüştür. ABD, II.Dünya Savaşı'ndan sonra, global ekonomik ve politik ilişkilere "yeni" bir hegemon olarak katılmamıştır. Kendi kıtasındaki 200 yıllık hegemonyasını, dünyanın geri kalan bölgelerinin çoğuna ve bu arada, dominant - hegemonların alanını Avrupa'ya

lararası sistemde oyuncularının nasıl davranacaklarının kurallarını koyan, ABD'dir .

Hegemonik düzen nedir?

Bu noktada, 'hegemonya' kavramına bir açıklık getirmek gerekmektedir. Hegemonik bir düzen, bir uluslararası gücün maddi kaynaklarına, kurumsal ilişkilerine ve fikir/ideoloji alanında düşünme biçimlerine etkisiyle belirlenmektedir. Ampirik gücün hegemonya oluşturabilmesi için, o devletin egemen kitlelerince benimsenen değer ve anlayış sistemlerinin, yapma ve düşünme biçimlerinin, diğer devletlerin egemen kitlelerince de benimsenmesi gerekmektedir. Hegemonya yaklaşımı, bu açıdan kaba emperyalizm teorisi yorumlarından ayrılmaktadır: Hegemonik bir ilişki, iki taraflı rıza ve yükümlülükler çerçevesinde yürütülmek zorundadır. Hegemon, sadece gücünü direk olarak önde-likli konumunu sürdürebilmek olanağına sahip değildir. Karşı tarafın da çıkarlarının varlığını ve belli bir ölçüde karşılanması gerektiğini baştan kabul etmek zorundadır. Görüldüğü gibi, tarihsel yönden, bir devletin "hegemon" olabilmesi, diğer devletleri doğrudan sömürebilmesine ve dominans tesis edebilmesine değil; en azından hegemonya sistemi içindeki devletlerce evrensel olarak kavramsallaştırılabilen, kendi çı-

karları ile bağdaştırabilecekleri bir dünya düzenini kurabilmesi ve koruyabilmesine bağlıdır. Böyle bir düzen de, klasik devletlerarası ilişkiler çerçevesi içinde kavranamamaktadır. Hegemon, sivil toplum kuvvetlerinin, en azından hegemonya çerçevesi içinde; dünya çapında işlerlik göstermesine fırsat tanımak zorundadır. Bu bakımdan, hegemonik dünya düzeni

kavramı, aynı zamanda global bir sivil toplum anlayışını; yani, hegemonyanın kapsamındaki toplumların sivil toplum öğelerini global olarak birbiriyle ilintilendiren global çapta bir üretim biçimini içermektedir. Uluslararası hegemonya, böylece, sadece devletler arasında bir

düzen olarak değil; belirli bir üretim biçimi çevresinde örgütlenen bir dünya ekonomisinin bütün ülkelere nüfuz ederek oradaki ast üretim biçimleriyle etkileşim içine giren bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sistem, İngiliz hegemonyası döneminde serbest ticaret, karşılaştırmalı üstünlükler, altın standardı gibi kriterlere dayanmış, 20.yüzyılın sonunda da, çokuluslu bir nitelik göstermeye başlamıştır. Hatta, sivil toplumun uluslararası uzantısı olan çokuluslu şirketlerin etkinliği, geleneksel mülki (territorial) devlet anlayışını bile zorlamaktadır. Dolayısıyla, dünya hegemonyası, hem bir toplumsal yapı, hem bir ekonomik yapı, hem de bir siyasal yapı olup; bunların sadece biri değil; her üçünün bileşimidir. Dünya hegemonyası, evrensel normlarla, kurumlarla ve mekanizmalarla ifade bulmakta; bunlar hem devletler hem de ulusal sınırları aşarak faaliyet gösteren sivil toplum kuvvetlerinin genel davranış kurallarını biçimlendirmektedir.

Türkiye'nin hegemonik düzende yer alışı

Türkiye'nin bütün kurumları ve ideolojisiyle birlikte,

ABD'nin ekonomik ve askeri-politik kapasitesiyle oluşturduğu hegemonik sistem içinde yer alışı, genel olarak dış politikasının bir "güvenlik" arayışı ile güdülendiğini, bu güvenlik sorununun çıkarların değerlendirilmesinde ve elde etme yollarının çeşitlendirilmesinde bir alternatifsizliğe yolaçtığı görülmektedir. Türkiye'nin Amerikan hegemonyasında tuttuğu yer,

sistemin genel işleyişindeki ekonomi ve güvenlik boyutlarından yalnızca politik olanı üzerinde yoğunlaşmış; ekonomik ilişkiler yardımlara sıkışıp kalmıştır. Bunda, 1980'lerin başlarına kadar Türk ekonomik yapısının dış ticarete fazlaca yönelmemiş olması etken sayılabilir.

Bu koşullarda, dış ekonomik ve siyasal ilişkilerde zaten yurtiçinde de zayıf olan sivil ve ekonomik toplumsal katılım en alt düzeyde kalmış, ilişkiler daha çok devletten devlete ve güvenlik kaygularından kaynaklanan güdülenmeler çerçevesinde yürütülmüştür. Dünyanın en büyük ekonomik devi Amerika'nın Türkiye ile ilişkileri, yatırımlar ve ticaret hacmi bakımından diğer ülkelerin; örneğin Almanya'nın görece çok altında kalmış ve ekonomi alanında bir entegrasyon yaşanmamıştır. Ekonomik ilişkiler ancak 1980'lerde salt yardım alma boyutunu aşmış; sermaye hareketleri ve ikili ticaret hacmi artmıştır. Türkiye ile Amerika arasındaki ticaret, 1980'lerin başından itibaren, hızlı bir artış göstermiş, hem ihracatta hem ithalatta eskiye oranla bir patlama yaşanmıştır. Buna rağmen, ABD Türk dış ticaretinde hâlâ bir numaralı partöner olmadığı gibi, 1990'ların sonuna doğru, ilişkilerde ekonomik yardımlar Türkiye açısından kritik önemini sürdürmektedir.

Ekonomik ayağın aksaması ve güvenlik boyutunun, ABD ile ilişkilerde tek parametre olarak algılanması

sonucu, Ankara'da, başlıca pazarlık kozunun Türkiye'nin müttefiklerinin gözündeki "jeostratejik konum ve önemine" ilişkin bilişler olduğunu varsayan bir değerlendirme süreci yaşanmıştır. Bu sınırlı algılama, Türkiye'nin ABD karşısındaki konumunu hegemonya ilişkisi olarak değil, bir dominans ilişkisi olarak değerlendirmesine yolaçmıştır. Bir başka anlatımla, Türkiye'nin temel uluslararası sorunu, Batı güvenlik sistemi içinde vazgeçilmez bir yer tutmaya dönük olmuş; bu vazgeçilmezlik, Amerika'nın Türkiye üzerindeki askeri - politik çıkarlarına endekslenmiştir. Kıbrıs çı-

Sovyetler Birliği'nin çökmesi üzerine Türk-Amerika ilişkilerinin alacağı biçim, 1990'larda dış siyaset çevrelerinde tartışılan bir soru olduğunda, güvenlik ağ ve çevreleme politikası açısından jeopolitik vazgeçilmezlik bazında yürütülen ilişkilerin yeni temelini n olacağını, Richard Holbrooke, "Türkiye ile ortal noktamız, ekonomik ve kültürel alanlardır" diyerek açıklamıştır. Ancak, 1990'ların sonuna varıldığında Türkiye'nin uluslararası alanda ABD ve Avrupalı müttefiklerince bir ölçüde yalnızlığa itildiği de gözlenebilmektedir. Bunda, Güneydoğu olayları, insan haklar

Türk dış politikasında, Amerikan politikasında olduğu gibi, "iş inamı" türünden bir kavramla karşılaştırılabilecek ekonomik yaklaşımların bulunmaması veya yetersizliği, kapsamlı bir felsefenin olmadığını göstermektedir.

karması da dahil olmak üzere, ender olaylar dışında Ankara, Washington'ın koyduğu çizgiyi kendi rızası ile sapmadan izlemiştir. Fakat, Türkiye, ABD ile son yarım yüzyılda yoğunlaşan ilişkileri süresince bir Amerika politikası üretememiş, saptamamış, ancak Washington'dan gelen etkilere karşı tepkiler göstermekle yetinmiştir. Gerek ikili ilişkilerde, gerekse her iki tarafın birlikte içinde olduğu Körfez operasyonu tarzı olaylarda, Türkiye, ABD'nin projelendirdiği politikaları izlemiştir. Bu da, kısaca şu anlama gelmektedir: Türkiye, ABD hegemonik dünya düzeni içinde, sivil toplum katılımının az olması nedeni ile, daha çok devletten devlete ilişkiler düzeyinde yer tutmuştur. Bununla birlikte, güdülenmesinde ağırlıkla, güvenlik kaygusu rol oynadığı için, hegemonik bir ilişki sisteminin dominant yapılanmaya oranla sağladığı çok daha geniş çıkar manevrası alanlarından yararlanmamıştır.

Türkiye, Soğuk Savaş mantığı ile oluşturduğu politikasının çekirdeğine sadece ittifak üyeliğini koymakla, dış ilişkilerinde sadece tek yöne eğilmiştir. Bu tek yönlülüğün uluslararası platformda neden olduğu yalnızlık, 1960'larda Kıbrıs sorunu çıktıktan sonra belirginleşmiş; Türkiye, hâlâ bir ölçüde sürdüğü söylenebilecek bu yalnızlığa katlanmak zorunda kalmıştır.

ihlalleri iddiaları, Türkiye demokrasisinin eksik yönleri gibi dışlanma nedenlerinin yanı sıra, Ankara'nın müttefikleri dışında yeni politikalar geliştirememesi de rol oynamıştır.

Geleneksel olarak, Türkiye, kendi topraklarının ve sınırlarının bütünlüğünü, çevresindeki ülkelerin de toprak bütünlüğünü gözetken statükocu politikaları benimsemekle güvenceye alma yolunu tercih etmiştir. ABD hegemonyasının askeri-siyasal ittifaklar sisteminde yeralmayı özellikle aramasının ve bunu dış politikasının temel, hatta bir dönem için neredeyse tek ögesi haline getirmesinin en önemli nedeni de, toprak bütünlüğü güvencesini bu sistemin içinde görmesidir. "Ulusal çıkar"ın tanımında sivil toplum kuvvetlerinin devlet ile bir senteze ulaşması söz konusu olmayınca, politik toplumun, tanımın merkezine, "şeyleştirilmesinin" (reification) en ampirik ögesi olan toprak sınırlarını yerleştirmesi de doğaldır. Klasik devlet tanımının merkezinde de, toplumsal kuvvetlerin etkinlik sınırlarını "mülk" (territoriality) anlayışı ile kısıtlayan bir kavramsallaştırma bulunmaktadır. Oysa, bu tanım, global ilişkilerde sosyal güçlerin sınırları aşan etkinlik ve etkilerini gözardı etmektedir. Kuşkusuz, bir devletin, ülkenin ve vatandaşlarının en önde gelen hakları arasında toprak ve vatan bütünlü-

günü korumak yer almaktadır. Ancak, sivil toplumsal ve ekonomik kuvvetlerin politika oluşturma sentezlerine katılması halinde, bu amaçla uygulanacak siyasanın, toplumsal maliyeti en aza indirmeye olasığını arttıracak da varsayılabilir. Devleti ve devletlerarası sistemi 'şeyleştirmek' (reification) yerine; devletin doğasını, sivil-politik toplum etkileşiminin karmaşası içinde değerlendirmek, dünyaya açılımda kapsayıcı yeni kavramsal yapılara ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Bir fenomen olarak, devletin dünya politikasındaki işlevinin toplumsal yapılar ile ilişkilerini daha net görebil-

tanımı, tek taraflı olarak devletin belirlediği kavramlar ve ideolojilerle oluşmakta, politika da, bu şekilde tanımlanan çıkarlara göre biçimlenmektedir. Politik ve sivil toplumun "çıkarları", sivil ekonomik ve toplumsal öğelerle bir etkileşim içinde değil, politik toplum tarafından saptanmakta ve tanımlanmaktadır. Türk ekonomisinin üretim ve sermaye olarak iç pazardan dış alanlara açılması, hayli yeni sayılabilecek bir olgudur. Dolayısıyla, sivil ekonomik öğelerin yönlendirici baskı ve ideolojiler yaratmak, politikayı kurumsallaştırmaya zorlamak yönündeki etkinliği de, henüz devleti

Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminden kalma ve tek unsuru toprak bütünlüğünün korunmasına dayanan politik algılamalar ve çözümlemeler dışında yaklaşımlar oluşturmak zorunluluğu artmaktadır.

mek bakımından, iki farklı toplumsal örgütlenmeye göre oluşan, iki farklı devlet tiplmesi üzerinde durmakta yarar vardır: Birincisi, fikri temeli Locke'a kadar geri götürülebilecek, etkin ve kendini düzenleyebilen bir sivil toplum - politik toplum etkileşiminde belirginleşen devlet tipi. İkincisi ise, Hobbes çizgisinde, politik kapasiteyi merkezileştiren ve bu merkezi güçle sivil toplumu tepeden baskı altına alan devlet. Hobbesian devlet tarzı, sivil toplum ile bütünleşmediği için, hegemonik özellik de göstermemektedir. Rıza (consent) ögesinin zorlamaya (coercion) hipostatize olduğu bu toplumsal yapıda devlet, bir anlamda, meşruiyeti için 'şeyleştirilmek'; yani başlı başına bir varlığa dönüştürülmek durumundadır.

Toplumsal ve ekonomik kuvvetler merkezi otoritenin etkisinde

Türk dış politikasının temel karakteristiğini teşhis etmek bakımından, devletin genel yapısını yukarıdaki tiplmeye göre değerlendirmek aydınlatıcı olacaktır: Türkiye'nin devlet yapısı, Hobbesian bir nitelik taşımaktadır. Olduğu kadarı ile, sivil toplumsal ve ekonomik kuvvetler merkezi otoritenin ağırlığı altındadır. Devlet, objektif ve subjektif olarak başlı başına bir varlık, 'şeyleşmiş' bir güç merkezidir. "Ulusal çıkar"

sınırlayan sentezler yaratabilecek düzeye erişmemiştir.

Politik toplumun, tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen ideolojik mirası ve yönelimi, toprak bütünlüğü ideasına odaklı bir güvenlik sorunsalının dış politikanın başlıca hareket noktası olarak belirmesine yolaçmıştır. Her devletin ve ülkenin siyasal öncelikler sıralamasının başına koyduğu bu ideal, ekonomik ve politik çıkar tanımlarıyla bütünleşmediği için, Türk-Amerikan ilişkilerinde 'tek' kriter haline dönüşmüştür. Statükoculuğu içinde barındıran bu yaklaşım çerçevesinde oluşan Türk dış politikasında, ekonomik ve politik çıkarların aktif biçimde aranmasını ön plana koyan bir uluslararası siyasa felsefesi ve bu felsefe doğrultusunda ilişkilerin projelendirilip, planlandığı bütünsel siyasete gerek duyulmamıştır. Sorunları öngörmek ve etkilemek yerine, ortaya çıktıkça pratik ve ampirik tepkiler gösteren bir çizgi izlenmiştir. Oysa artık bugün, bir devletin ya da ulusun, globalleşen dünyada klasik tanımına sığmayan sınırları ile bağımlı olmayan çok yönlü ve çok çeşitli çıkarlarını da tanımlayabilmesi bir gerekliliktir.

Türk dış politikasında, Amerikan politikasında olduğu gibi, "iş inancı" türünden bir kavramla karşılaştırılabilecek ekonomik yaklaşımların bulunmaması veya yetersizliği, devletin siyasa oluşturmadaki öndeliği ve

tek boyutluluk, Türk dış politikasının kapsamlı bir felsefesinin olmadığını göstermektedir. Türkiye, 21.yüzyıla girerken, hâlâ bölgesindeki öndelik yarışında en büyük potansiyele sahip ülkedir. Ekonomik yapılanması değişen Türkiye, mal hizmet ve sermaye ihraç edebilen ülkeler arasında yeralmaya başlamıştır. Bir başka deyişle, geleneksel, riskten kaçan tek boyutlu güvenlik yönelimli politikasını aktif ekonomik ve siyasal çıkarlar doğrultusunda irdelenecek kavramsal açılımlara ihtiyaç duyanın da eşigindedir. Türkiye için global planda konumunu ve alternatiflerini tanımlayan bilgi ve bilişimi üretecek, anlamlandırarak referans çerçeveleri gerektiği açıktır. Ancak, değişen dünyadaki konumunu da değiştirmek zorunda olan, geliştikçe politik yapısı gibi, politika oluşturma yapıları üzerindeki baskılar da değişen Türkiye gibi bir ülkenin; tarihsel oluşumlar ile siyasa felsefesi arasındaki bağı, kavramsal şemalarına yansıtması, yeni politik rol potansiyellerini hatalarını yinelemeden kavrayabilmek açısından önemli görünmektedir.

Politikanın, sivil ve ekonomik toplumsal kuvvetlerden bağımsız biçimde, sadece siyasal toplum içinde ve onun belirlediği amaçlara göre oluşturulması, gerçekçilik adına, gerçeğin olduğundan farklı algılanmasına yol açabilmektedir. Yıllarca, Türkiye'nin, dış politikasını saptarken, kendi stratejik ve politik önemini başkalarının çıkarları açısından taşıdığı değere göre ölçmesinde görülebildiği gibi, ödünç alınan bir mantıktan özgül ilişkileri çözümlemekte yararlanabilmek için, önce o mantığın ortaya koyanların işine ne zaman, nasıl ve nerede yaradığının koşullarını bilmek gerekmektedir. Bilindiği gibi, Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi Türkiye'nin dış politika felsefesinde belirleyici bir rol oynamıştır. İki savaş arası dünyanın politik coğrafyası ve koşulları ile, genç bir devlet olarak Türkiye'nin özgül siyasal ve ekonomik konumunu ülkenin bağımsızlığı felsefesiyle bağdaştıran bu ilke; bir anlamda global bir politika anlayışını da dile getirmektedir. Atatürk, Türkiye'nin ilişkilerini, bir parçası olduğu 'cihan'ın koşulları ile koşutlaştırmıştır. Türkiye,

1923-1938 döneminde en az 1945 sonrasındaki kadar duyarlı olan güvenliğini bir yandan kısa bir süre önce savaşmakta olduğu ülkeler de dahil olmak üzere Batı ile iyi ilişkiler geliştirerek; bir yandan da bölgesel etkinlik arayışları içine girerek, barışçı ama etkili bir politika ile; uluslararası ilişkilerinin ekonomik boyutunu da gözden kaçırmaksızın sağlama yoluna gitmiştir. Bu dönemde, ulusal çıkar anlayışı, güvenlik yanında refahı da gözetten ortak bir politik - ekonomik perspektiften yola çıkılarak belirlenmiştir. Ancak, Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi, giderek, ulusal güvenlik adına izlenen edilgen politikaların içine sığdırılmaya çalışıldığı bir retoriğe dönüştürülmüştür. Mustafa Kemal'den sonra, özellikle çok partili dönemde bu ilke, bütün hükümetlerin ve partilerin programlarında yeralmakla birlikte, "barışı" ulusal ve global planda etkinlik ile koşutlayan boyutu, siyasal pratiğin dışında bırakılmış, ilke, salt retoriğine indirgenmiştir. Türkiye'nin uluslararası etkinliğinin zayıflığı, ulusal çıkar tanımının sınırlar ötesi ekonomik - politik çıkarları içermeyişi, salt güvenlik endişeleri ile belirlenmesinin bir türevidir.

Soğuk Savaş sonrası değişim

Soğuk Savaş sonrasında dünya sistemi, özellikle Türkiye'nin dahil olduğu stratejik ve merkezi sayılabilecek bir coğrafyada ciddi sürüşmelere tolerans gösterecek bir özellik taşımamaktadır. Artık yapısal bir nitelik kazanan hegemonik ilişkiler sistemi içinde bu tür tıkanıklıklar, merkezin öngördüğü biçimde açılmaya zorlanmaktadır. ABD, Ortadoğu'da hızlanan barış sürecinin "şahin" olarak anılan Suriye gibi ülkeleri de kapsayacak biçimde genişletme yönünde diplomatik atılımlarını başlatmış ve sürdürmektedir. Kıbrıs ve Türk-Yunan sorunları, Bosna'daki barışı izleyerek, ABD'nin siyaset gündemine girme eğilimindedir. Türkiye, yıllardır taşıdığı sorunların yanı sıra, yeni dünya oluşumunda kendisine daha etkin bir politik-ekonomik yer edinmek açısından da dış ilişkilerini örgütlemek durumundadır. Globalleşen bir ilişkiler sisteminde pürüzleriyle birlikte yeralamaya-

çağı için de ya bunları kendi politikaları ile gidermek ve bunun için hegemonik sistem içindeki manevra olanaklarını kullanmak, ya da aynı sistemin belirttiği çözümleri minimal pazarlık payları ile kabul etmek zorunda kalacaktır. Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki diplomatik konumu, Soğuk Savaş döneminin başındaki konumu ile çarpıcı benzerlikler göstermektedir. Aradan geçen 50 yılda ise, Türkiye, bölgesel bir ekonomik ve politik güç olabileme potansiyelini önemli ölçüde çoğaltmıştır. Son 20 yılda dünya hegemonik sisteminin yapısal bir özelliğe bürünmesi, bölgesel güçlerin bir alt hegemon gibi davranabilecekleri politik hareket alanlarının marjını bir hayli genişletmiştir. Bu koşullarda, Türkiye'nin, Soğuk Savaş döneminden kalma ve tek unsuru toprak bütünlüğünün korunmasına dayanan politik algılamalar ve çözümlemeler dışında yaklaşımlar oluşturmak ve uygulamak zorunluluğu da artmaktadır. Çünkü, Türkiye'nin birbirine paralel sorunlarla karşı karşıya olduğu 1950'lerin edilgenliğini 1990'larda tekrarlamakla kaybedeceklerinin oranı çok daha fazladır.

Güç dengelerinin etkisi

Türkiye'nin yarım yüzyıllık dış politikasının fikir kaynağı olan Soğuk Savaş sona ermişse de, yeni düzene ilişkin Türk diplomatik felsefesinin ve planlanmasının yapıldığına ilişkin bir göstergeye henüz rastlanmamaktadır. Türkiye, içerideki koşullarının da etkisi ile, dış politik etkinliğini büyük ölçüde hâlâ güç dengesi hesapları üzerinde odaklamış durumdadır. Mevcut ilişkiler sisteminin genel görüntüsü ile, Türkiye dünya politik haritasında bir çatışmalar noktası olarak dikkat çekmektedir: Yunanistan ile çözülmemiş sorunlar gerginlik yaratmakta; Suriye ile terörden suya kadar pek çok konu krize dönüşmekte; Irak ile Körfez Savaşı sırasında ortaya çıkan kopukluk; karşılıklı zarara yolaçacak şekilde sürmekte; İran'daki rejim ile ilişkiler bir güven ortamına taşınmamakta; Avrupa ile küskünlük yaşanmakta; Rusya ile Kafkasya üzerindeki çıkar uzlaşmazlığı giderek büyümekte;

Kafkasya'daki Türk kökenli yeni devletlerle ilişkilerde yeterli etki ve etkinlik gösterilememektedir.

Çöktüğü iddialarına rağmen, ekonomik ve politik sistemin globalleşmesi sürecinde esasen yapısal bir niteliğe bürünmüş olan Amerikan hegemonyasının ise, yeni projeksiyonu, dünya sisteminde merkezi oluşturan devletler (ABD, Avrupa ve Japonya) ve diğer birimler arasında; hem rekabeti hem işbirliğini belirleyen ve sınırlandıran bir çerçeve oluşturmaktır. ABD'nin başını çektiği bu global yapı içinde gerek rekabet gerekse işbirliği, genel sistemik çıkar dengesini bozmayacak bir düzende gerçekleşmektedir. Hali hazırda bu oluşumlara yaklaşımını bütünlük içinde ortaya koyduğu bir dış politika felsefesi, projesi ya da planı da bulunmayan Türkiye'nin; bu oluşumu görüp, en geniş global perspektifleri önüne serecek yöntemi benimsemesi bir zorunluluktur. Bu koşullarda, Türkiye'nin dış politikasını temellendirdiği bütün kavramları, ve bu arada özellikle 'ulusal çıkar' kavramını baştan tanımlayacağı, politik bilişini yeniden bir kavramsal referans çerçevesinde örgütleyeceği yaklaşımlara yönelmesi doğru olacaktır. Genelgeçer, iç politik, hatta popülist istek ve beklentileri doyurmaya yönelik belirsiz anlamlar taşıyan retoriklerin, belirgin uluslararası çıkar tanımlarından yola çıkan bir siyasal felsefenin ışığında pratiğe ışık tutabilecek bütünsel ve kapsayıcı bir söyleme dönüştürülmesi, şarttır.

Kaynakça

- 1- Burcu Bostanoğlu: "Hegemony: Thinking About Competition and Collusion In Tandem", Fernand Braudel Center, Political Economy of the World System (PEWS) 22. Yıllık Konferansı'nda sunulan tebliğ, Northwestern University, Evanston, Illinois, A.B.D. 1998
- 2- Stephen Gill, (Ed.), Gramsci, Historical Materialism and International Relations, Cambridge University Press, Cambridge, 1993
- 3- Mehmet Gönübol, Cem Sar, A.Şükrü Esmer, Oral Sander, Haluk İlman, Suat Bilge, Duygu Sezer, Ömer Kürkçüoğlu, Olaylarla Türk Dış Politikası, Cilt 1-2, Genişletilmiş 7. Baskı, Alkım Kitabevi Yayınları, Ankara, 1989
- 4- Susan Strange, "The Name of the Game" in: Sea Changes, American Foreign Policy in a World Transformed, Ed.: Nicholas X. Rizopoulos, Council on Foreign Relations Press, N.Y., 1990
- 5- Howard Zinn, A People's History of the United States, Harper Perennial, N.Y., 1990

Doç. Dr. Burcu Bostanoğlu
Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi

T ü r k i y e - A B

Dünden yarına

Gündüz Aktan

Uluslararası ilişkilerde uzun vadeli tahmin yapmak çok zor. Önceden bilinmesine imkan olmayan birçok değişken, sonucu etkileyebilir. Determinizmin en az geçerli olduğu alanların başında dış ilişkiler geliyor. Buna rağmen, orta vadede olabilecek gelişmelerin genel seyrini gözönüne almadan değil politika, genel hatlarıyla bir strateji saptamak dahi mümkün olamaz. Bu nedenle tüm güçlüklerine ve yanlılığı payına karşın, önümüzdeki yıllarda Türk-AB ilişkilerinin muhtemel yönelimlerini tartışmanın yararı olabilir.

Dış ilişkilerin kendine özgü bir otonomisi olmakla beraber, ülkelerin iç gelişmelerinden etkilendiği, hatta iç gelişmelerin bir işlevi olduğu yadsınamaz. Bu nedenle, Türk-AB ilişkilerinin gelişme yönelimlerini anlamak için bir yandan Türkiye'nin, öte yandan da AB'nin iç gelişme dinamiklerine bakmak uygun olacak. Böyle bir yaklaşım, önce geçmiş ilişkilerimizi gözden geçirmemizi ve geleceği oluşturacak seçeneklere ilişkin ipuçlarını bu dinamiklerin içinde bulmamızı gerektirir.

AB, genel bir ifadeyle, ekonomik bütünleşmenin giderek siyasi bütünleşmeyi yaratacağı görüşüne uygun bir evrim gösteriyor. Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak, ekonomik bütünleşme siyasi bütünleşmenin her zaman bir kaç adım önünden gidiyor.

AB oluşumunun diğer bir özelliği de, her yeni atılımın başlangıçta bir kriz yaratması ve ilerlemenin bu krizin çözümü şeklinde belirmesi. Bütünleşme sürecinin bu özelliğini gözden kaçırarak, her defasında krizlerin çözüme kavuşturulamayacağı ve AB bütünleşmesinin duraksayacağını sandılar ya da temenni ettiler. Oysa bütünleşme sürecinin başından itibaren yarattığı

çıkar dengesine dayalı karşılıklı bağımlılık, krizleri olumlu sonuca vardırılmasını sağladı. Bütünleşme durursa geriye dönme ve çözülme tehlikesinin bulunduğu bilen üye ülkeler, bisiklete binen birisi gibi heileri gitmek zorunda kaldılar.

AB bütünleşme sürecinin altında yatan muharrik güç, sadece ekonomik çıkarlara veya karşılıklı bağımlılığı indirmek pek doğru olmayabilir. Her zaman yüksesle söylenmemekle birlikte, AB, Avrupa'nın veya daha doğru bir deyişle; Batı Avrupa'nın, savaşla birleştirilmes girişimlerinin neden olduğu büyük trajedilerin bir dahavuku bulmaması için oluşturulmuş bir yapı. AB'nin başarısız olması halinde devletler arasında büyük istikrarsızlık ve tehlike yaratan XIX. yüzyıl kuvvetler dengesindönülecek olmasının yol açtığı korkular, belki de bütünleşmenin ardındaki temel dinamiği oluşturuyor.

Almanya'nın yeniden birleşmesinden sonra, Avrupa'nın bir tür intiharı olarak nitelenen iki savaşa nedeolan bu ülkenin AB bütünleşmesi çerçevesinde sayısılışki ağıyla adeta sarılması daha da öncelik kazandı. İşin ilginç yanı, çevresine güven vermek ve ileride tek rar ortaya çıkabilecek tehlikeli güçlere karşı şimdide tedbir almak isteyen bu ülke de aynı nedenlerle bu yaklaşımı destekliyor. Almanya'nın AB bütünleşmesi çerçevesinde barışçılaştırılması, Batı'nın lideri durumundolan Amerika'nın, Avrupa'nın iç işlerine giderek daha az karışması için de şart. Öte yandan, Batı Avrupa'yoluşturan ülkelerin birbirleriyle husumet ilişkileri yerine güçlerini birleştirecek bir model geliştirmeleri Amerika'nın karşısında dengeleyici bir küresel güç niteliği kazanmalarını sağlayacak tek yol.

Bütünleşme sürecinin özellikleri

Böyle bir modelin, sınırlı hükümetlerarası işbirliğinin ötesine geçmesi gerekiyor. Bu nedenle AET, gümrük birliğinden tek pazara, oradan da parasal ve ekonomik bütünleşmeye doğru ilerlerken, Avrupa kurumları, halkları ve bireyleri arasında da bir birleşme ve bütünleşme ruhu yaratmayı amaçladı. İkinci Dünya Savaşı sonrası barışın kalıcılığı aslında böylesine bir milliyetçilik ötesi birleşmeyle, bir başka deyişle, savaşlara yol açan milliyetçiliğin geri plana itilmesi, buna karşılık Avrupa kültür ve uygarlığına ait olma kimliğinin yerleştirilmesiyle sağlanabilirdi.

Avrupa'yı yıkan savaşların demokrasiden uzaklaşan faşist yönetimlerce çıkarıldığı olgusu, doğal olarak demokrasiye ve insan haklarına özel bir önem verilmesine yol açtı. Yani millî devletin ve aşırı milliyetçiliğin gerilediği, demokrasinin ve insan haklarına saygının geliştiği bir ortamda savaş ihtimalinin bertaraf edilebileceği düşünüldü. Bugün bu yönde büyük mesafe alındığına da kuşku yok.

Öte yandan bu süreç önceden tahmin edilemeyen bazı gelişmeleri de ortaya

çıkardı. AB üyesi ülkelerin yetkilerini giderek Brüksel'e devretmeleri ve millî sınırların eskisi gibi milletleri birbirinden ayıran, yani coğrafi ya da fiziki kimliğini belirleyen özelliğinin, yoğunlaşan mal, hizmet, sermaye ve insan hareketleriyle ortadan kalkması, millî-devletin de çözülme sürecine girdiği şeklinde algılanmaya başlandı.

Benzer bir gelişme de insan hakları alanında yaşandı. AB, II.Dünya Savaşı sonu dönemde kabul gören insan haklarının bireysel niteliğine, kolektif hakları, yani etnik, kültürel ve dini azınlık haklarını da ekledi. Böylece, millî-devletlerin kutsal ilkesi olan toprak bütünlüğü ve siyasal birlik, üye ülkelerdeki bölgelerin ve kimlikleri tarihe gömülmüş etnik grupların yeniden

ön plana çıkmasıyla sarsıldı.

AB, bugün, piyasa ekonomisi yoluyla bütünleşirken, demokrasiyi ve azınlık haklarını, gerekirse millî-devletin bölünmesine imkan verecek kadar geliştiren ve bu açılardan milliyetçiliği aşmış ve millî-devlet ötesine geçmiş, çok kültürlü ve gerçekten barışçı yeni bir devlet türü imajı veriyor.

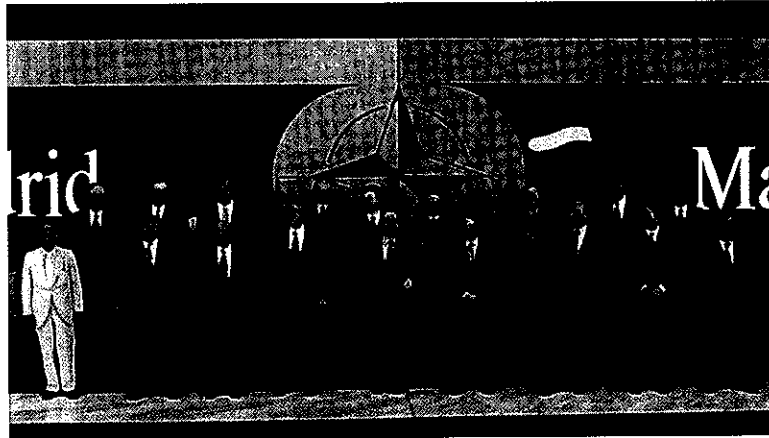
Tarihsel süreç

Türkiye'nin tam üye olarak girmek istediği Avrupa bütünleşme sürecinin özellikleri kabaca bunlar. Roma Antlaşması'nın kabulünden kısa bir süre sonra, yani 1958'de, diğer Avrupa Konseyi üyeleri gibi Türkiye de üyeliğe davet edildi. Hiçbir bakımdan hazır olmadığı-mız için gümrük birliği yoluyla tam üyeliği öngören

Ankara Antlaşması 1963'de, gümrük birliğinin 22 yılda gerçekleştirilmesine ilişkin hükümler içeren Katma Protokol da 1972'de yürürlüğe sokuldu. Yani evrimsel yol tercih edildi.

Her iki belgeye de kamuoyunun çeşitli kesimlerinden itirazlar geldi. 12 Mart yönetimi, Katma Protokol'un

iyi müzakere edilmediği gerekçesiyle gözden geçirilmesini istedi. Ardından gelen orta-sol partinin hakim olduğu hükümet döneminde, hem ekonominin hazır olmadığı gerekçesiyle hem de açık ideolojik nedenlerle Katma Protokol'un uygulaması aksadı. Bunda, birinci petrol krizinin de payı oldu. Kıbrıs'a müdahalemizden sonra NATO'nun askeri kanadından çıkan Yunanistan'ı Batı kampında tutabilmek için o zamanki Fransız Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing AET tam üyeliğine götürdü. Bu sırada bizim, Komisyon içinden yapılan telkinlere kulak asmayarak, taktik nitelikte bir tam üyelik başvurusu yapmamamızın başımıza bugünkü dertleri açabileceği hesap edilemedi.

Türkiye'nin güvenliğini bugünkü tek kutuplu dünya düzeninde tek süper güç olan ABD'nin liderliğindeki NATO sağlıyor

12 Eylül askeri yönetimi AT'ye üye olmak için Milli Güvenlik Konseyi düzeyinde bir karar aldıysa da, demokrasiden uzaklaşan Türkiye'nin ortaklık ilişkileri dehi işleyemezken, bu karar, Avrupalılarca fazla anlamlı bir adım sayılmadı. O sırada yani 1981'de, Pasok'un iktidarda bulunduğu Yunanistan'ın AET üyesi olması, o günden bu yana hiç bir ekonomik yardım almamamıza ve yılda iki kez toplanması gereken Ortaklık Konseyi'nin ise 1-2 istisna dışında gerçek anlamda hiç toplanamamasına yol açtı. Yunanistan'ın tam üye olmadan önce AET Konseyi'ne yaptığı ve Ortaklık Konseyi belgelerine kaydedilen, üyeliğinin, Türkiye-AET ilişkilerini etkilemeyeceği yolundaki taahhüdü de unutuldu.

1986 yılına gelindiğinde, 24 Ocak kararlarıyla liberal ekonomiye geçen ve başarılı bir büyüme temposu tutturarak Türkiye, AT ile ortaklık ilişkilerini canlandırmanın zamanı geldiğini düşünmeye başladı. Ancak bir yandan Yunanistan'ın propagandası ve engellemeleri, öte yandan 12 Eylül'e ilişkin insan hakları iddialarına eklenen güneydoğu sorunu, Türkiye aleyhine çok ağır bir hava yaratmıştı. Bunun üzerine hükümet, gümrük birliğini kurma taahhüdümüze rağmen yıllardır ertelediğimiz tarife indirimlerini gerçekleştirmeye çalışırken, bu çaptaki bir tıkanıklığın ancak tam üyelik müracaatıyla aşılabileceğini düşündü. Başbakan Özal sonradan basına yansıyan ve 1986'nın Ağustos ayında tam üyelik kararının alındığı toplantıda yaptığı konuşmada, süreci "uzun ince bir yol"a benzetti; Önümüzdeki engeller arasında nüfusu büyük, milli geliri düşük bir ülke olmanın dışında, Yunanistan'ı, güneydoğu sorununu da saydı. Ayrıca, AT ülkelerinin bizi, din ve kültür farkı dolayısıyla da istemeyebileceklerini söyledi. Bu tahminlerin, özellikle de o zaman yadırgadığımız sonuncusunun doğru olduğunu şimdi daha iyi anlıyoruz.

Davos süreci, Yunanistan engelini bertaraf edemedi. Avrupa Parlamentosu (AP), insan haklarını siyasallaştıran onlarca kararının yanında, sadece bir kez, o da gümrük birliğinin yarattığı tek yanlı çıkarların etkisiyle Aralık 1995'te lehimize bir karar aldı.

1986'da İspanya ve Portekiz'in üye olmasından kısa bir süre sonra, 1987'de tam üyelik müracaatı yapan Türkiye'ye, 1989'da, Komisyon görüşü biçiminde verilen yanıtta, üye olma hakkı teslim edilmekle birlikte, ekonomik ve politik (yani insan hakları) açılardan hazır

olmadığımız bildirildi. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra merkezi ve doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak genişlemenin içinde yer almamız doğal karşılanırken, Essen zirvesinde bunun da olamayacağı, Rusya ve Ukrayna ile birlikte özel ilişkiler içine alınacağımız teması işlenmeye başladı. Gümrük birliği gerçekleştikten sonra da elimizdekiyle yetinmemiz istendi. Lüksemburg zirvesinde 11 ülke ile tam üyelik müzakerelerine başlanması kararlaştırıldı. Ama Türkiye bu grubun dışında bırakıldı ve Ankara Antlaşması'nın 28. madde çerçevesinde üyeliğe hazırlık için bir strateji hazırlaması kabul edildi. Cardiff zirvesi bir adım daha atarak bu stratejiye işlerlik kazandırdı. Bu çerçevede Türkiye'nin, 28. madde yoluyla tam üye olmak için gerekli ilave uyumu da dış kaynak olmadan yapması öngörülmüyordu.

Çoğu ekonomik bakımdan geri, siyasi bakımdan da proto-demokrasi aşamasında olan orta ve doğu Avrupa ülkeleri tam üyelik sürecine sokulurken, Türkiye, kendisine bu muamelenin yapılmasını vahim bir ayrımcılık olarak nitelendirdi. AB ile siyasi diyalogu durdurarak ilişkileri gümrük birliğinin mekanik işleyişine indirdi.

AB bir çıkmaz sokak mı?

İçinde bulunduğumuz çıkmazın nasıl aşılabileceğini bilmemize imkan yok. Ancak en azından bir tarafın tutumunda köklü bir değişiklik olursa, ilişkileri tekrar rayına oturtmanın bir çok diplomatik yolu bulunabilir. Önemli olan böyle bir değişikliğin olup olmayacağı. Kaldı ki, Yunanistan'ın tam üye olduğu 1981'den bu yana yaptığı engellemelerle, genelde Avrupa kamuoyu, özelde AP'nin PKK konusunda gösterdiği anlayışsızlığın ve nihayet Almanya'nın artık husumet olarak tanımlanabilecek tavrının yarattığı birikim, Türkiye'yi bu denli bir sertleşmeye ittiğine göre, Türk tutumunda değişiklik olması pek beklenemez. Tersine, Türkiye'de başından beri Avrupa bütünleşmesine karşı varolan kuşku ve tereddütlerin büyümeye ve söylemleştirilmeye başladığı görülüyor.

Türkiye'nin güvenliğini, bugünkü tek kutuplu dünya düzeninde tek süper güç olan Amerika'nın liderliğindeki NATO sağlıyor. AB'ye tam üyeliğimizin klasik anlamda güvenliğimize büyük bir katkısı olamaz. Her durumda, bu katkı, Türkiye'nin AB'ye karşı tutumunu değiştirmesine yetecek boyuta ulaşamaz. Türkiye, AE

güvenliğinden sorumlu Batı Avrupa Birliği'nin de (BAB) ortak üyesidir. BAB üyeliği, AB tam üyelerine açık olduğu halde, isteğimize rağmen tam üye olamadık. Ancak BAB Konseyi'nin çok sınırlı konularda verebileceği askeri operasyon kararlarının uygulanması dahi, NATO'ya aittir. Öte yandan, ileride Amerika'dan güvenlik ve savunma açılarından daha bağımsız hale gelebilecek bir AB'nin, Yunan etkisinde kalarak Türkiye aleyhine bir tutum alması ihtimalini -ki bu son derece düşük- bertaraf edecek bir mekanizma, BAB karar sürecine sokulmuş durumdadır. Böylece Türkiye, kendisini doğrudan ilgilendiren konularda kararlara katılma imkanına, kısmen de olsa sahip durumdadır. İleride bu imkan da genişletilebilir.

AB'nin dış politikası

AB'nin Amerika'dan bağımsız bir savunma kapasitesi geliştirebilmesi için önce bir dış politika oluşturabilmesi gerekir. Bu, sanıldığından çok daha zor bir şey. Şu anda AB içinde karşılıklı müzakere ve uzlaşıyla oluşturulan duruma dış politikadan çok, bazı konulara ilişkin genel tutumlar dizisi denebilir. Dış politika, devlet halinde örgütlenmiş bir milletin gereğinde savaşa kadar gidebilecek siyasi irade oluşturabilmesiyle yapılabilir. AB, henüz böylesine bir siyasi bütünleşmeden çok uzak. Ülkelerin kendi milli çıkar kavramlarından, AB çıkarı kavramına geçmeleri için dış politika konularındaki oylamalarda veto hakkından vazgeçmeleri gerekir. Bu bakımdan o denli gönülsüzler ki, ileride dahi, dış politikada bir bütünleşme gerçekleştirebilmeleri çok kuşkuludur.

AB'nin şimdiki "dış politika"sı, yumuşak deneni insan hakları gibi konulara inhisar ediyor. Bosna-Hersek'te AB politikası ya da politikasızlığı, Amerikan müdahalesini geciktirmekten ve bu nedenle sayısız insanın soykırım düzeyinde öldürülmesine yol açmaktan başka işe yaramadı. Fazladan, Yugoslavya sorunu AB ülkelerini I. Dünya Savaşı öncesi bölünme çizgisinde yeniden

böldü. Bir yanda Almanya ve Avusturya, Türkiye ile birlikte Hırvatları ve Boşnakları desteklerken, öte yanda İngiltere ve Fransa, Rusya ile birlikte Sırpıları gözettiler. Diğer AB üyesi ülkeler ise her zamanki figüran rolleriyle yetindiler. Kosova konusunda da AB dış politikasının henüz hiç bir etkinlik kazanmadığı görülüyor.

Milli-devlet ötesine geçtiği iddia edilen ve dünyanın bir numaralı ekonomik gücü olan bir "birlik" in, dış politikası herhalde bu olmamalı. Türkiye savunma alanında olduğu gibi dış politika alanında da AB'yi daha uzun süre ihmal edip, AB üyesi ülkelerle karşılıklı çıkar ilişkileri temelinde ikili ilişkilerini geliştirmeye devam edebilir.

Buna karşılık AB'nin insan hakları, azınlık hakları ve demokrasi konusundaki tutumu önemli. Zira bu açıdan AB ile üye ülkelerin, tek tek izledikleri politikalar arasında bir fark yok. Kaldı ki çağımızın ortak değerlerine dayalı bu politikaların, Türkiye için sorun oluşturmaması gerekir. Türkiye, cumhuriyetin kuruluşundan, hatta Osmanlı'nın batılılaşma reformlarına başladığından bu yana, bu değerleri yerleştirmeye çalışıyor. Oysa Türkiye'nin tam üyeliğe aday ülke statüsüne sokulmamasının nedeni olarak, Lüksemburg zirvesi kararında, Kıbrıs gibi (hatalarını anladıklarından fazla ısrar etemeyebilecekleri) bazı nedenler meyanında, Kopenhag kriterlerini yerine getirmemesi

gösteriliyor. Bu kriterler, demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve azınlık haklarından oluşuyor.

Türkiye'nin eksiklikleri

AP'nin Türkiye hakkında aldığı kararların doğrultusunda, eksiklerimizin çok büyük çoğunluğuyla PKK ile çatışmada ihlal edildiği ileri sürülen insan hakları; bu ihlallerin giderilmesini sağlayamayan hukuk devleti; Kürtlere verilmeyen etno-kültürel azınlık hakları ile çatışmanın siyasi çözüme kavuşturulamaması nedeniyle

AB, din ve kültür farkı nedeniyle tam üyelik vermemekle bizim kimliğimizi güçlendiriyor. Böyle giderse, AB sayesinde sorunlarımızı aşacak güce ulaşabiliriz ve bize yaptıklarından dolayı AB'ye şükran duyabiliriz.

demokrasimizin çok kültürlü nitelik kazanamaması olduğu görülüyor. Anayasamız'daki eksikliklerin, güney-doğu dışında vuku bulan insan hakları ihlalleri gibi konuların, "Kürt" sorununa ilişkin iddia ve talepleri güçlendirici savlar olarak kullanıldığı izlenimi ediniliyor.

PKK, terör veya "Kürt" sorununda, genelde, Türkiye ve AB arasında, özelde büyük bir Türk nüfusuna sahip Almanya ile aramızda şu ana kadar yaklaştırılmayan temel görüş farklarının bulunduğu yadsınamaz. Bu farklılığı basit bir görüş farkına indirgemek de doğru olmaz. Yukarıda bir ölçüde değinildiği üzere, AB bütünleşmesi çerçevesinde, milli-devletin çözülme sürecine girdiği yönündeki algulamalarla, Avrupa'daki bölgelerin ve etnik grupların özellikle kimlik açısından ağırlık kazanmalarının bunda payı olduğu kuşkusuz. Diğer AB üyesi ülkelerden farklı olarak Türkiye, bu bütünleşme sürecinin dışında yer alıyor. Sürecin içinde olanlarda dahi, etnik azınlık hakları Roma Antlaşması'nın imzalanmasından yaklaşık 20 yıl sonra ortaya çıktı. Yani Türkiye, bu sürece bugün girse bile bütünleşmenin ileri aşamalarına ulaşmadan etnik azınlıklar konusunda AB ülkeleriyle aynı görüşleri paylaşamaz. Oysa Türkiye'den değil tam üye, aday olabilmesi için dahi ön şart olarak bu ilerlemeleri gerçekleştirmesi isteniyor. Öte yandan, bazı AB ülkelerinin kendileri dahi, PKK'dan çok daha eski ve boyutları çok daha küçük olan etnik terörist çatışmaları, Türkiye'ye önerdikleri yöntemleri uygulayarak henüz bir çözüme ulaşamadılar. Bu husus söylendiğinde, kendilerinin çatışmalarda insan haklarına riayet ettiklerini, etnik gruplara her türlü hakkı verdiklerini ve siyasi çözüm aradıklarını söylüyorlar. Tabii bu ülkelerde bunların tersini iddia edenler de var. Bizden esirgedikleri teröre karşı işbirliğini, birbirleri arasında gerçekleştirdikleri ve bazı atılımlar yaptıkları halde, sorunların devam etmesi en azından bizi eleştirirken biraz daha mütevazî olmalarını gerektirmiyor mu?

Bir başka açıdan bakıldığında, bu konuların Avrupa bütünleşmesine ilişkin iki ana görüşle ilgili olduğu görülüyor. Bir taraf, ne kadar aşırırsa aşırı olsun ve Brüksel'e ne kadar çok yetki devrinde bulunulursa bulunulsun, yarınki AB'nin milli-devletlerden oluşacağı tezini savunuyor. Diğer grupsa, üye ülkelerin milli-devlet niteliklerini muhafaza etmeleri halinde Avrupa bütünleşmesi-

nin tamamlanamayacağı ve her zaman geriye dönüşün vuku bulacağını ileri sürerek, Amerika benzeri federal bir Avrupa istiyor. Bu grubu oluşturanların daha ağırlıklı olduğu hissediliyor.

Nitekim, 1999'da gerçekleşecek para birliği, ekonomik birliği de büyük ölçüde birlikte getireceğinden, federal Avrupa yönünde önemli bir adım olacak. Ülkelerin bireysel ekonomi politikaları uygulama imkanını büyük ölçüde daraltacak böyle bir gelişmenin, halkı temsil etmeyen bir AP ve ona sorumlu olmayan komiserlerden kurulu, tabiri caizse, bir hükümet müşvedesiyle birlikte gitmesi düşünülemez. Gerçek bir yasa- ma oluşturulması ise, bir yandan AB Konseyi'nin, öte yandan milli parlamentoların işlevlerine ilişkin çok köklü reformları gerektirecek. Nihayet, ancak böyle reformlardan sonra, tüm üyelerde aynı olan KDV'nin yanında, mali birlik için gelir ve kurumlar vergilerinde de harmonizasyon yapılabilecek.

Özetle, dış politika ve savunma konularından daha az olmakla birlikte, ekonomik ve mali bütünleşme ile, bunların gerektirdiği siyasi kurumsal reformlar alanında da büyük belirsizlikler var. Üye ülkelerde milli-devlet modelinin gerçekten yaşayıp yaşayamayacağına ilişkin bu reform sürecinde ilerlendikçe güçlüklerin artacağını tahmin etmek zor değil.

Karşı çıkışın kökenleri

Şu sırada, fiilen federasyondan çok uzak bir yapıya sahip AB'inde milletlerin sadakatı ve aidiyeti henüz büyük bölümüyle kendi devletlerine dönükken, merkezkaç güçlerin etnik azınlıklara ve bölgelere verdikleri ağırlığın üye ülkelerde ciddi gerilimler doğurduğu görülüyor. İngiltere'de Kuzey İrlanda ve İskoçya, İspanya'da Bask ve Katalonya, Belçika'da Valonlar ve Flamanlar, İtalya'da Padanya adı altında Lombardiya, Fransa'da şimdilik sadece Korsika ve Bask ve Almanya'da kendi başına buyruk 16 lander şu veya bu şekilde ayrılıkçılık potansiyeli taşıyor. Aşırı sağcı, faşist ve yabancı düşmanı siyasi güçler, bir yandan ülkelerinin bütünlüğünü savunurken, diğer yandan da ekonomik açıdan ihtiyaç duyulan işgücü ile liberal sığınma mevzuatlarının yarattığı yabancı nüfusun, ülkelerine geri gitmesini istiyor. Almanya'da Türkler, Fransa'da kuzey Afrikalılar bu taleplerin muhatapları.

Hepsinin ortak özelliği müslüman olmaları.

Aşırı sağ güçlerin oluşturduğu siyasi partiler ciddi büyüklüğe ulaştılar. Fransa'da Milli Cephe partisi oyların % 15'ini, Avusturya'da Liberal parti %27'sini alıyor. Demokrasi açısından en yüksek düzeye ulaştığı söylenen İskandinav ülkelerinde de yabancı düşmanı popülist partilerin ortaya çıktığı görülüyor. Daha da önemlisi, son sondajların gösterdiği gibi, yabancılara karşı ırkçı duyguların AB üyesi ülkelerin nüfuslarının 1/3 ila yarısına ulaşmasıdır. Almanya'da olduğu gibi orta sağ partilerin yabancı düşmanı görüşlere tehlikeli biçimde yaklaşmış olmaları, diğer ülkelerdeki gibi ırkçı partilerin ortaya çıkmasını önleyen temel nedendir.

İrkçilik sadece küçük grupların yabancılara saldırımları, dövmeleri, evlerini yakmalarından ibaret değil (BM İrkçilik Özel Raportörünün raporları). İş ve konut bulmakta da ayrımcılık var (ILO raporu). Poliste yabancılara haksız ve kötü muameleler yaygınlaşıyor (Alman polisi hakkında Uluslararası Af Örgütü'nün raporu). İrkçi olayların tam boyutlarını bilmek imkansız. Zira polise güvenilmediğinden şikayet başvuruları düşük. Başvuru yapılırsa dahi, polis, şikayeti ırkçılık yerine adi olay olarak kaydetme eğiliminde. Ancak halk arasında yapılan ırkçı şakalar, Almanya'da eskiden Yahudiler'e atfedilen sıfatların hemen tümüyle Türkler'e yöneltilmesi, işin ciddiyetini gösteriyor. Adaletin de yabancılara karşı ayrımcı olduğu ileri sürülüyor.

AB, Türkiye'deki insan hakları ihlallerini eleştirirken kendisindeki ırkçılığı gözönüne almıyor. AB için insan hakları ihlallerini sadece devletler işliyor. Oysa insan haklarının devletler gibi, gruplar ve bireylerin de ihlal edebileceği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 30. maddesinde kayıtlı. Kaldı ki ırkçı ihlalleri, birey ve grupları çoktan aşarak, devlet kurumlarına yayıldığını BM raporlarından da anlamak mümkün.

Bununla "Bizde ihlaller varsa sizde de var" demek yalın olur. Sorun bunun çok ötesinde. Biyolojik ırkçılık II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir itibar kaybına uğradığından, artık farklı bir kisveye bürünüyor ve kültürel görecelik teorisini kullanıyor. Buna göre, farklı kültürlerin birlikte yaşamalarına imkan yok. Kültürlerin farkını vurgulamak için de, örneğin Almanya'da İslam'ın aşırı biçimleri adeta teşvik ediliyor. Böylece, bir yandan Türkiye'de siyasi İslam'ın hoşgörüsüyle karşılanmaması, demokrasinin bir eksiği olarak gösteriliyor. Öte yandan da Almanya'daki Türk toplumunun Alman toplumuyla bütünleşemeyeceği, dolayısıyla Türkiye'nin de AB içinde yeri olmadığı savunulmaya çalışılıyor.

4 Mart 1997'de beş başbakanın da katıldığı AB

hristiyan demokrat partilerin zirvesinden sonra, Martens'in Türkiye'nin tam üyeliğine "karşı çıkarken Türkler'in farklı kültürden oldukları"nı belirtmesini bu çerçevede anlamak gerek.

Bir toplumda ırkçılık kökleşmişse, o toplumun özellikle etnik kimliklere ilişkin tanımlamaları da ırkçılığın etkisinde kalıyor. İrkçi kültürden esinlen

nen etnik kimliğin ırkçı nitelik kazandığı, PKK'nın ve onu destekleyen eski DEP'li bazı politikacıların görüş ve faaliyetlerinde de ortaya çıkıyor. Bunlar, Türkiye'nin üçte birinde etnik bakımdan saf bir Kürt devleti kurmak istediklerini açıkça söylüyorlar ve Batılı birçok çevre tarafından da destekleniyorlar.

Öte yandan II. Dünya Savaşı ve Holokost'un yarattığı travmadan kurtulamayan Almanya'da bazı kesimlerin Türkiye'yi geçmiş günahlarının affı için kullandığı görülüyor (bk. Turkish Bogeyman, Tamer Baçınoglu, Graphis, İstanbul, 1998). Bunlar psikolojide projeksiyon ve deplasman denen bilinçaltı mekanizmalara başvuruyorlar. Bir yandan, ülkelerindeki Türkler'e karşı duydukları ırkçı nefreti inkar ederken; öte yandan,

Türkler'in Kürtler'e ırkçı nefret duyduğunu ve soykırma baş vurduğunu ileri sürüyorlar. Kendileri de Kürtler'i bizim elimizden kurtarmaya çalışıyor. İçlerinde artık çok ünlü olan ve eski komplekslerden kurtulduğunu iddia eden birisi, bir süre önce söyledikleriyle bu gerçeği apaçık ortaya koydu. Zamanın Türkiye başbakanını Hitler'e, Kürtler'i Yahudiler'e benzetti ve bizim soykırım yaptığımızı söyledi. Freud yaşasaydı herhalde bundan daha iyi bir örnek bulamazdı.

Bu ruh halinin devam etmesi durumunda Almanya'nın tam üyeliğimize karşı çıkmayı sürdürmesini beklemek herhalde aşırı bir kötümserlik olmayacak. Ancak böyle bir yaklaşımın Almanya'nın geçmişine ilişkin sorunlarını çözmeye yardımcı olmayacağını, tersine daha da karmaşık hale getireceğini ve bunun da, hem kendisi hem de çevresi için tehlikeli olduğunu belirtmek de doğru olacak.

Bu durumda Türkiye'nin, tam üyeliği konusunda ısrar etmemesi, bizi büyük AB pazarına sokan gümrük birliğini, örneğin, hizmet sektörü alanında da geliştirmekle ve 28. madde çerçevesinde AB ile bütünleşmeye çalışmakla yetinmesi doğru olacak. Bu arada genelde AB'nin özelde Almanya'nın Türkiye'yi tam üye olarak içlerine almadan, yabancı düşmanlığı ve ırkçılıktan gerçekten kurtulmuş; bir başka deyimle, geçmişte başlarına bunca felaket getiren hastalıklarının iyileşmiş olduğunu ne kendilerine ne de dünyaya ispat edemeyeceklerini umabiliriz. Türkiye'yi farklı dininden dolayı benimsemeyen AB'nin yeni, barışçı, millet, milliyet, milli, devlet ötesi ve çok kültürlü bir devletten ziyade, eski patolojileri içinde barındıran iri bir milli-devlet olacağını anlayıp bize çok daha olumlu bir şekilde yaklaşmasını temenni edebiliriz.

Türkiye'ye baktığımızda, AB tam üyeliğinden bağımsız olarak, çok ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Bu sorunların çözülmesi

hayati önem taşıyor. Tabiatıyla sorunlarımızın çözülme kavuşturulması dolaylı olarak bizi tam üyeliğe de hazırlayacak.

Uzun zamandır çözülmemediğinden artık içişler krizler boyutuna ulaşan bu sorunların demokrasi içinde sivil kadrolar tarafından çözülmesinin önemini vurgulamaya herhalde gerek yok. Geçmişte karşılaştığımız çok daha önemsiz sorunların politikacılar tarafından çözülmemediği ve askeri müdahalelere gerek kaldığı düşünülürse, endişelenmek için nedenler olduğu anlaşılır. Bu krizleri atlatıp atlatamayacağımız hakkında tahmin yürütmek

versiz olacak. İşin vahametini kavrayıp düzlüğe çıkmak için hep birlikte elimizden geleni yapmalıyız. Bu çabalarımızda AB'nin bize pek yardımcı olmayacağı artık bir tahminden ziyade bir veri. Türkiye nasıl ki petrolü olmadan ve Yunanistan gibi AB'den kaynak sağlamadan kalkınyorsa ve aslında işin doğrusu zor olsa da buysa, demokrasisini de kendi çabalarıyla yerleştirmeli. Demokrasi içinde istikrar sağlamalı. Güçlü ve etkin devletle demokrasinin çelişmediğini anlamalı. Katılımcılığı ve yerel yönetimleri bu çerçevede geliştirmeli.

Büyük adamların vasiyetinden kurtulmaya imkan yok. Atatürk, Türk Milleti'nin büyük millet olduğunu sürekli söyledi. Büyük mil-

let olmanın yolu sadece sorunları çözme yeteneği geliştirmeye değil, sorunlara bulunan çözümlerin niteliğinin yüksek olmasına da bağlı.

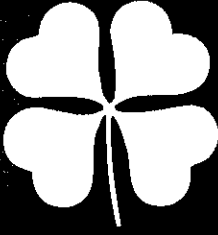
AB, bize din ve kültür farkı nedeniyle tam üyelik vermemekle aslında bizim kimliğimizi güçlendiriyor. Böyle giderse, menfi anlamda da olsa, AB sayesinde sorunlarımızı aşacak güce ulaşabiliriz ve bize yaptıklarından dolayı AB'ye şükran duyabiliriz.

Gündüz Aktan

Emekli Büyükelçi/TESEV Genel Direktörü

**Türkiye, sürece
bugün girse bile
bütünleşmenin ileri
aşamalarına
ulaşmadan etnik
azınlıklar konusunda
AB ülkeleriyle aynı
görüşleri paylaşamaz.
Oysa, Türkiye'den
aday olabilmesi için
bile ön şart olarak bu
ilerleme isteniyor.**

Bankaya kadar yorulmayın!

www.garanti.com.tr

Havale. E.F.T. Repo. Döviz. Hisse senedi. Yatırım fonu.
Vadeli, vadesiz mevduat. Kredi kartı, elektrik, telefon, su ödemeleri.
Hepsi bir tuşla. Hepsi bedava. Hepsi İnternet Şubesi'nde.
Üstelik garanti.net ile İnternet'e ulaşmak çok daha cazip.
garanti.net İnternet Erişim Paketi'nden yararlanmak için
(0 212) 630 17 30'u arayabilir ya da herhangi bir
Garanti şubesine başvurabilirsiniz.

ŞubeSiz Bankacılık,
hem telefonla hem İnternet'le,
sadece Garanti'de.

GARANTİ

ŞubeSizTM Bankacılık

Başka bir arzunuz?

Türkiye - İsrail ve Türkiye - Irak

Bölgelerarası etkileşim ne kadar etkili?

Ahmet Davutoğlu

Türkiye'nin gerek Suriye gerekse Irak ile olan ilişkileri, Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen uluslararası ve bölgesel konjonktürü içinde, dinamik bir stratejik çerçeveye oturmaktadır. Genelde Ortadoğu bölgesinin özelde de her üç ülkenin, Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte yaşadıkları çok yönlü ve dinamik değişim anlaşılmaksızın, bu yeni konjonktürde ortaya çıkan bunalımın değerlendirilebilmesi mümkün değildir.

Soğuk Savaş dönemini sona erdiren Körfez Savaşı'nın bölgede cereyan etmesi, bölge-içi dengeleri ve bu dengelerin uluslararası konjonktür içindeki önemini ciddi bir değişikliğe uğratmıştır. Bu savaşın iki Arap ülkesi arasındaki bunalımdan kaynaklanmış olması da Arap dünyasında geniş kapsamlı bir bunalımın ortaya çıkışına yol açmıştır. Sanıldığı gibi aksine, Körfez Savaşı'nı takip eden Ortadoğu barış süreci, uzun dönemli bir barış stratejisinden çok kısa dönemli taktik manevralara dayandığı için, her iki bunalımı da yoğunlaştıran bir etkide bulunmuştur.

Bölgedeki kaotik durum büyük ölçüde, Osmanlı egemenliğinden sonra dağılan, ancak Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu yapısı içinde NATO-Varşova Paktı ve Arap-İsrail gerginliği zeminine oturan bölge-içi güç yapılanmasının yeni bir dengeye oturamamasının bir sonucudur. Bugün, her üç ülke de Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni bir bölgesel strateji geliştirme ihtiyacı içindedir ve bu ihtiyaç, uluslararası ve bölgesel konjonktür içinde cevaplanamadığı için, ikili ilişkilerde ve bölgesel dengelerde karşılıklı gerilim alanlarının oluşmasına yol açmaktadır. Türkiye'nin gerek Kuzey Irak gerekse Suriye politikaları bu gerilim alanlarını sürekli

yeniden değerlendirmeye zemin teşkil edecek stratejik çerçeveler üzerine oturmak zorundadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, gerek Suriye'yi gerekse Irak'ı stratejik tanımlama açısından bir bunalım sürecine sokan en temel olgu, iç siyasi meşruiyetin ve bu meşruiyete dayalı dış politikanın temel aracı durumunda olan Pan-Arap söylem ile ulus-devlet olgusunun yerel ve bölgesel gerçeklikleri arasındaki çelişkidir. Bu Arap ülkelerini tarih sahnesine çıkaran sömürge geçmişi ile ulus devletinin dış politika hedefleri arasındaki çelişkiler, Arap dünyasının yumuşak karnı durumundadır. Hemen hemen her Arap ülkesi, özellikle Mısır, Suriye ve Irak, kendi ulus-devlet gerçekliğini temel alan bir Arap birliği politikası geliştirmekte ve bunu siyasi meşruiyetin ve dış politika yapımının temel direği haline getirmektedir. Farklı ulus-devlet olgularına dayanan bu Arap birliği stratejileri, kaçınılmaz bir şekilde birbirleriyle çelişmekte ve Arap dünyasını iç çatışmaların ve gerginliklerin rasyonel işbirliği alanlarını yok ettiği bir bunalım labirentine sokmaktadır.

Arap birliği söylemi ile ulus-devlet olgularının sınırları arasındaki farklılaşma sonucudur ki, her Arap ülkesi kendisinin olması gerekenden daha dar sınırlara hapsedildiğini düşünmekte ve bölgesel stratejilerini bu farklılaşmayı yok edecek şekilde dizayn etmektedir. Mesela Suriye, kendi sınırlarını aşan tarihi bir misyona sahip olduğu görüşünü, ısrarla bir ulusal mutabakat vurgusu olarak dile getirmektedir. Kendisini Arapçılık fikrinin ve Arap kimliğinin doğduğu merkez olarak gören Suriye, Pan-Suriye hedefini Pan-Arap hedefinin önşartı olarak görmekte ve Suriye-merkezli kademeli

bir Arap birliği fikrini, ulusal stratejinin eksenine oturtmaktadır. Bu kademeli stratejiye göre Suriye, kendisinden koparılan doğal uzantılar olarak gördüğü Lübnan, Ürdün, Filistin ve Hatay'ı da kapsayan Şam merkezli ve Doğu Akdeniz eksenli büyük Suriye'yi, Pan-Arap idealinin kaçınılmaz önşartı olarak görmektedir. Doğu Akdeniz eksenli olması açısından levant strateji olarak adlandırılabilir bu strateji, Suriye'yi bir taraftan Arap olmayan bölge ülkeleri ile (Türkiye ve İsrail) bir karşılıklı gerilim alanına soktuğu gibi, diğer taraftan da bölgenin diğer Arap unsurları ile karşı karşıya getirmektedir.

Benzer bir durum Irak için de geçerlidir. Arap birliğinin Bağdat merkezli ve Basra eksenli bir alanda gerçekleştirilebileceğini düşünen Irak, Kuveyt, Mezopotamya, Şatt-ül Arap ve İran'ın Kuzistan bölgelerini de kapsayan büyük Irak idealini Pan-Arap hedefinin önşartı olarak görmektedir. Bu da Irak'ı bir taraftan bölgenin Arap olmayan ülkeleri ile (İran ve Türkiye) diğer taraftan da bölgenin diğer Arap ülkeleri ile karşı karşıya getirmektedir. Mısır da aynı hedefi Kahire merkezli ve Kuzey-Afrika eksenli bir çerçevede gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Pan-Arap ideali ile ulus-devlet stratejileri arasındaki bu farklılaşmanın en çelişik tarafı ise, bu Arap ülkelerinin Arap olmayan ülkelere çok, diğer Arap ülkeleri aleyhine genişleme stratejileri izlemeleridir. Suriye'nin Lübnan, Irak'ın Kuveyt politikaları bunun en çarpıcı misalleridir. Mısır'ın, Sudan'ın kuzeydoğusundaki ihtilafli bölgeyi işgal etmesi de bunun bir başka misalini oluşturmaktadır. Kendileri de sömürge geçmişinin ürünü olan ulus-devletlerin kendi sınırları dışında etki alanı oluşturarak Arap birliği kurma çabaları bu açıdan Arap dünyasının Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşa-

makta olduğu bunalımın belki de en temel sebebidir.

Soğuk Savaş döneminde Pan-Arap idealine yönelik Nasirizm ve Baas ideolojileri, bu kademeli stratejik çerçeye oturmaktaydı. Bu ideolojilerin iki temel direği olan Pan-Arabizm ve sosyalizm, biri bölgesel diğeri uluslararası konjonktürü ilgilendiren iki önemli parametre olmuştur. Suriye'nin SSCB ile imzaladığı yirmi yıllık stratejik ittifak anlaşması ve Irak'ın Sovyet destekli silahlanma politikası, bu iki parametrenin kesiştiği alanlarda oluşmuştur. Sovyetlerin yıkılması ve çift kutuplu yapının dağılması ile birlikte, Suriye ve Irak rejimlerine meşruiyet temeli sağlayan seküler, totaliter

ve sosyalist Baas ideolojisinin dayandığı Arap birliği ve sosyalizm parametrelerinin sarsılmıştır.

Irak'ın Kuveyt'i işgali Pan-Arap idealine giden Büyük Irak hedefini gerçekleştiremediği gibi, İran-Irak savaşında ortaya çıkan Arap dayanışmasını da yok etmiş ve bunun da ötesinde Irak'ın parçalanma sürecini başlatmıştır. Suriye'nin Lübnan,

Filistin ve Ürdün politikaları da beklenildiğinin aksine Suriye'nin etki alanını genişletmemiş, aksine Güney Lübnan'ın İsrail işgaline girmesine, Ürdün ve Filistin'in de Ortadoğu barış süreci çerçevesinde Suriye'den çok, İsrail'in etki alanına yakınlaşmasına yol açmıştır.

Öte yandan aynı Baas ideolojisine dayanan Suriye ve Irak rejimleri birbirlerini dengeleme politikaları çerçevesinde Türkiye, İran ve Suudi Arabistan ile denge diplomasisi geliştirme ihtiyacı içine girmişlerdir. Irak'ın yetmişli yıllarda Kerkük-Yumurtalık boru hattını devreye sokarak Suriye üzerinden geçen hatta alternatif oluşturmaya ve bu çerçevede Türkiye ile ekonomik açıdan en rasyonel ilişkilere giren Arap ülkesi konumuna girmesi de; Suriye'nin İran-Irak savaşı süresince İran ile yakın stratejik ve diplomatik ilişkiler içinde bulun-

ması da; Arap ülkelerinin bu stratejik açmazının ürünleridir. Büyük Suriye ve büyük Irak politikalarının çatıştığı yerde Pan-Arap ideali değil, denge manevraları devreye girmektedir. Bu durum, Mısır-İrak ve Mısır-Suriye ilişkileri açısından da çok farklı değildir.

Bu anlamda Soğuk Savaş döneminin Nasırizm ve Baas temelli ideolojik ve stratejik çerçeveleri bugün anlamlarını büyük ölçüde yitirmiş görünmektedir ve Arap dünyası, yeni arayışlara yönelmektedir. Edward Said gibi bir çok Arap düşünür bu bunalımı anlamlandırma çabası içine girmişlerdir. Ancak, uluslararası konjonktür ve bu konjonktürün destek verdiği yerel totaliter yapılar, bu arayışların önünü kesmektedir.

Bu bunalımın Türkiye'nin de Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni stratejik ortamı değerlendirme süreci içine girdiği bir dönemde yaşanmış olması, Türkiye-Suriye ve Türkiye-Irak ilişkilerinin hızlı bir ivme ile yeni bir dinamik ortama girmesi sonucunu doğurmuştur. Irak'ta ortaya çıkan boşluk,

Kuzey Irak probleminde endekslenen Irak politikasını; PKK terörü ve bu terörün sağladığı uluslararası destek; bu faktöre indirgenen Suriye politikalarını devreye sokmuş bulunmaktadır.

Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu statik yapısı etkisini kaybettikçe, Türkiye, Ortadoğu-Kafkaslar-Balkanlar üçgenine dayalı yakın kara havzası politikasını da radikal değişikliğe uğratmaktadır. Daha önce NATO-Varşova Paktı dengesine dayalı statik Balkanlar ve Kafkaslar politikaları daha küçük ölçekli iç dengeleri stratejik ortama dinamik faktörler olarak sokarken, Ortadoğu bölgesi de yeni stratejik anlamlar kazanmaya başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş sonuna kadar bölgeye doğrudan müdahil olmamaya çalışan ve NATO ve AB gibi bölge-ötesi yapılanmalara dayalı dış politika

stratejileri geliştiren Türkiye, bugün kendini bu bölge lerin iç parametrelerinin labirentinde bulmaktadır. İran Irak savaşı ile başlayan, bölgede aktif tarasızlık politikası, Kuzey Irak müdahaleleri, Suriye gerginliği ve İsrail ile yürütülen stratejik işbirliği çerçevesinde aktif ve müdahil taraf olma politikasına dönüşmüş bulunmaktadır. Ancak, yeni bir uluslararası ve bölgesel stratejik planlamadan çok, PKK, su ve petrol boru hatları gibi biraz da dış faktörlerce belirlenen parametrelerin etkisiyle ortaya çıkan bu arayış, hâlâ sağlam bir stratejik tanımlama ve temele oturmamış gözükmektedir. PKK faktörünün devre dışına itilmesinden sonra Suriye politikasının na-

sıl geliştirileceği, Irak'ın Körfez Savaşı sonrasındaki bölünmüşlüğüne ne tür sonuçlar doğuracağı, hassas Türk-İran ilişkilerinin hangi eksende yürütüleceği gibi sınır boylarını ilgilendiren sorular gündemdedir. Aynı şekilde, bölge-içi ve bölgeler arası dengelerin ne tür etki alanları oluşturduğu ve bu etki alanlarının hangi güvenlik risklerini geti-

Soğuk Savaş sonrası dönemde, gerek Suriye'yi gerekse Irak'ı stratejik tanımlama açısından bir bunalım sürecine sokan en temel olgu, iç siyasi meşruiyetin ve bu meşruiyete dayalı dış politikanın temel aracı durumunda olan Pan-Arap söylem ile ulus-devlet olgusunun yerel ve bölgesel gerçeklikleri arasındaki çelişkidir.

rebileceği yönündeki sorular da tutarlı bir stratejik tanımlama ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin, Suriye ve Kuzey Irak politikaları her şeyden önce bu yeni stratejik ortamın ana parametrelerini ortaya koymayı gerektirmektedir.

Türkiye-Suriye ve Türkiye-Irak ilişkilerinin stratejik altyapısı

Türkiye açısından bakıldığında, Suriye ve Irak sadece ikili komşuluk ilişkileri açısından önemli olan ülkeler değildir. Soğuk Savaş döneminin statik stratejik dengelerinin devre dışı kalması ile birlikte girilen dinamik konjonktür, bu ilişkilere değişik boyutlar katmış bulunmaktadır. Bu boyutların tümünü gözönünde bulundurmayan bir Suriye ve Kuzey Irak politikası kısa dönemli

başarılar getirse bile, uzun dönemli bir stratejik planlamanın parçası olmaması durumunda, kalıcı bir etki yaratacaktır. Aksine kademelendirilmiş bir stratejinin unsurları haline getirilmemiş taktik başarılar, gelecek dönemlerde kendi kendini engelleyen adımlar haline de dönüşebilir. Bunun içindir ki, Türkiye'nin Suriye ve Irak politikalarını etkileyebilecek önemli stratejik unsurların belirlenmesi ve bu unsurların bölgesel politikalar üzerindeki etkilerinin muhtemel seyrinin tanımlanması, hamasi ve hissi bir söylemle yönlendirilen taktik bir gerilim politikasından daha önemlidir.

1. Ortadoğu-Balkanlar-Kafkaslar yakın kara havzasının iç stratejik etkileşim alanı açısından Türkiye'nin, Suriye ve Irak politikaları: Soğuk Savaş sonrası dönemin belki de en önemli sonuçlarından birisi, bölgelerarası etkileşim alanlarının yeniden tanımlanmasını gerektiren bir konjonktür doğurmuş olmasıdır. Çift kutuplu yapı dolayısıyla daha önceki dönemde birbirleriyle kopuk gibi görünen bölgeler

arasındaki ilişkiler, radikal bir şekilde değişmiş ve her türlü iç etkileşime açık, yeni bir dinamik boyut kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminde küresel düzeydeki çift yönlü kutuplaşmanın sıradan yansımalarına dayanan bölgesel politikaların karşılıklı etkileşim alanları, genişlemiş ve çok aktörlü bir nitelik kazanmıştır.

Bu durum, bir taraftan bölgesel güçlere yeni manevra alanları açarken, diğer taraftan da yeni güvenlik riskleri ile yüzleşme zorunluluğu doğurmaktadır. Mesela Türkiye, bu bölgelerde artık sadece NATO'nun bir üyesi olarak değil, kendi ulusal stratejilerini de gözetten bir bölgesel aktör olarak davranmak zorundadır. Suriye de artık SSCB'nin stratejik bir müttefiki olmanın ötesinde unsurlar içeren politikalar geliştirme ihtiyacı içindedir. Bölgesel aktörlerin manevra alanları geniş-

lerken, süper güçlerin güvenlik şemsiyelerinin daralması, bu yeni bölgelerarası etkileşim alanlarının önemi daha da arttırmaktadır.

Bundan sonra bölgelerarası etkileşim alanlarının ortaya çıkardığı dinamik konjonktürü doğru bir zamanlama ve tutarlı bir stratejik planlama ile değerlendirebilen bölgesel güçler önemli mevziler kazanırken, bu dinamik konjonktürün avantajlarını değerlendiremeyen güçler ciddi güvenlik riskleri ile karşı karşıya kalacaklardır. Artık, birbirinden bağımsız bölge politikaları dönemi değil, birbirlerini etkileyen ve belirleyen bölgelerarası etkileşim stratejileri ön plana çıkacaktır. Bu

açıdan bakıldığında, Türkiye açısından Kafkaslar-Ortadoğu-Balkanlar yakın kara havzasının geçiş bölgesinde bulunan Suriye ve Irak, bu kuşak üzerindeki karşılıklı dengeler ve etkileşimler açısından önemli bir konuma sahiptir.

Kafkaslar ve Ortadoğu bölgelerinin etkileşim alanı, Mezopotamya-Basra hattı; Balkanlar ve Ortadoğu bölgelerinin etkileşim alanı Ege-Doğu Akdeniz; hattı, Balkanlar ve Kafkaslar bölgelerinin etkileşim alanı ise Karadeniz-Tuna-Boğazlar hattıdır. Dolayısıyla, Kafkaslar-Ortadoğu-Balkanlar yakın kara havzasının ortak etkileşim alanı Karadeniz-Ege-Doğu Akdeniz-Mezopotamya-Basra kuşağını kapsamaktadır. Bu bölgeleri ilgilendiren her politika, stratejik bir bütünlük içinde değerlendirilmek zorundadır. Bölgeler arası etkileşim açısından Türkiye-Suriye ve Türkiye-Irak ilişkileri böylesi bir stratejik ortam içinde ve biri Mezopotamya-Basra, diğeri Doğu Akdeniz hatundan oluşan iki temel hat üzerinde seyretmektedir.

Soğuk Savaş'ın çift kutuplu dengelerinin çözülmesi ile birlikte, karşılıklı bağımlılık ilişkisi artan Kafkasya ve Ortadoğu bölgelerinin jeoekonomik ve jeopolitik

geçiş havzası Kuzey Kafkasya'dan başlayan stratejik kuşağı Mezopotamya üzerinden Basra körfezine, Toroslar ve Harran üzerinden Doğu Akdeniz'e indirmektedir. Birinci hat, Türkiye'nin Irak politikasının, ikinci hat ise Suriye politikasının en temel unsurlarıdır.

a. Mezopotomya-Basra hattı: Kafkaslar ve Ortadoğu, Soğuk Savaş süresince iki süper gücün stratejik parametrelerine dayalı iki ayrı bölge politikasının etki sahası içinde bulunmuşlardı. Bu açıdan Türkiye-SSCB sınırı, sadece iki devletin sınırı değil, iki ayrı kutbun ve paktın sınırı niteliğindeydi ve bu özelliği dolayısıyla, süper güçler arasındaki nükleer terör dengesine bağlı olarak çok istikrarlı ve statik bir görünüm arz ediyordu. Türkiye-Suriye ve Türkiye-Irak ilişkileri de SSCB'nin Suriye ve Irak ile giriştiği stratejik işbirliği çerçevesinde, aynı ölçekte olmasa bile, belli bir istikrar düzeyini tutturmuştu.

İran-Irak savaşı ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, her iki bölgenin de bu istikrarlı niteliği, ciddi bir sarsıntı geçirmeye başladı. Bu durum sınırların yeni anlamlar kazanması sürecini de beraberinde getirdi. Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu yapılanmasında NATO stratejileri içinde Akdeniz ve Ortadoğu'ya (Basra'ya) yönelen Sovyet yayılcılığına karşı bir bariyer gibi görülen Doğu Anadolu bölgesi de bu çerçevede, Kafkaslar ve Ortadoğu arasındaki bölgelerarası etkileşim alanının yeni sınır hattı olarak görülmeye başlandı. Bu dönemde, bölgedeki su kaynakları ile ilgili bunalım senaryolarının artması ve PKK terörünün yeni bir faktör olarak uluslararası destek bulması kesinlikle bir tesadüf değildir. Türkiye'nin İran-Irak savaşının doğurduğu otorite boşluğunu kapatmak için Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi operasyonlarda bulunmasının da bu dönemde başlaması dikkat çekicidir.

**Türkiye, Suriye ile olan ilişkilerini
daha büyük ölçekli bir
Doğu Akdeniz politikasının ve bu
politikanın dayandığı bir
deniz stratejisinin parçası olarak
değerlendirmeli ve bölge ile doğrudan
ya da dolaylı, ilgili bunalım alanları ve
denge politikalarını birlikte ele almalıdır.**

Bugün, Kafkaslar ile Ortadoğu arasındaki bölgele arası etkileşim, daha da tebarüz etmiş bulunmaktadır. Bu etkileşim alanının eksenini de Doğu Anadolu'dan Körfez'e inerek Kafkasya'yı Hint açık denizine bağlayan Mezopotamya-Basra hattı oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin kontrolündeki Kuzey Mezopotamya ile Irak'ın kontrolündeki Güney Mezopotamya arasındaki ilişki, yeni boyutlar kazanmış bulunmaktadır. Kuzey ve Güney Mezopotomya arasında süregelen ve Akad-Sümer, Asur-Babil, Bizans-Sasani, Bizans-Selçuklu, Osmanlı-Iran ilişkilerinde görülen tarihi çelişki ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi yeni bir nitelik ile tekrar tarih sahnesine

çıkışmış bulunmaktadır.

Hazar petrolleri-Mezopotamya su havzası ve GAP- Musul ve Basra petrol bölgeleri, bu geçiş hattı üzerinde petrol-su-petrol dengesinden oluşan yeni bir bağımlılık ilişkisi doğurmuştur. Körfez krizinden sonra tırmanışa geçen PKK terörü biraz da bu jeoekonomik bağımlılık ilişkisinin ürünüdür. Kafkaslar-Doğu Anadolu-Me-

zopotamya havzalarının en kolay geçiş yolu, Suriye üzerindendir. Yüksek dağlarla kaplı Irak sınırı ve Kuzey Irak ise, Birinci Dünya Savaşı'nın olağanüstü şartlarında ortaya çıkan ve bu havzayı suni bir şekilde bölen arazi bir alternatif konumundadır. Kendisi petrol kaynakları açısından fakir olan Suriye, bu geçiş bölgesi niteliği ile önem taşıırken; Irak, jeoekonomik kaynak hatının en önemli merkezi konumundadır. Türkiye, Suriye ve Irak ile olan ikili ilişkilerini de kapsayan bir bölge stratejisi geliştirirken, Kafkaslar ile Ortadoğu arasındaki Mezopotomya-Basra eksenli geçiş hattının geleceği ile ilgili planları da gözetmek zorundadır.

b.Doğu Akdeniz hattı: Kafkaslar-Ortadoğu-Balkanlar yakın kuşağının Türkiye açısından ikinci önemli keşif bölgesi Doğu Akdeniz'dir. Türkiye, artık birbi-

rinden soyutlanmış Ege ve Kıbrıs gibi problem alanlarını da içine alan bir Doğu Akdeniz politikası geliştirmek ve bu politikayı Türk-Yunan ilişkilerinin kısır dengesinin ötesinde düşünmek zorundadır. Doğu Akdeniz politikası Karadeniz-Boğazlar-Ege hattını da, Atlantik-Girit-Kıbrıs hattını da, Ortadoğu merkezini kuşatan Süveyş-Kızıldeniz-Basra hattını da ve nihayet Bakü (Hazar)-Ceyhan hattını da kuşatan bir deniz stratejisine dayanmak zorundadır. Artık, Hazar-Karadeniz-Ege-Atlantik-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz-Basra yakın deniz havzasındaki her gelişme bir diğeri ile kaçınılmaz bir bağımlılık ilişkisine sahiptir. Doğu Akdeniz de bu ilişkilerin merkezinde yer almaktadır.

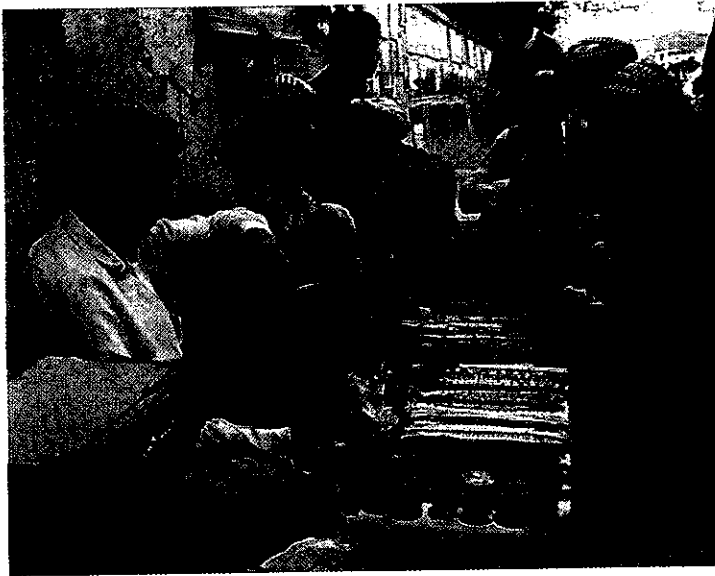
Türkiye-Suriye ilişkisi de, Doğu Akdeniz politikası ve dengeleri açısından özel bir öneme sahiptir. Kendisi de Doğu-Akdeniz merkezli bir tür Levant stratejisi geliştirmeye çalışan Suriye'ye yönelik politika, doğu-batı ekseninde İskenderun Körfezi'nden Adriyatik'e, kuzey-güney ekseninde Boğazlardan Süveyş'e uzanan Doğu Akdeniz ile ilgili stratejik planlamanın kaçınılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

Türkiye, Yunanistan, İsrail, Mısır, Suriye ve hatta Libya ve İtalya arasındaki ilişkiler, artık bu bölgesel konjonktürün bir parçası olarak gelişecektir. Balkanlar ve Ortadoğu bölgesinin iç hatlarında ortaya çıkan bunalımlar, ikili ve çok taraflı denge ilişkileri de etkilerini Doğu Akdeniz kuşağına yansıtacaktır. Türkiye-İsrail ilişkisinin Suriye-Yunanistan ilişkisi ile bir denkleme oturması da, Doğu Akdeniz merkezli bu yeni jeostratejinin bir ürünüdür. İtalya'nın sözde Kürt parlamentosuna sağladığı destek de, Kaddafi'nin dengesiz gibi görünen çıkışları da, bu denklem içinde bir yere oturmaktadır. Bu yeni denklemde bundan sonra kalıcı ittifak ilişkilerinden çok, dinamik denge ilişkileri devrede

olacaktır. Aktörler de bu anlamda kendi çıkarlarını öncelleyen değişken ve dinamik bir politika takip edeceklerdir. Türkiye ile ittifak ilişkisine giren İsrail'in bir taraftan da Suriye ile Ortadoğu barış süreci içindeki ilişkisinin kapılarını açık tutmaya çalışması; Türkiye ile Suriye arasındaki su problemini Ortadoğu barış sürecindeki faktörler arasına yerleştirmesi ve Güney Kıbrıs Rum kesimi ile silah alışverişi içinde olması dikkat çekicidir. İsrail'in Türkiye ile Suriye arasındaki son bunalım sürecinde takip ettiği bilinçli sessizlik politikası da bölgesel dengelerdeki hassas seyrin bir sonucudur.

Bundan sonra bölgede atılan her adım dinamik bir

karşı dengenin oluşmasına yol açacaktır. Türkiye de bu çerçevede kalıcı gerginlik ve ittifak politikalarından çok, denge denklemlerinin kısa dönemli seyrirlerinde dahi aktif olarak tavır sergileyen müdahil bir aktör tavrına yönelmelidir. Ortadoğu barış süreci de bu çerçevede sadece bir Arap-İsrail anlaşmazlığı olarak görülmemeli ve Türkiye'nin

bölgesel politikasının içinde yeni bir anlam kazanmalıdır. Bu sürecin daha önceki safhalarında gözlemci olarak dahi bulunmayan Türkiye'nin, süreç içinde daha aktif bir rol benimsemesi, sadece bölgesel etkinlik açısından değil Türkiye'nin güvenlik parametreleri açısından da önemlidir. Çünkü bu yeni dinamik konjonktürde Kıbrıs, Filistin ve Kürt meselelerinin birbirlerini etkileme biçimleri de değişecektir. Rusya'nın S-300 füzelerini Kıbrıs'a yerleştirme planı Kıbrıs'ın artık ikili bir problem alanı olarak değil, bölgesel bir bunalım alanı olarak görülmeye başlandığının bir işaretidir. Rusya bu adımla aslında kendi petrol stratejisine büyük darbe vuracak olan Bakü-Ceyhan hattının iniş noktasında kronik bir bunalım yaratarak, Doğu Akdeniz'i petrol geçiş bölgelerinin dışına itmeye çalışmak-

tadır. Son Türkiye-Suriye gerginliğinin petrol boru hatlarının tartışılacağı konsorsiyum toplantısının hemen öncesine rastlaması, bu açıdan ciddi bir zamanlama zaafı doğurmuştur.

Bütün bu dengeler gözetildiğinde Türkiye, Suriye ile olan ilişkilerini daha büyük ölçekli bir Doğu Akdeniz politikasının ve bu politikanın dayandığı bir deniz stratejisinin parçası olarak değerlendirmeli ve bölge ile doğrudan ve dolaylı ilgili bunalım alanları ve denge politikalarını birlikte ele almalıdır. Bu açıdan Türkiye'nin manevra alanını daraltacak kalıcı ikili kutuplardan kaçınarak oluşabilecek karşı denge grupları engellenmeli. Aynı biçimde, mümkün olan en geniş alanda bölgesel politikalar geliştirilmeye çalışılmalıdır.

2. Bölge-içi dengeler açısından Türkiye'nin Suriye ve Irak politikası: Türkiye-Suriye ilişkisi, Ortadoğu bölgesinin iç dengeleri açısından da önem taşımaktadır. Ortadoğu'nun tarihi güç eksenleri Anadolu/Kuzey Mezopotamya havzası

(Türkiye), Nil/Suveş havzası (Mısır) ve Güney Mezopotamya-İran havzası (İran) dış üçgeninden oluşmaktadır. Suriye-Irak-Suudi Arabistan iç üçgeni, bu dış üçgenin dengelerine göre şekillenmektedir.

İsrail'in bölgeye yabancı niteliğine rağmen, Ortadoğu'da tutunabilmesi de bu dengeleri etkin bir şekilde takip ve yönlendirme becerisinden kaynaklanmaktadır. İran-Irak savaşı süresince oluşan İran-Suriye ve Irak-Mısır-Suudi Arabistan ittifakları da bu dengelerin ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Son Suriye bunalımında Mısır ve İran'ın hemen devreye girmesi de bu dengelerin bir ürünüdür. Dolayısıyla Türkiye-Suriye ilişkilerinde takip edilecek politikada bu dengelerin mutlak surette gözönünde bulundurulması gerekmektedir.

Bu üçlü yapılanma içinde Irak ve Suriye politikaları

kaçınılmaz bir şekilde, Mısır ve İran politikalarını da devreye sokacaktır. Türkiye-İran-Irak üçgeni Mezopotamya-Basra hattının; Türkiye-Suriye-Mısır üçgeni Doğu Akdeniz hattının iç dinamiklerini belirleyen dengeler oluşturmaktadır. Bu üçlü ilişkilerde Türkiye dışlanan ve yalnızlaşan taraf olmamaya azami özen göstermek zorundadır. Bu ülkelerin hemen hemen tamamıyla bunalımlı ilişkiler sürdüren ve doğrudan ya da dolaylı savaş yaşayan İsrail dahi bu üçlü dengeler son derece etkin bir diplomasi ile gözetmektedir.

Türkiye, hangi gerekçe ile olursa olsun bu üçlü dengelerde ikili kutuplarla karşı karşıya kalmayacak bir es-

neklik içinde olmalıdır. Türkiye'nin önemli ekonomik avantajlar elde ettiği İran-Irak savaşı süresince takip ettiği aktif tarafsızlık politikasının başarısı, bu üçlü dengeyi son derece iyi takip etmiş olmasındandır. Ne kadar güçlü olursa olsun hiç bir ülke, Ortadoğu'daki bu hassas üçlü dengelerde yalnız kalmanın yükünü kaldırmaz. Irak'ın gerek İran

**Zaruri olarak ortaya çıkan
bir kutuplaşma ihtimali karşısında,
bölgedeki Arap olmayan diğer Müslüman
ülke olan İran ile ilişkilere özen
gösterilmelidir. Türk-Arap ilişkilerinin
tıkandığı noktada devreye girebilecek
Türk-İran ilişkileri, bölgesel yalnızlaşmayı
azaltacak yegane faktördür.**

gerekse Kuveyt savaşlarında hesap edemediği temel unsur budur ve askeri üstünlük bu unsurun doğurduğu diplomatik esneklik zaafını ortadan kaldıramamıştır. Ortadoğu'da diplomatik esneklik altyapısından yoksun hiç bir askeri üstünlük kalıcı bir zafer getiremez.

3. Türk-Arap ilişkileri açısından Türkiye'nin Suriye ve Irak politikası: Türkiye-Suriye ilişkileri, Türkiye ile Arap dünyası arasındaki ilişkilerin seyri açısından da önem taşımaktadır. Son bunalım esnasında sık sık gündeme getirilen Arap dünyasının bölünmüşlüğü ve etkisizliği görüşü doğru gibi görünse de, kendi içinde bölünmüş olan Arap ülkelerinin özellikle tepki hareketlerinde biraraya gelebildiği ve tarafsızlar bloku başta olmak üzere bir çok uluslararası forumu harekete geçirebildikleri unutulmamalıdır. Uluslararası forumlarda,

Rum ve Ermeni lobisinden sonra Arap lobisini de karşısına alan bir Türkiye'nin etkin diplomasi takibinde önemli engellerle karşılaşacağı bir gerçektir.

İsrail ile geliştirilen ilişkilerin gölgesinde Suriye'yi aşarak bütün Arap dünyasını karşısına alacak bir politikanın takibi, Türkiye'nin fiilen bölgeden dışlanması anlamına gelecektir. Böyle bir politika neticesinde elde edilecek askeri başarının sonuçları, bugünkü konjonktürün getirdiği risklerden daha ağır olabilir. Yukarıda bahsettiğimiz bölgesel dengeler, dolayısıyla gerginlikler dahi, diplomatik esneklik boyutu ile desteklenmek zorundadır. Askeri harekâtlar, öncesi ve sonrasındaki diplomasi ile hedefine ulaşabilir.

Ortadoğu politikasındaki en büyük risk, geniş cepheli bir bloklaşma hareketinin karşısında yalnız kalmaktır. Kendisi de bir Arap ülkesi olan Mısır'ın Camp David Anlaşması'ndan sonra, diğer Arap ülkeleri tarafından bir blok şeklinde dışlanmasının, Mısır'ın bölgesel etkinliğini ne derece olumsuz etkilemiş olduğu unutulmamalıdır.

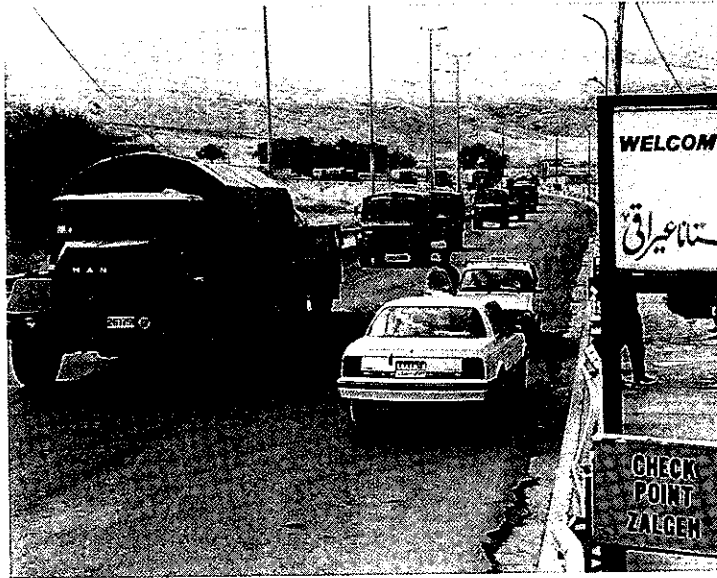
Zaruri olarak ortaya çıkan bir kutuplaşma ihtimali karşısında da, bölgedeki Arap olmayan diğer müslüman ülke olan İran ile ilişkilere özen gösterilmelidir. Türk-Arap ilişkilerinin tıkanıdığı noktada devreye girebilecek Türk-İran ilişkileri, bölgesel yalnızlaşmayı azaltacak yegane faktör durumundadır. Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerinin Türk-Arap-İran dengesinde, Türkiye'nin yalnızlaşmasına yol açacak sonuçlar doğurmasına dikkat etmesi, Suriye ve Irak politikalarını da kapsayan bölge politikalarının önemli bir unsuru konumundadır.

4. Uluslararası konjonktür açısından Türkiye'nin Suriye ve Irak politikası: Uluslararası ilişkilerin sistem düzeyindeki çelişkileri açısından bakıldığında, bu çe-

lişkilerin en sert ve doğrudan yansıdığı iki bölge olan Ortadoğu ve Balkanlar edilgen kılan bunalımlar arasındaki zamanlama, son derece ilginç bir ipucu oluşturmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu yapının en sert ve en suni ikili bölünmeye tabii tuttuğu bu iki bölge, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan uluslararası konjonktürde kendi etkinlik alanlarını genişletmek isteyen büyük güçler arasındaki çelişkilerin de en doğrudan ve birbirine paralel bir şekilde yansımalarına şahit olmuştur.

Bu açıdan bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi yeni dünya düzeni söylemi ile tekrar

kurma çabasının gündeme getirilmesine zemin hazırlayan Körfez savaşı ile, bu söylemin bütün temel unsurlarını reelpolitiğin acımasız dengelerine kurban edilen Bosna bunalımı arasındaki zamanlama ilişkisi, bölgelerarası etkileşim alanının en çarpıcı göstergelerinden birisidir. Körfez savaşının bitmesinden ve Ortadoğu'daki Amerikan hakimiyeti-

nin küresel bir güvenlik söylemi ile pekişmesinden kısa bir süre sonra, önce Sırbistan-Hırvatistan çatışmaları ile başlayan ve eski Yugoslavya'nın en hassas bölgesi olan Bosna'ya sıçradıktan sonra tam bir insanlık dramına dönüşen Balkanlar bunalımı ivme kazanmıştır. Bu paralellik, bir satranç oyununun karşılıklı hamleleri şeklinde bir seyir takip etmiştir. Irak'ın silah teknolojisindeki Alman patentini gören ABD, Körfez savaşı ile gerek küresel gerekse bölgesel dengelerin nihai belirleyicisi olduğunu tescil etmeye yönelik bir yeni dünya düzeni kavramı geliştirerek uluslararası bütün aktörleri mobilize etme becerisi göstermiş ve bunun reel gücünü de Körfez'de ispat etmiştir.

Bu de facto üstünlüğü kabul etmek zorunda kalan Almanya öncülüğündeki Avrupalı güçler de, bir taraftan

diplomatik bir karşı hamle sergileyerek Oslo süreci ve Madrid Konferansı ile Ortadoğu barış sürecini Avrupa eksenine çekmiştir. Diğer taraftan da başka bir de facto durum yaratan Yugoslavya'nın bölünmesi sürecini başlatarak, Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın da kendi etki alanına girdiğini tescil etmek istemiştir. Büyük güçler arasındaki bu parçalanma süreci, uluslararası kamuoyu ve Batı değerleri gibi normatif kavramların yıpranmasına yol açmış ve reelpolitik unsurların uluslararası sistem üzerindeki etkisini arttırmıştır.

Büyük güçler arasında yaşanan bu dinamik rekabet ortamı, Türkiye'nin yeni bölgelerarası strateji arayışlarında ve Ortadoğu politikasının şekillenmesinde en fazla dikkate alınması gereken hususlardan biridir. Fransa'nın Suriye, İngiltere'nin Irak'ın sömürge geçmişi üzerindeki etkileri, Almanya'nın Berlin-Bağdat demiryolu projesine kadar uzanan bölge politikası, Rusya'nın tarihi Avrasya stratejisinin Ortadoğu unsuru ve hepsinden önemlisi uluslararası

sistemin hegemonik gücü olan ABD'nin Ortadoğu politikasını yönlendiren yegane güç olma iradesi, Türkiye'nin bölgesel politikalarındaki önemli parametrelerdir. AB-Türkiye ilişkilerindeki bunalım, Rusya ile Türkiye arasında süregelen Avrasya stratejisi çelişkisi ve ABD'nin özellikle Irak ve Kürt politikasında yeni opsiyonlara açık tavrı, Türkiye'nin bölgesel ağırlığını etkileyecek önemli unsurlardır.

İtalya'da toplanan sözde Kürt parlamentosu ve ABD'nin Ankara sürecini devre dışı tutarak Kuzey Iraklı Kürt liderlerle temasa geçmesi, son Suriye bunalımının tırmanmasında önemli bir etkide bulunmuştur. Bundan sonra da uluslararası güçlerin Ortadoğu politikalarındaki kaygan zemin, Türkiye'nin Suriye ve Irak politikalarını etkilemeye devam edecektir.

Türkiye-Suriye gerginliği ve stratejik zamanlama faktörü

Suriye'ye karşı yürütülen kriz yönetimi ya da bizim deyimimizle kontrollü gerginlik politikası, iki temel mesajı en doğrudan ve çarpıcı bir şekilde iletme hedefini gütmekteydi. Birincisi, Suriye'ye yönelik mesajdır ki, Suriye sınırları içinde yabancı heyetler kabul ettiği bilinen Abdullah Öcalan'a verilen desteğin hemen kesilmesi ve bu çerçevede Hatay da içinde olmak üzere Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik Suriye kaynaklı teşebbüslerin durdurulmasıdır. İkinci ve belki de daha önemli mesaj, Suriye üzerinden

ABD ve Batı ülkelerine verilen mesajdır ki, Türkiye'nin Ortadoğu'daki haritanın yeniden şekillenmesine yönelik politikalar arasında tepki verecek güçte olduğunun gösterilmesidir. Suriye'ye yönelik tepkinin ABD'nin Türkiye'yi dışlayarak Kuzey Iraklı Kürt liderleri biraraya getirmesi ve İtalyan parlamento binasında sözde Kürt parlamen-

**İtalya'da toplanan sözde Kürt parlamentosu
ve ABD'nin Ankara'yı devre dışı tutarak
K.İraklı Kürt liderlerle temasa geçmesi,
son Suriye bunalımının tırmanmasında
etkili olmuştur. Bundan sonra da uluslararası
güçlerin Ortadoğu politikalarındaki kaygan
zemin, Irak ve Suriye politikalarını
etkilemeye devam edecektir.**

tosunun toplanması bu ikinci mesajın gerekçelerini oluşturmuştur.

Bu yeni stratejinin zamanlaması ile ilgili soruların cevapları da bu ikili mesajda aranmalıdır. Bu gerilim politikasının zamanlamasında, birinciden çok ikinci mesaj etkili olmuştur. Böyle bir tepki için neden onbeş sene beklendiği sorusunun gerçek cevabı da bu ikinci mesajda gizlidir. Yoksa Türkiye-Suriye ilişkilerinde son aylarda kamuoyuna akseden ciddi bir değişim olmamıştır. Bundan daha önce, böylesi bir gerilim daha uygun uluslararası ve bölgesel konjonktürde gerçekleştirilebilirdi. Bu zamanlamadaki aciliyet büyük ölçüde ikinci mesajın verilmesi ile ilgilidir ve bu çerçevede rasyonel bir zemine oturmaktadır. Bunda, Washington'da yapılan Kürt zirvesinden sonra Türki-

ye'nin Irak ile yakınlaşma çabalarının karşılıksız kalması ve Suriye-Irak ilişkilerindeki yeni seyir de etkili olmuştur. Türkiye kendi iradesi dışında oluşacak yeni şekillenmelerin Kuzey Irak dışında çok daha köklü bunalımlara yol açabileceği mesajını vermek istemiştir. Zamanlama, bu açıdan köklü bir stratejik planlamadan çok, bir aciliyetin eseri olmuş olabilir. Bunun en çarpıcı delili, Başbakan Mesut Yılmaz'ın BM Genel Kurul'unda yaptığı konuşmada, Suriye'nin teröre verdiği destek ve bunun yol açabileceği vahim sonuçlar konusuna hemen hemen hiç değinmemiş olmasıdır. Bu gerilim önceden planlanan bir stratejinin parçası olmuş olsaydı, Başbakan'ın en azından uluslararası kamuoyunu hazırlayabilmek için konuşmasında çok ciddi uyarılarda bulunması beklenirdi.

Gerçekten de, Kuzey Irak'taki Kürt devletinin kökleşmesi ve Türkiye kaynaklı üyelerden oluşan sözde Kürt parlamentosunun Türkiye'nin Avrupa'daki en yakın müttefiki gibi gözüken İtalya nezdinde bile meşruiyet kazanmaya başlaması birarada değerlendirildiğinde, Türkiye'nin bayrak gösterme şeklinde bir gerginlik politikasını başlatması ve bunun sadece Suriye'ye değil özellikle Batı ülkelerine yönelik mesajlar içermesi normal karşılanmalıdır. Bu açıdan makul gibi görülen zamanlama, uluslararası ve bölgesel konjontür açısından önemli mahsurlar da ihtiva etmektedir. Gerilim süresince pek de tartışılmayan bu husus, özellikle kontrollü gerilim politikalarının olmazsa olmaz şartı olan esnek diplomasi boyutunda menavre alanını daraltmaktadır.

Birinci ve belki de en önemli mahsur, gerilimin Kosova bunalımı ile eşzamanlı seyretmesidir. Bu eşzamanlılık iki önemli handikap oluşturmaktadır. Herşeyden önce, uluslararası kamuoyunun Kosova'ya mü-

dahale safhasına geldiği bir dönemde dikkatlerin, Balkanlar'dan Ortadoğu'ya çekilmesi; Türkiye'nin Balkanlar'daki politik çıkarları açısından son derece zararlıdır. Hele hele gerilimin fiili savaş düzeyine tırmanması herşeyden önce, Miloseviç'e yarayacak ve Balkanlar'daki çıkarlarımızı olumsuz yönde etkileyecektir. NATO'nun benzer bir konjontüre tekrar getirilmesi çok daha uzun bir süre alacaktır. İkincisi de, Türkiye'nin Suriye'ye bilfiil müdahalesi Türkiye karşıtı uluslararası lobi tarafından Sırbistan'ın Kosova'ya müdahalesi ile paralellik kurmasına ve bu anlamda Türkiye'nin manevra alanının daralmasına yol açacaktır.

İkinci önemli boyut, Ortadoğu ile Kafkaslar arasındaki bağlantı ile ilgilidir. Türkiye'nin Hazar petroleri için ısrarla önerdiği Bakü-Ceyhan petrol boru hattı, aslında Kafkaslar, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgelerini birbirine bağlayan entegre bir projedir. Bu entegre projenin getirdiği önemli avantajlar yanında, taşıdığı en önemli risk,

bu bölgerede ortaya çıkacak en küçük istikrarsızlıkların bile zincirleme reaksiyonlarla her üç bölgeye yayılması ve projeyi etkileyebilmesidir. Rusya'nın S-300 füzeleri ile Kıbrıs'ta, Suriye'ye sağladığı destek ile Türkiye-Suriye ilişkilerinde tırmandırdığı spot bunalımlar, aslında, bir açıdan da Bakü-Ceyhan hattının bunalımların kesiştiği bir bölgede denize ulaştığını gösterme çabasıdır. Bunalımın uluslararası konsorsiyumun 29 Ekim'deki toplantısının öncesine rastlaması, Bakü-Ceyhan hattı konusunda zaten isteksiz görünen konsorsiyum yetkililerine yeni bir gerekçe oluşturacaktır.

Üçüncü önemli boyut, bunalımın Türkiye-İsrail ilişkilerinin en üst düzeyde seyrettiği bir dönemin akabinde gerçekleşmesi de Suriye'nin Arap ülkelerini

Türkiye karşısında mobilize etmesini sağlayan önemli bir unsur olmaktadır. Türkiye ile yakın ilişkilere sahip olan Ürdün dahil hiç bir Arap ülkesi istese dahi böyle bir konjonktürde Türkiye'nin yanında gözükmekten kaçınacaktır. Arap kamuoyunda İsrail'in provokasyonu tezi, PKK faktöründen daha çok işlenecektir. Normal bir bunalımda Türkiye'nin yanında yer alabilecek ülkeler dahi bu zamanlamada Suriye'ye en azından pasif bir destek verme zorunluluğu hissedeceklerdir. İran-Irak savaşı esnasında Arap kamuoyunun kısmi olarak da bölünmüş olması önemli ölçüde İran'ın İsrail karşıtı argümanları, sürekli gündemde tutması ile sağlanmıştır. Türkiye üç sene önce İsrail ile ilişkilerin bu derece yoğunlaşmadığı dönemde Arap ülkelerinden Suriye karşısında sağlayabileceği desteği bugün sağlamakta güçlük çekecektir.

Dördüncü önemli boyut, bunalımın tırmandığı günlerde Ortadoğu barış sürecinin ABD'nin inisiyatifi ile tekrar rayına oturtulmuş ve Netanyahu ile Arafat arasındaki diyalogun tekrar kurulmuş olmasıdır. Bu konjonktür, Türkiye-Suriye ilişkilerindeki tırmanmanın Ortadoğu barış sürecinin tekrar tıkanmasına yol açabilecek bir gelişme olarak görülmesine ve uluslararası kamuoyunun Türkiye'nin tezlerine karşı ilgisiz kalmasına yol açmasıdır. İsrail'in Türkiye-Suriye gerginliği süresince takip ettiği bilinçli sessizlik politikası bu açıdan ince bir ayar görüntüsü vermektedir. Çünkü, Ortadoğu'daki temel bunalım ekseninin İsrail-Arap (Filistin-Lübnan) ekseninden Türkiye-Suriye eksenine kayması en çok İsrail'in çıkarına yarayacak bir gelişmedir. İran-Irak, Irak-Kuveyt savaşlarının İsrail'e gerek küresel gerekse bölgesel stratejide önemli mevziler kazandırmış olduğu unutulmamalıdır.

Sonuç

Basına yayılan ve "ezer geçeriz", "bir uçtan girer diğer uçtan çıkarız" gibi fiili güç dengeleri açısından doğru olsa bile diplomasi psikolojisi açısından doğru olmayan ifadelerin aksine, Türkiye ile Suriye'nin kapsamlı ve total bir çatışmaya girme ihtimali hâlâ düşük düzeydedir. Ortadoğu'da Osmanlı Devleti'nin çözüldüğü Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, fiili kara harekâtıyla mevzi elde edilen çatışma örnekleri son derece azdır. Bunun hemen hemen tek istisnası İsrail'in yayılma politikasıdır ki, bu yayılmanın arkasında da sağlanan uluslararası lojistik destek vardır. Irak hem İran'ı

hem de Kuveyt'i son derece zayıf bir konumda yakalamış olmasına ve arkasında özellikle İran örneğinde konjonktürel bir uluslararası destek hissetmesine rağmen, kalıcı kara harekâtını, kalıcı bir harita değişikliğine dönüştürememiştir. Ayrıca bugün etkinlik alanı kurmanın total bir savaştan daha az riskli araçları da mevcuttur.

Türkiye, kendi stratejik kimlik ve yönelişini soğukkanlı bir şekilde ve kendi tarihi tecrübe birikimine dayalı olarak yeniden tanımladığı zaman, Ortadoğu ve Suriye-Irak genelinde fiili bir güç kullanmadan da yeterli etkinlik kurabilecek araçları oluşturabilir.

Büyük ihtimalle bu gerginlik her iki tarafın optimum bir diplomatik çıkar noktasında inişe geçmeye başlayacaktır. Suriye arabulucular aracılığıyla yoruma açık diplomatik garantiler verecek, Türkiye de bu garantileri ileride tekrar kullanılabilir unsurlar olarak kabul edecektir. Böylece hem Türkiye'nin güç politikası etkisini göstermiş olacak, hem de Suriye onur kırıcı bir tavırdan korunmuş olacaktır. Ayrıca belli garantilere dayalı bir çözüm, Türkiye'nin yürütmeyi düşündüğü psikolojik etkiye dayalı dinamik ilişkiler için uygun bir zemin de sağlayacaktır. Ancak bu en düşük profilli ihtimal dahi, Türkiye'nin gerek Ortadoğu gerekse Suriye politikalarını yeni bir eksene oturtmasını gerekli kılacaktır.

Diğer ihtimal ise, Suriye'nin yeterli garantiler ver-

memesi durumunda kapsamlı bir harekattan çok, PKK'nın lojistik destek sağladığı nokta hedeflerin sınırlı bir hava hareketi ile vurulmasıdır. Böylesi bir gelişme gerek Suriye gerekse Arap aleminde kınanmakla birlikte, total bir kutuplaşmaya yol açmayacak bir tepki ile karşılanacaktır. Özellikle bu nokta, hedeflerin Suriye'ye değil de gerçekte Suriye kontrolünde olmakla birlikte Suriye sınırları içinde olmayan ve no man's land görünümündeki Bekaa vadisine yönelmesi, tepkilerin yoğunluğunu azaltması bakımından daha büyük bir ihtimal taşımaktadır.

Türkiye bölgedeki bütün bu muhtemel gelişmelerin uluslararası ve bölgesel dengeler üzerindeki sonuçlarını tam bir objektiflik içinde ele almak zorundadır. Dış politika oluşturma süreci, diplomatik esnekliklerin fiili güç ile bulunduğu rasyonel bir düşünme biçimini gerekli kılmaktadır. Sürekli fiili güç vurgusu da insiyatifsizliğe dayalı diplomasi de aynı ölçüde zaaf doğurabilir. Potansiyeli sizinle takriben denk olan dost komşularla diplomasi; gücünü yoklayabildiğiniz düşman taraflarla savaş yapmak kolaydır. Zor diplomasi potansiyeli sizinle denk olmayan dostlarla girilen ittifak ilişkilerinde ve mayın alanda seyreden gergin komşuluklarda; zor savaş da gücünü tam bilemediğiniz düşmanlarla ve aniden saf değiştirerek düşman haline gelmiş dost bildiğiniz müttefiklerle yapılan savaşlarda söz konusu olur. Türkiye'nin diplomatik başarısı Pakistan'la ya da Çin'le yürütülen ilişkilerde değil, Yunanistan'la, Suriye'yle, İran'la, ABD ve Almanya ile yürütülen ilişkilerde belli olur.

Bir komşuyu yok saymak ya da sürekli bir gerginlik diplomasisi yürütmek aslında bir zaafın işaretidir. Gergin ilişkilerde insiyatif kullanabilen taraf aynı zamanda kendine güvendiğini ve gücünden şüphe etmediğini de göstermiş olur. Türkiye'nin Suriye üzerindeki etkinliği biraz da Ortadoğu bölgesinin geneli üzerindeki etkinliğine bağlıdır. Bu bölgesel etkinliğin, Soğuk Savaş süresince ve sonrasında olduğu gibi bölge-içi ve bölge-dışı diğer güçlere bağımlı olmaksızın, Türkiye'nin kendi namı hesabına yürüttüğü bir politika olarak takdim edilmesi psikolojik etki bakımından büyük bir önem taşımaktadır. NATO, ABD ya da İsrail'e endeksli görünüm veren politikalar, bölge üzerin-

de kalıcı etki alanı oluşturulmasının önünde psikolojik duvarlar örmektedir. Ayrıca son gelişmeler de bölgede her ülkenin kendi stratejik çıkarımı önceleyen politikalar geliştirmekte olduğunu bir kez daha teyit etmiş bulunmaktadır.

Türkiye herşeyden önce, Ortadoğu'ya yönelik politikasını diğer bölgelerle koordineli bir şekilde yeniden tanımlamak ve bunun gerektirdiği diplomatik, kültürel ve ekonomik araçları oluşturmak zorundadır. Yoksa, zorda kalınca ve bıçak kemiğe dayanınca baş vurulan bir askeri güç opsiyonu her zaman istenilen sonucu almaya yeterli olmayabilir.

Mesela, Türkiye ekonomik etki alanı kavramını bü-tüncül bir politikanın temel araçlarından birisi haline getirmesi durumunda Konya, Kayseri ve Adana'dan Maraş ve Antep istikametine doğru gelişen ekonomik dinamizm alanının sınır ötesi bir nitelik kazanarak Halep ve Şam'a, hatta daha da güneye doğru, genişlemesine yol açacak yeni bir açılım politikasına öncülük edebilir. Bu, hem GAP'ın potansiyelinin güneye aktarılması için ön bir hazırlık safhası oluşturabilir, hem de kapalı bir rejim ile idare edilen Suriye kilidini zorlayan bir unsur haline dönüşebilir.

Türkiye, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, kendini olağanüstü imkanlarla olağanüstü risklerin birlikte etkide bulundukları bir konjonktür içinde bulmuştur. Bu konjonktürün getirdiği dalgalanma etkisini hala sürdürmektedir. Adriyatik'ten Çin'e etki alanı ve Suriye'yi ezip geçebilecek bir askeri güç benzeri iddialı söylemlerle her an bölünme ve kutuplaşma psikozu yaşayan iç siyasi kültür arasındaki uyumsuzluk, aşılması gereken ciddi bir ikilem oluşturmaktadır. Türkiye, kendi stratejik kimlik ve yönelişini soğukkanlı bir şekilde ve kendi tarihi tecrübe birikimine dayalı olarak yeniden tanımladığı zaman Ortadoğu genelinde de Suriye ve Irak üzerinde de fiili bir güç kullanmadan da yeterli etkinlik kurabilecek araçları oluşturma yoluna girmiş olacaktır.

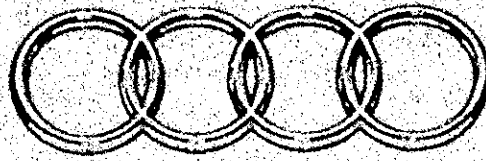
Doç. Dr. Ahmet Davutoğlu
Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi

75
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YETMİŞBEŞ YILI

Doğuşmotor BİR DOĞUŞ HOLDİNG KURULUŞUDUR.

Türkiye Genel Distribütörü: Doğuşmotor Eski Büyükdere Caddesi Ayazagaköy Yolu No: 23 80670 Maslak İSTANBUL Tel: (0212) 276 80 30 (pbx) Faks: (0212) 276 80 39
etkili Satıcılar ve Servisler: Adana Aykan (0322) 421 63 08 • Ankara Ere (0312) 287 42 42 • Antalya Başaran (0242) 323 08 45 • Bursa Doğuş (0224) 272 40 40 • Denizli Batı (0258) 3
Eskişehir İlgazlar (0222) 221 24 75 • Gaziantep Şahintaş (0342) 339 48 00 (3 hat) • İstanbul Doğuşmotor - Merkez (0212) 276 50 27 • İstanbul Doğuşmotor - Maslak Kule (0212) 2

Audi
Vorsprung durch Technik

46 62 • İstanbul Ersoy (0216) 411 62 80 • İstanbul Genoto (0216) 452 33 64 (3 hat) • İzmir Gönen (0232) 463 80 64 • İzmit Arkoto (0262) 325 87 88 • Kayseri Öz-Sa (0352) 223 68 7
26 30 • Mersin Opat (0324) 359 46 98 • Ordu Şahin (0452) 233 41 69 • Samsun Özön (0362) 266 68 00 (5 hat) • Trabzon Bahadır (0462) 322 10 71 • Audi web site: <http://www.audi.com>

Türkiye - Rusya

“Ulusal çıkar” tartışması bitmiyor...

Olğan Bekar

Türk-Rus ilişkilerinin tarihine baktığımızda bugün bu ilişkide ilk göze çarpan özellik, tarih içinde Rus Çarlığı ve daha sonra Sovyetler Birliği lehine olan güç dengesinin nispeten düzelmiş olmasıdır. Rusya Federasyonu, yaşamakta olduğu siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri alanlardaki bunalım ve yaklaşık 300 yıl önceki sınırlarına geri çekilmiş olması nedeniyle, Türkiye karşısında, tarihte alışlagelen askeri ve siyasi ağırlığa artık sahip değildir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda oluşan bu ortam içinde, iki-kutuplu uluslararası ilişkiler sistemi ve bu sistemin Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin dış politikalarını şekillendiren kalıplarının da ortadan kalkmasıyla, iki ülke, kendi ulusal çıkarlarına dayanan politikalar izlemeye başlamıştır. Yeni dönemde iki ülke yönetici kadrolarının karşılaştığı önemli ve halen tam olarak çözülmemeyen sorun, “ulusal çıkar”ın tanımlanıp toplum genelinde bu konuda bir uzlaşmanın sağlanamamasıdır. Özellikle Rusya Federasyonu'nda süren geçiş döneminde ulusal kimlik ve ulusal çıkar tartışmaları, halen

sonuçlandırılmamaktadır.

Türk-Rus ilişkilerinde Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla yeni bir dönem başladı. Tarih içinde çeşitli siyasi mücadelelere ve pek çok savaşa tanıklık eden bu ilişkilerde her iki ülkenin de kuruluş yılları olan 1920'lerde belirli bir yakınlaşma yaşanmıştı. II.Dünya Savaşı'nın sonunda Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebinde bulunması sonucunda güvenlik endişelerini gidermek amacıyla, Türkiye NATO'ya katılarak Batı ittifakının bir üyesi olmuştur. 1945 sonrası Soğuk Savaş döneminde, Türkiye-SSCB ilişkileri, iki kutuplu dünyanın izin verdiği çerçevede şekillenmiştir. 1960'larda Kıbrıs krizi sonrasında özellikle ekonomik konularda bir yakınlaşma başlamış, Sovyet lideri Mikhail Gorbaçov'un 1980 ortalarında izlediği Perestroika siyasetine kadar iki ülke mesafeli, ancak işbirliğine de yer veren bir yaklaşım içinde olmuştur.

Ekonomik boyut, 1984 yılında Türkiye ile SSCB arasında imzalanan doğalgaz anlaşmasıyla, Türk-Rus ilişkilerine damgasını vurmuş ve iki ülke arasında ekonomik

ilişkiler siyasi ilişkilerden bağımsız olarak gelişmeye başlamıştır. Günümüzde, Türkiye-Rusya arasındaki ilişkilerin içeriğini, büyük oranda ekonomik konular oluşturmaktadır. İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler kadar gelişmemiş ve siyasi ilişkilerdeki sorunlar, ekonomik ilişkilerin istenilen düzeye ulaşmasını engelleyici bir rol oynamaktadır.

Ekonomik ilişkiler, en önemli ve gelişen işbirliği alanını oluşturmaktadır. 1984 doğalgaz anlaşmasının etkileriyle, SSCB'de izlenen ekonomik liberalleşme politikaları birleşince, iki ülke arasında resmi ve gayri resmi ticarette patlama yaşanmıştır. Söz konusu artışın SSCB'nin dağılmasından sonra da devam etmesiyle, Rusya Federasyonu, Türkiye'nin başlıca ticari ortakları arasına girmiştir. 1997 yılı itibarıyla Türkiye'nin (ikinci en önemli ticaret ortağı konumuna gelerek) Almanya'dan sonra ikinci en büyük ihracat pazarı olmuştur. 1997 yılında Rusya'ya ihracatımız, yaklaşık 2 milyar dolar, ithalatımız da yaklaşık 2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlara bavul ticareti ve taahhüt işlerini de eklediğimizde, 8-10 milyar do-

larlık bir ticaret hacmi ortaya çıkmaktadır.

Türk-Rus ekonomik ilişkileri her iki ülke için oldukça önemlidir. Mesela, Türk inşaat firmaları Rusya Federasyonu'nda yabancı inşaat hizmetlerinde yüzde ellilik bir paya sahiptir. Ancak Rusya'da henüz modern bir ekonomik politika oluşturma süreci ve piyasa ekonomisinin gerekli altyapısı oluşturulamadığından Türk firmaları birtakım sorunlarla yüzyüze gelmektedir. Global düzeyde piyasaları sarsan ekonomik krizin derinden etkilediği Rus ekonomisinde süren kötü durum, bu ülkede iş yapan Türk firmalarının bir sigorta güvencesi kapsamına alınmasını ve Eximbank gibi kanallarla sağlanacak kredilerle desteklenmesini gerektirmektedir. Yıllık toplam döviz gelirinin yüzde 13 ile 15'ini Rusya'yla olan dış ticaretinden karşılayan Türkiye, Rusya'da uzun sürecek ekonomik krizden olumsuz etkilenebilir. Bu çerçevede, Türk özel sektörünü Rusya'da sadece Moskova merkezli değil, Federasyon'u oluşturan diğer bölgelerde de yatırım yapmasının sağlanması, gelecek yıllardaki ekonomik ilişkileri olumlu etkileyecektir.

İlişkilerin siyasete etkisi

Rusya'da özel sektörün siyasetle ve siyasetçilerle oldukça yakın ilişki içinde olması Türkiye'nin Rusya'da iş yapan Türk işadamları aracılığıyla yürüteceği lobi faaliyetleri açısından önem kazanmaktadır. Rus iş çevreleri ve Türk iş çevreleri arasında oluşacak ilişkiler, aynı zamanda ikili siyasi ilişkilere de tesir edecek niteliktedir. İki ülke özel sektörleri veya Türk iş çevreleri ile Federasyon'u oluşturan bölgelerin ileri gelenleri arasında işbirliğinin gelişmesi, Rus hükümetlerini bölgesel çıkar gruplarının etkisi altında bırakacaktır. Özellikle, Türk firmalarının, Gazprom, Rusya Enerji Bakanlığı'na bağlı kuruluşlar veya silah üreticisi firmalarla işbirliğine girmeleri, Rus hükümeti üzerindeki baskıları arttıracaktır.

Türk-Rus ekonomik ilişkileri büyük oranda '80'li yılların şartlarına göre imzalanan, ancak bugün için yetersiz olan bazı anlaşmalara ve işbirliği modellerine dayanmaktadır. Modellerin çeşitlendirilmesi, Türk firmalarının Rusya'daki faaliyetlerinin koordinasyonuna ve Türk-Rus Karma Ekonomik Komisyonu'nun çalışmalarına önem vermek gerekmektedir. Ekonomik ilişkilerin boyutunu genişletmek için, Türk ve Rus firmalarının iş yapabilecekleri alanların tesbiti ve ilgili projelere katılımlarının desteklenmesi ve yeni ekonomik anlaşmalara gidilmesinde, aynı zamanda imzalanan anlaşmaların onaylanma sürecinin hızlandırılmasında büyük fayda vardır. Rusya Başbakanı Vik-

Rus halkı arasında
izlenen reform
politikalarının sonuç
vermediği görüşü
yaygın bir kanı. Bu
genel kanının siyasete
yansımaları ise, Rusya'nın
politikalarını kendi
ihtiyaçları doğrultusunda
oluşturması
gerektiğini söyleyen
Primakov'un başbakan
olmasıdır.

tor Çernomirdin'in Aralık 1997'de Türkiye'ye yaptığı ziyaret esnasında imzalanan anlaşmalar, ilişkiyi güçlendirmeye ve çeşitlendirmeye yönelik atılmış doğru bir adımdır.

İki ülke arasında, enerji alanında, hem işbirliği hem de rekabet yaşanmaktadır. Türkiye, Rusya'dan doğalgaz ihtiyacının büyük bölümünü sağlarken ve 2000'li yılların başlarında, Rusya'dan alacağı doğalgaz miktarını arttırırken, Hazar bölgesindeki petrol ve doğalgazın, Batılı piyasalara ulaştıracak boru hatlarının güzergahının tespitinde, bir rekabet yaşanmaktadır.

İkili ekonomik ve siyasi ilişkileri kısa vadede etkileyecek olan, orta ve uzun vadede Türkiye'nin ekonomik politikasının parametrelerini tanımlayacak önemdeki Türkiye ve Rusya'nın yakın bölgelerdeki petrol ve doğalgazın değerlendirilmesi konusundaki tartışmalarıdır. Aynı zamanda çözüm biçimi ve Rus kökenli enerji kaynaklarının Türkiye'deki kullanım düzeyi de, önemli etkenlerdir.

Türkiye enerji üretimi alanındaki açığını kapatmak için Rusya'dan doğalgaz alımını arttırmak istemektedir. Ancak bugün, doğalgaz kullanımının düşük olduğu Türk sanayisinde Rusya'ya yüksek bağımlılık sorun yaratmazken, doğalgazın sanayide geniş kullanımı durumunda sadece Rusya'ya bağımlı kalmak politik açıdan sakıncalı olacaktır. Rusya'dan alınan gaz miktarının yükseltilmesi durumunda mutlaka alternatif çözümler de geliştirilmeli, doğalgaz depoları ve LPG te-

sisleri gibi kriz durumlarında alternatif sağlayacak tesisler kurulmalıdır.

Boru hatları konusunda Rusya'nın iki temel amacı kısaca şöyledir: Petrolün ihraç edileceği noktayı kontrol etmek yoluyla petrolü, Orta Asya ülkeleri ve Azerbaycan'a karşı silah olarak kullanabilmek ve petrolün fiyatını denetleyebilmek. İran'ın, özellikle ABD'yle yakın bir gelecekte ortak bir noktada buluşması, İran'ın da boru hatları oyununa coğrafyasının verdiği güçle katılmasını sağlayacaktır. Türkiye'nin, hem bölge ülkeleri Rusya ve İran, hem de uluslararası petrol şirketleri ve bu şirketlerin arkasındaki devletler karşısında, boru hatları konusunda uyumlu ve aktif politikalar üretmesi gerekmektedir.

Petrol boru hatlarıyla yakından bağlantılı bir diğer konu ise, Türk Boğazları'ndan petrol tankerlerinin geçmesidir. Türkiye ve Rusya, Boğazlar'dan tankerlerin geçişi hususunda bir anlaşmaya varamamışlardır. Yılda 40 milyon tonun üzerinde petrol ve petrol ürününün taşındığı Türk Boğazları'nda meydana gelebilecek bir tanker kazasının çevre, mal ve insana vereceği zararın telafisinin mümkün olamayacağı, daha önceki benzer kazalardan anlaşılmaktadır. Türkiye, olabilecek herhangi bir kaza sonrası ortaya çıkan zararı tazmin etmek için, petrol kirlenmesinden dolayı gemi sahiplerine mali sorumluluk yükleyen ve hasarın tazmin edilmesini öngören "Petrol Kirliliğinden Doğan Hasarlar İçin Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi"ne taraf olmak için gerekli işlemleri başlatmıştır.

Sorunlar

İki ülke arasındaki siyasi ve güvenlik ilişkilerinde de bir dizi sorunla karşılaşmaktadır. Bugünlerde siyasi ilişkilerdeki en önemli anlaşmazlık noktası, Rusya'nın Güney Kıbrıs Rum yönetimine S-300 füzelerini satmasıdır. Türkiye, Kıbrıs'taki askeri dengeyi sarsacağından ve Güney sahillerinin güvenliğini tehlikeye sokacağından, söz konusu füzelerin Ada'da konuşlandırılmasına kesinlikle karşı çıktığı müteakip defalar tekrarlamıştır. Bu konuda Türkiye'nin dikkat etmesi gereken nokta, "S-300'leri Boğazlardan geçirmeyiz" gibi çıkışların Rusya'da olumsuz bir hava yaratması ve bu çerçevede Türkiye'nin Montreux Sözleşmesi uyarınca, Boğazlar'da seyir serbestisi ilkesini çiğneyeceği şeklinde bir kanının

Rus makamlarında oluşmasıdır.

Moskova'nın, Rum yönetimine S-300'leri satmak istemesi birkaç nedene bağlıdır. Birincisi, Kıbrıs gibi önemli bir uluslararası sorunda S-300 vasıtasıyla varlığını göstermek; ikincisi, bu satışla uluslararası silah piyasasına yüksek teknoloji ve prestijli silahlarının reklamını yapmak; üçüncüsü de, mali açıdan sıkıntılı bir dönem geçiren silah sanayisine maddi kazanç sağlamak.

Ancak, Rusya'nın Rum yönetiminden başka, Ermenistan, Yunanistan ve Suriye gibi Türkiye'yle ilişkileri sorunlu olan ülkelere, S-300 füzelerini satmak istemesi, doğrudan Türkiye'nin güvenliğine yönelik kararlı ve planlı bir hareket olarak algılanabilir. Türkiye, uluslararası kamuoyunu bu füzeler Ada'ya konuşlandırıldığında doğabilecek gelişmeler konusunda, mümkün olduğunca aydınlatmaya çalışmalıdır.

S-300 füzelerinden ayrı olarak, Rusya'nın kendi topraklarında PKK'nın veya PKK yanlısı Kürt örgütlerinin faaliyetlerine ve bu örgütlerle resmi kimliğe sahip kişilerin ilişki kurmasına izin vermesi de Türkiye'nin güvenliğiyle ilgilidir. Türkiye, PKK'nın Rusya'daki faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlığı Rus yetkililere sürekli iletmelidir.

Türkiye, Rusya'nın Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde bulunan bağımsız ülkelerde asker ve üs bulundurma girişimlerini yakından takip etmelidir. Ancak, Rusya'nın Güney Kafkasya'da asker ve üs bulundurmasının Türkiye'nin ulusal güvenliği için öncelikli bir tehdit unsuru olmadığı da bilinmektedir. Dikkat edilecek husus, Türkiye'nin yalnızca kendi çabasıyla Rusya'nın bu ülkelerde asker bulundurmasının engellenemeyeceği gerçeğini akılda tutarak (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın yakın ve uzun vadede bağımsızlıklarının mümkün olduğunca) hem Türkiye'nin hem de Türkiye'nin öncülüğünde uluslararası toplumun vereceği desteklerle güçlendirilmesi yönünde politika izlemek olacaktır.

Bu bağlamda, Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan-Ukrayna arasındaki işbirliğinin çeşitlendirilmesi ve kuvvetlendirilmesi özel bir önem kazanmaktadır.

Rusya'da yeni dönem

Rusya'da bugün bir ekonomik kriz yaşanmaktadır. Rusya, Sovyet sonrası dönemde ekonomisinin yapısal so-

runlarını çözememiştir. 1991 sonrası başa geçen Rus hükümetleri ne kapitalist demokrasinin refah ve özgürlüğünü sağlayabilmiş ne de eski komünist düzenin sosyal güvenliğini sürdürebilmiştir. Rus halkı arasında izlenen reform politikalarının istenilen sonuçları vermediği ve artık terk edilmesi gerektiği yönünde gittikçe güçlenen yaygın bir kanı vardır. Bu genel kanının Rus siyasetine yansımaları, Rusya'nın politikalarının kendi ihtiyaç ve çıkarlarına dayanarak oluşturulması gerektiğini söyleyen Primakov'un başbakan olmasıdır. Rusya'da artık Yeltsin dönemi kapanmak üzeredir. Yeltsin'in sağlık sorunları ve işbaşına geldiğinden beri ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi, sosyal ve askeri sorunlara çözüm bulmada Yeltsin hükümetlerinin başarısızlığı, Yeltsin döneminin sonuna geldiğini

lar başlamaz Moskova'ya gidip Rus yetkililere, Türkiye'nin yardım etme isteğini göstermesinin olumlu yankıları olmuştur.

Türk-Rus ilişkilerinin geleceğini etkileyecek tem unsurlar, ortak ekonomik çıkarlar ve her iki ülkenin aynı bölgelerde etkilerini arttırmalarını sağlayacak bir dış politika izleme işaretleri olacaktır. Rusya'nın bölgesel bir güç olduğu gözönüne alınırsa, Rusya'nın önceliği bölgesel dış politikaya kaydırılması, Rusya ile aynı bölgelerde nüfuz kurmaya çalışan Türkiye'yi doğrudan etkileyecektir.

Rusya'nın Türkiye açısından taşıdığı siyasi ve ekonomik önemin Türk siyasetçilerince yeterince kavranması ve bunun Türk kamuoyuna açıklıkla anlatılabilmesi, Türk-Rus ilişkilerinin geleceğini, olumlu açıdan etkileyecektir.

**Türkiye, Rusya'nın Kafkasya
ve Orta Asya bölgelerinde
bulunan bağımsız ülkelerde asker ve üs
bulundurma girişimlerini yakından
takip etmelidir.**

göstermektedir. Bu çerçevede Duma'nın desteğiyle Yevgeni Primakov'un başbakan olarak atanması, Rusya'da yeni bir dönemin başlayacağını işaret etmektedir.

Batı'nın Gorbaçov zamanından beri Rusya'da izlediği IMF ve Dünya Bankası destekli liberal ekonomi politikalarının, Rusya'da bir işe yaramadığı, son krizle görülmüştür. Rusya Başbakanı önümüzdeki kış için Batı'dan insani yardım talebinde bulunmaktadır. Batılı yöneticiler her şeyden önce, Rusya'nın, tarihinden ve kültüründen kaynaklanan farklı bir ülke olduğunu anlayarak Rusya politikalarını belirlemelidirler.

Türkiye, kuzeydeki büyük komşusunun yaşamakta olduğu bu geçiş döneminde özellikle Rusya Federasyonu'nu oluşturan bölgelere yönelik politikalarında dikkatli hareket etmelidir. Devlet Bakanı Güneş Taner'in kriz baş-

yecektir. Türk işadamlarının Rusya'daki iş hacimleri Rusya'nın özellikle Türkiye için taşıdığı ekonomik önemi oldukça iyi göstermektedir.

Türkiye'nin, Rusya'yı da içine alacak veya Rusya'yı hedef almayacak çok taraflı ekonomik ve siyasi işbirliği modellerine girmesi, Rusya politikası açısından belirleyici olacaktır. Ne yazık ki, Türk ve Rus siyasetçiler arasında üst düzeyde yaşanan temas eksikliği nedeniyle, yakın bir gelecekte Türkiye'deki iç siyasi belirsizliklerin devam etmesi olasılığı ve Rusya'da da hüküm süren ekonomik kriz ve siyasi belirsizlik, Türk-Rus ilişkilerinin bugün bulunduğu noktadan çok ileri götürülmesi ni olumsuz etkileyecektir.

Olğan Bekar
Dışişleri Bakanlığı'nda atışe

YIL 1958... ÇINAR OTEL'İN AÇILIŞ BALOSU
ANILARDA UNUTULMAZ İZLER BIRAKTI.

YIL 1998... ÇINAR OTEL 40. YAŞ GÜNÜNÜ KUTLUYOR.

Çınar, tam 40 yaşında. Evet, İstanbul, bundan 40 sene önce tamamen yerli sermaye ile kurulan ve kentin en modern yapılarından biri olan Çınar Otel'le tanışmıştı. Açıldığı yıldan beri İstanbul'un sosyal yaşamında vazgeçilmez bir yedinen Çınar Otel, bir kuşağın anılarında unut izler bıraktı. Çağın hızla gelişen koşullarına uygun olarak sürekli yenilenen ve mükemmel hizmet anlayışını sürdüren Çınar Otel, 40. yaşını kutladığı bugün de Türk turizmine gururla hizmet etmektedir.

ÇINAR HOTEL

Fener Mevkii 34800 Yeşilköy - İstanbul
Tel: 0 (212) 663 29 00 (18 hat)
Fax: 0 (212) 663 29 17

Türkiye - İsrail

Fırsatlar ve sınırlılıklar

Meliha Altunışık

1990'lı yıllarda Türkiye'nin dış politikasında görülen en önemli gelişmelerden birisi İsrail'le ilişkilerin daha önce görülmemiş boyutlarda iyileşmesi olmuştur. Bu iyileş-

mede Ekim 1992'de Madrid'de başlayan daha sonra 1993 Oslo İlkeler Bildirgesi ile devam eden Arap-İsrail barış sürecinin doğrudan etkisi olmakla beraber, iki ülke arasındaki işbirliğinin ulaştığı boyutlar zamanla bu süreçten bağımsızlaşmaya başlamıştır. Bu çerçevede Türkiye açısından belirleyici faktör Türkiye'deki siyasi ve askeri elitin artan iç ve dış güvenlik kaygıları olmuştur.

Tarihsel bakış

Türkiye-İsrail ilişkilerine tarihsel olarak bakıldığında göze çarpan bir unsur, özellikle Soğuk Savaş'ın en yoğun olarak yaşandığı 2. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında iki ülkedeki karar vericilerin siyasi ve askeri alanda çıkar birliği görmesidir. Gerçekten de özellikle 1950'li yılların ikinci yarısı, bölgede ABD'nin yakın müttefikleri olan Türkiye ve İsrail arasında stratejik işbirliğinin doruk noktasına çıktığı yıllardır. Bu iki ülke, İran'la birlikte, bölgede Arap olmayan ülkeler arasında, Arap milliyetçiliğini ve Sovyet etkisini durdurmaya yönelik resmi olmayan bir ittifakın parçası olmuşlardır. Bu çerçevede özellikle istihbarat birimleri arasında oluşturulan işbirliği, 1958 yılında daha resmi bir yapı kazanmıştır.

Ancak, 1960'lı yılların ortalarından itibaren Türkiye'nin Ortadoğu politikasında ortaya çıkan bazı değişimler Türkiye-İsrail ilişkilerini de etkilemiştir. Özellikle 1970'li yıllarda

daha belirgin hale gelen bu yeni politikanın en önemli özelliği ise Türkiye'nin Filistin sorununda Filistinlilerin tezlerine yaklaşır bir tutuma girmesi olmuştur. "Denge politikası" olarak da adlandırılan bu politikanın nedenleri, öncelikle Ankara'nın karşı karşıya kaldığı dış politika sorunlarında destek arayışı ve Arap ülkelerinden artan ekonomik beklentilerdir. Bir başka neden de, Soğuk Savaş döneminin yerini bir tür yumuşamaya bırakmasıdır. Gerçekten bu yıllarda Türkiye'nin dış politikası Soğuk Savaş'ın katı belirleyiciliğinden bir ölçüde kurtulmuş ve daha esnek olmaya başlamıştır.

Ancak bu dönemde dahi Ankara, bir yandan Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirirken, bir yandan da, bu ülkelerden gelen bütün baskılara rağmen, İsrail'le ilişkilerini, en alt düzeyde de olsa sürdürmeye devam etmiştir. Başta Arap-İsrail uyuşmazlığı olmak üzere bir çok kutuplaşma ve kamplaşmanın yaşandığı Ortadoğu bölgesinde, Türkiye'nin "denge politikası" zaman zaman zorluklarla karşılaşmıştır. Nitekim, siyaset eksenli katılımların zorluğunun farkında olan Ankara, bu dönemde bölge ile ilişkilerini daha çok ekonomik ilişkiler çerçevesinde yürütmüştür.

Gerçekten de Ankara'daki karar vericiler için Arap dünyası ile siyasi ilişkiler gittikçe sorunlu bir hal almaya başlamıştır. Türkiye 1970'lerin ortalarından itibaren FKÖ'nün Türkiye'de terörizmi desteklediğini iddia etmeye başlamış, FKÖ'nün Türkiye'de büro açması bu konudaki sorunlar nedeniyle ancak Ekim 1979'da gerçekleşebilmiştir. Daha da önemlisi 1980'li yılların ikinci yarısında Türkiye'nin komşuları Irak ve Suriye ile ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Türkiye'nin GAP projesiyle başlayan su sorunu ve Ankara'nın özellikle Suriye'nin PKK'yı desteklediği iddiaları Türkiye'nin komşularıyla

ilişkilerini gittikçe sorunlu bir hale getirmiştir. Öte yandan, 1980'lerin ortalarından itibaren İsrail ile ilişkilerde ise bir iyileşme yaşanmaya başlanmıştır. Bu iyileşme, özellikle, bu ülkenin Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin geliştirilmesinde olumlu bir rol oynayacağı varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Ancak bütün bunlar "denge politikasının" değişmesini getirmemiştir. İlginç olan nokta o dönemde bir yandan Ankara'nın gözünde Ortadoğu'nun siyasi açıdan sorunlar yaratmaya başlaması, ancak buna karşın Türkiye'nin, 1990'lı yılların ortalarından itibaren yaptığının tersine, bu sorunları açıkça ortaya koymamasıdır. Bu konular ikili görüşmelerde gündeme getirilmiş, ancak Ankara, en azından görünürde, Arap ülkeleri

ile geliştirdiği yakınlaşmayı sürdürmeye devam etmiştir. Gittikçe artan bu sorunlar, Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra uluslararası sistemde ve bölgede yaşanan değişimler çerçevesinde ve içindeki dinamiklerle de birleşerek Türkiye'nin Ortadoğu politikasında önemli değişiklikler yapmış ve bu bağlamda İsrail'le ilişkileri de etkilemiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönem

Soğuk Savaş'ın bitişi hemen hemen her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de karar vericileri hazırlıksız yakalamış-

tır. Ankara, Soğuk Savaş'ın yarattığı çerçeve ortadan kaybolunca kendini alışık olmadığı bir konumda bulmuş ve birkaç yıl buna uyum sağlamaya çalışmıştır. Uluslararası sistemdeki değişimin yanında -ve onun bir uzantısı olarak- Körfez krizi de Ortadoğu bölgesi söz konusu olduğunda bu uyum sürecini karmaşıklştırmıştır. Turgut Özal döneminde bu karmaşıklığa en azından bir grup elitin cevabı, Türkiye'nin geleneksel Ortadoğu politikasının dışına çıkma arayışları olmuştur. Ancak bu dönem kısa zamanda yerini eski temkinli politikalara bırakmıştır. Ancak bu temkinliliğin altında gittikçe artan

bir güvensizlik ve kuşku beslenmeye başlamıştır. Bir yandan Ankara'daki seçkinler Türkiye'nin Körfez krizinden hiç de beklendiği gibi "kârlı" çıkmadığını, tam tersine savaş sonrası gelişmelerin Türkiye için çeşitli sorunlar yarattığının farkına varmışlardır. Bu çerçevede Türkiye'nin Batılı müttefiklerinin politikalarından da kuşku duymaya başlamışlardır. Gittikçe artan bu güvensizlik ortamında komşularıyla ilişkilerindeki sorunları çözmeye çalışan Ankara, bölgede kendisiyle doğrudan ilgili gelişmeleri de etkileyebileceğini ummuştur. İşte bu dönemde, yani 1990'lı yılların ilk yarısında, İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesi de yine daha çok bölgesel gelişmelere bir tepkidir. Arap-İsrail barış sürecinin doğrudan bir sonucu

olan bu iyileşme, bu dönemde daha çok İsrail'in lokomotif rolü oynaması ile bir ivme kazanmıştır. Ankara ise, özellikle ekonomik ilişkilere ağırlık vermiş, askeri ve siyasi işbirliği konusunda çekingen davranmıştır.

Ankara'nın artan güvenlik kaygıları ve bunun sonucunda başlayan bölgedeki olayları ve gelişmeleri etkileme isteği; İsrail'le ilişkilerinde ortaya çıkan potansiyel, Türkiye'deki siyasi ve askeri eliti İsrail'le ilişkileri çok daha ileri bir noktaya götürmek için harekete geçirmiştir. Gerçekten de 1990'lı yılların ortalarına gelindiğin-

**Türkiye - İsrail
yakınlaşmasını,
herşeyden daha çok,
ülkedeki
laik-İslamcı ve
milliyetçilik tartışmaları
etkilemektedir.
Bütün bunlara karşın
Filistin sorunu yine de
Türkiye-İsrail stratejik
işbirliğini sınırlayıcı
bir potansiyel
taşımaktadır.**

de Ortadoğu bölgesi, özellikle güvenlik kaygıları bakımından Türkiye'nin dış politikasının en önemli parçası haline gelmiştir. Türkiye'deki siyasi ve özellikle de askeri elit, ülkenin toprak bütünlüğüne ve laik rejimine karşı algıladıkları tehditler bağlamında Ortadoğu'da, Türkiye'ye özgü çıkarlar tanımlamış ve dış sınırlamalar olarak verdiği ölçüde bu doğrultuda politikalar üretmeye ve hareket etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede, 'ulusal çıkar' yeniden tanımlanmış ve bu tanımlama Türkiye'nin 'toprak bütünlüğü ve laik rejiminin tehdit altında' olduğu ve bu tehditin büyük ölçüde 'güneyden' geldiği saptaması üzerine oturmuştur. Böylece Ortadoğu bölgesi ile ilişkilerde güvenlik kaygıları ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin Ortadoğu politikası

içeride yaşanan dinsel ve etnik kimlik çatışmalarının ipoteği altına girmeye başlamıştır. Kürt milliyetçiliğine dayalı terör ve radikal İslamcı hareketlerin nedenleri, büyük ölçüde Ortadoğu ülkelerinin bu hareketleri desteklemeleri olarak görülmüştür. Dolayısıyla Türkiye'nin bölge ile ilişkileri bu çerçevede düzenlenmeye başlamıştır. Kısacası, Türkiye'nin güvenlik hesaplarında daha önce öncelikli bir bölge olmayan Ortadoğu, 1990'lı yıllarda birinci dış güvenlik meselesi olarak ilan edilmiştir.

İsrail'le ilişkiler, işte bu çerçeve içinde, görülmemiş ölçüde gelişmeye başlamıştır. İki kutuplu uluslararası sistemin sona ermesinden sonra bölgede yaşanan değişimlerin iki ülke arasında yakınlaşma yaratacağı bekle-

nirken, 1990'lı yılların ortalarından itibaren özellikle stratejik ilişkilerde yaşanan yakınlaşma ancak bu yeni çerçeve ve tanımlama içinde gerçekleşebildi. İsrail, Türkiye'deki siyasi ve askeri elit için bu güvensizlik ve belirsizlik ortamından çıkışın yolu olarak görülmüştür. Bu ortam içinde Ankara, İsrail'i yanına çekmek istemiş, bölgede kendi sorunlarıyla başbaşa kalma olasılığını önlemeye çalışmıştır. Gerçekten, iki ülkedeki karar vericiler bu dönemde birçok alanda çıkar birliği görmüşlerdir. Genel anlamda, ABD için stratejik önemlerini arttırmaya çalışırken, özeldede bölgede artan İslami radikalizme karşı işbirliği yapmak istemişlerdir. Ayrıca, İsrail bir yandan böyle bir yakınlaşmayla Suriye'yi çembere alarak Ortadoğu barış sürecindeki tutumunu etkilemek istemiş, öte yandan en büyük tehlike olarak gördüğü İran'ı rahatsız etmeyi ummuştur. Türkiye ise böyle bir işbirliği ile özellikle Suriye'ye karşı gözdağı vermek istemiş, bu arada böyle bir yakınlaşmanın, İsrail kadar olamasa da, İran'a karşı bir caydırıcılık unsuru olmasını da olumlu karşılamıştır. Bütün bunların yanında silah alım-satımının ve ticari ilişkilerin artmasını iki ülke de çıkarlarına uygun görmüşlerdir. Bu çerçevede özellikle askeri alımlar iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Önümüzdeki 20-25 yılda \$150 milyarlık bir harcamayı içeren oldukça pahalı bir modernizasyon programına başlamış olan, ancak Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin içindeki bazı başkılar nedeniyle örtülü ambargo uyguladığı Türkiye için İsrail, iyi bir kaynak olarak görülmüştür. Öte yandan İsrail savunma sanayii için de Türkiye, iyi bir pazar olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Pentagon'un da onayıyla, iki ülke arasında çeşitli askeri alımları ve modernizasyonu içeren anlaşmalar imzalanmıştır.

İsrail'le stratejik işbirliğine gidilmesi konusunda ilk

adım, silahlı kuvvetler tarafından atılmıştır. Bu, genel olarak 1990'lı yıllarda genelkurmayın, dış politikada karar verme sürecinde ağırlık kazanmasının bir uzantısıdır. Bu yıllarda kurulan hükümetlerin zayıflığı ve siyasi istikrarsızlık, ordunun bu rolü oynamasına olanak sağlamıştır. Öte yandan, 1990'lı yıllarda artan 'güvensizlik ve kuşatılma psikolojisi' ve Ortadoğu ülkelerinden kaynaklandığı öne sürülen sorunların hem ordunun kendisini bekçisi ilan ettiği laik rejime hem de ülkenin toprak bütünlüğüne yönelik olmaları ordunun müdahale isteğini arttırmıştır. Ancak, İsrail'le stratejik

yakınlaşmanın büyük ölçüde ordu tarafından tasarlanıp uygulanmasına rağmen, bu işbirliği, Türkiye'deki siyasal hayatın değişik aktörleri tarafından da desteklenmiştir. Örneğin, o dönemde Refah Partisi dışındaki tüm belli başlı siyasi partiler, İsrail'le güvenlik boyutunda da ilişkiler kurulmasını desteklemişlerdir. İsrail'le ilişkiler konusunda böylesine geniş ve değişik bir koalisyon oluşmasının nedeni, bu ilişkinin Türkiye'deki temel tartışmalarla ve tanımlanan güvenlik sorunları ile bağlantılandırılması olmuştur. Dolayısıyla, bu aktörler karşılaşılan sorunları çözmede İsrail ile yakınlaşmanın olumlu bir rol oynayacağına inanmışlardır.

Gerçekten Türkiye-İsrail ilişkileri, Türkiye'de bir süredir yaşanan

laik-İslamcı kutuplaşmasının bir parçası olmuştur. Bir taraftan Ankara'daki karar vericiler için bu ilişki "siyasal İslam'ın tehdidini" durdurma stratejisinin bir parçası olarak görülmüştür. Daha da önemlisi Türkiye'deki siyasi ve askeri elit için İsrail, Ortadoğu'da 'Batı'yı temsil etmektedir. Öte yandan, İsrail'le stratejik işbirliği Türkiye'deki karar vericiler için Kürt milliyetçiliğine dayalı PKK hareketi ile başa çıkmak için de gerekli görülmüştür. Dolayısıyla, Türkiye-İsrail ilişkilerinin, özellikle, Türkiye açısından bölgesel dengelere ilişkin yönünün

**İki ülkenin
stratejik işbirliğinden
sonra, Türkiye'nin
güvenlik kaygıları
artarak sürmüştür.
İlişkilerin bölgede
karşı ittifaklara yol
açmayacak düzeyde
tutulması, Ortadoğu'da
ikinci bir Soğuk Savaş'ın
yaşanmasını
önlemek açısından
çok önemlidir.**

yanında, bir de iç politika yönü vardır. Bu yön, özellikle bir yıllık RefahYol hükümeti döneminde iyice ortaya çıkmıştır. İsrail'le yaşanan yakınlaşmayı sürekli eleştiren ve dış politika söyleminin ana konularından biri yapan Refah Partisi'nin ana koalisyon ortağı olarak iktidara gelmesiyle, iki ülke arasındaki ilişkiler aynı zamanda çok yoğun bir biçimde iç politika malzemesi olmaya başlamıştır. Bu çerçevede Türkiye-İsrail ilişkileri, özellikle ordu tarafından Refah Partisi'ne, iktidarının sınırlarını hatırlatmak amacıyla sık sık kullanılmıştır. Sonuçta RefahYol hükümeti bu konuda da var olan politikayı değiştirmedigi gibi, bu dönemde İsrail'le ilişkiler daha da ilerlemiştir. İktidara geldikten kısa bir süre sonra RefahYol hükümeti daha önce görüşmeleri başlayan, ancak kendi hükümetleri döneminde sonuçlanan 54 Fantom uçağının modernizasyonu anlaşmasını imzalamıştır. Yine görüşmelerine daha önce başlanan Serbest Ticaret Anlaşması bu hükümet sırasında Meclis'ten geçirilmiştir. Daha da önemlisi iki ülke arasında savunma alanında bilgi transferini ve teknisyen ve araştırmacıların karşılıklı eğitimini öngören Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması 28 Ağustos 1996'da imzalanmıştır. Belki diğerleri kadar ilgi çekmeyen ancak çok daha önemli bir husus da Refah Parti'li bazı milletvekillerinin çeşitli vesilelerle İsrail'i ziyaret etmeleri ve Ankara'da yapılan İsrail'in kuruluşu kutlamalarına katılmaları olmuştur.

Sonuç

Türkiye-İsrail stratejik ilişkileri, Soğuk Savaş sonrası ortamda Ortadoğu'da ortaya çıkan belirsizlik döneminde iki ülkedeki karar vericiler için de önemli bir fırsat olarak görülmüş, dolayısıyla bu ilişkiler hızla geliştirilmiştir. Ancak bu işbirliğinin iki taraf için de sınırları ortaya çıkmaktadır. İsrail açısından bakıldığında çeşitli sorunlar vardır. Öncelikle zaten yeteri kadar sorunu olduğunu düşünen Tel Aviv, bir de Türkiye'nin sorunlarında taraf olmak istememektedir. Örneğin, son yıllarda PKK ile ilgili demeçlere rağmen, İsrail bu konuda en azından açıkça Türkiye'nin politikaları ile ilişkilendirilmek istemiyor görünmektedir. Bunun bir nedeni, İsrail'in bir de PKK'nın hedefi olmak istememesi ve İsrail'de hem kamuoyunda hem de karar vericiler arasında Kürt mil-

liyetçiliğine geleneksel olarak olumlu bakılmasıdır. Ayrıca, Tel Aviv, Ankara ile stratejik işbirliğinin Türkiye ile Yunanistan arasında bir ihtilaf durumunda kendisini zor duruma sokacağından çekinmektedir. Yunanistan'da ve Kıbrıs'ın Rum kesiminde sıkça ortaya konan bu konudaki endişelerden rahatsız olmaktadır. Kısacası, İsrail bu konuda da taraf olmadığı bir uyuşmazlığın içine düşmek istememektedir. Ayrıca, yine İsrail'in, iki ülke arasındaki yakınlaşmanın Türkiye'de çok fazla iç politika malzemesi yapılmasından da hoşlanmadığı görülmektedir. Son olarak, hükümetin değilse bile özellikle İşçi Partisi'nin ve muhalefetteki bazı grupların Türkiye ile ilişkilerin barış sürecine bir alternatifmiş gibi görünmesinden ve Suriye ile ilişkileri daha da bozmasından rahatsız oldukları gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, İşçi Partisi Başkanı Ehud Barak'ın Mısır devlet başkanı Mübarek'le bir görüşmesinde Esad'a Türkiye ile ilişkilerin Suriye'ye karşı olmadığı mesajını göndermesi ilginçtir. Sadece İşçi Partisi değil, Likud'da Suriye'yi içine almayan bir barış süreci olamayacağının farkındadır. Dolayısıyla, İsrail açısından Türkiye ile ilişkilerin Suriye ile görüşmelerin önünü tam da kapayacak düzeye gelmemesi gerekmektedir.

Türkiye açısından bakılınca ise durum, aslında benzerdir. Ankara için hemen göze çarpan iki sınırlama vardır. Birincisi, halen temelde Kuzey Irak ve Suriye konusunda iki ülkenin çıkar birliğinin sınırlı olmasıdır. Gerçekten, Türkiye'nin aksine, İsrail'in Kuzey Irak'taki durumdan rahatsız değil hatta memnun olduğu söylenebilir. Öte yandan, İsrail'de bir çok kişinin de söylediği gibi İsrail eninde sonunda Suriye ile bir barış yapacaktır. Burada da İsrail'in çıkarları, İşçi Partisi hükümetleri döneminde ortaya çıktığı gibi Türkiye ile çok paralel değildir. Ankara, ayrıca İsrail ile Suriye arasında tekrar başlayacak bir barış sürecinde daha önceki müzakerelerde olduğu gibi Türkiye'nin tanımladığı çıkarlara aykırı gelişmeler olabileceğinden korkmaktadır. İsrail tarafı, o zamandan bu yana iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin geldiği noktada görüşmelerde tekrar gündeme gelecek su, terör ve askeri birliklerin yer değiştirmeleri gibi konuların Türkiye aleyhine gelişemeyeceği garantisini verse de, Suriye konusu iki ülke arasındaki

stratejik işbirliğini yakın gelecekte bazı sıkıntılara soka-
bilecektir. Ankara açısından ikinci bir sınırlayıcı faktör
özellikle iç politika açısından barış sürecinin kesintiye
uğramasının yaratacağı sıkıntılar olabilir. Ancak, gele-
neksel olarak Türkiye’de, kamuoyunda, Filistin sorunu
ile yakından ilgilenilmesine ve Filistinlilere sempati du-
yulmasına rağmen, barış sürecinin kesintiye uğraması,
Türkiye-İsrail yakınlaşmasına eleştirileri arttırmamıştır.
Bugün bu yakınlaşmaya tamamen karşı çıkanlar, barış
süreci başladığında da karşı çıkanlardır. Son yıllarda
Türkiye’deki siyasal hayatının her alanında görülen ku-

barış sürecinin askıya alınmasıyla bölgede etkinliğini
daha da arttırmaktadır. Bir yandan İran’la 1980’lerin
başından itibaren, zaman zaman sorunlu olan yakın-
laşmasını pekiştirmekte, öte yandan da Mısır ve Suudi
Arabistan ile Körfez Savaşı’nın hemen ertesinde başla-
yan ancak kısa ömürlü olan resmi olmayan bir bloğu
canlandırmaktadır. Dolayısıyla, halen Suriye ile Türki-
ye arasında yaşanan gerginliğin nasıl sonuçlanacağı
Türkiye-İsrail ilişkileri açısından da önem taşımaktadır.
Ayrıca, Türkiye ile İsrail arasında ilişkilerin bu derece
artması, Ankara’nın Tahran’la hemen devrim sonrası

da bile karşılıklı pragmatizmle yü-
rüttüğü ilişkilerini zora sokmuştur.
Kısacası, Türkiye-İsrail stratejik iş-
birliğinden sonra Türkiye’nin gü-
venlik kaygıları artarak sürmüş ve
manevra alanı da çok kısıtlanmış-
tır. İki ülke arasındaki ilişkilerin
bölgede karşı ittifaklara yol açma-
yacak düzeyde tutulması, Ortado-
ğu’da ikinci bir Soğuk Savaş’ın ya-
şanmasını önlemek açısından çok
önemlidir. Daha da önemlisi ise,
İsrail’le ilişkiler de dahil olmak
üzere, Ankara’nın Ortadoğu politi-
kasının bu dönemde içerideki tar-
tışma ve sorunların ipoteği altına
girmiş olmasıdır. Bu gelişme ne iç
politika, ne de dış politika sorun-
larının sağlıklı olarak tartışılma-
ması sonucunu doğurmaktadır. Bura-
da unutulmaması gereken şudur:

**İsrail’le
stratejik işbirliğine
gidilmesi konusunda
ilk adım, silahlı
kuvvetler tarafından
atılmıştır.
Bu, genel olarak
1990’lı yıllarda
Genelkurmay’ın,
dış politikada karar
verme sürecinde
ağırlık kazanmasının
bir uzantısıdır.**

Ayrıca Türkiye’nin, bugün karar
alma süreçlerinde hakim durumda
olan kesimlerce pek de görülme-
yen sınırlılıkları daha uzun vadeli

ve köklüdür. Birincisi, sadece güvenlik gözlüğünden
bakılsa bile Ankara’nın genelde Ortadoğu politikasını,
özelde de İsrail ile ilişkilerini bu boyutta ve meydan
okurcasına geliştirmesinin sakıncaları vardır. Reelpoli-
tik açısından anlamlı gibi görünen bu tür stratejik ya-
kınlaşmalar, sonuçta güvensizlik ortamını daha da art-
tırabilirler. Türkiye’nin durumunda da böyle olmuş
görülmektedir. Bir yandan Suriye ile ilişkiler gittikçe
bir fasit daireye dönüşmektedir. Şam, bu yakınlaşma
ile hiç de ‘köşeye sıkışmış’ görünmemekte, tam tersine

Türkiye, artık istese de, istemese de Ortadoğu bölge-
sinde bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, ad
hoc tepkiler ve kısa vadeli politikalar yerine, uzun vade-
li politikalar oluşturmalı ve bölgedeki yerini başkaları-
nın politikalarına tepki olarak değil, kendisini görmek
istediği gibi tanımlamalıdır. İsrail’le ilişkiler de ancak
böyle bir çerçeve içinde sağlıklı bir zemine oturabilir.

Doç. Dr. Meliha Altunışık
ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Türkiye - Yunanistan

Bir diğeri için “öteki” olmak

Gülden Ayman

Türk-Yunan ilişkilerinin geleceği, makro düzeyden mikroya, birbirleriyle yakın bir etkileşim içinde olan üç ayrı düzeyde tartışılabilir. Bunlardan ilki, uluslararası sistemin yapısı, ikincisi iç siyasal zemin, üçüncüsü ise, iç siyasal zeminden büyük ölçüde etkilenen çatışmacı kimliklerdir.

Uluslararası sistemin gelecekteki karakterinin ne olacağını bugün tam olarak kestirmek zor olsa bile, Türk-Yunan ilişkilerinin genelde uluslararası sistemin hangi özelliklerinden etkilendiğini ve ileride de etkilenebileceğini ortaya koymak mümkün gözükmemektedir.

Yapısal özellikler dendiğinde, uluslararası sistemdeki kutuplaşma ya da temel ayrışma çizgileri akla gelmektedir. Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB arasındaki kutuplaşmanın, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunları çözme yönünde bir etkisi olmamıştır. Ancak, Doğu ve Batı blokları olmak üzere adeta ikiye bölünmüş olan dünyanın, Türkiye ile Yunanistan'ı “ortak bir düşman” karşısında aynı kampın müttefikleri olarak yaşamaya adeta mahkum eden, dolayısıyla da, iki ülke arasındaki çatışmayı bir ölçüde de olsa dizginleyen bir etkide bulunduğu görülmektedir. Bugün ise, uluslararası sistemin, alt sistemleri ön plana çıkartan ve bölgesel dinamikleri güçlendiren karakteri, iki NATO müttefiği olan, Türkiye ile

Yunanistan'a geçmişe kıyasla dış politikalarında çok daha bağımsız davranışlar sergileme imkanı vermiştir. Böylece, birbirine zıt pozisyonlar alma durumunda onları çok daha serbest bı-

rakmış gibi gözükmemektedir. Geçmişte, uluslararası sistemdeki iki süper güç arasındaki çatışmanın en yoğun olduğu dönemde bile “çözümlemeyen” ancak, bir ölçüde “durdurulan” Türk-Yunan sorununun bu koşullarda çok daha çatışmacı bir yöne kayması ihtimali doğmaktadır.

Buna rağmen, Türkiye ile Yunanistan'ın bir silahlı çatışmaya girmesi, uluslararası sistemin en önemli gücü durumunda olan ABD'nin, Akdeniz ve Balkanlar'daki çıkarlarına ters düşebilir. Nitekim, Kardak krizinin sona erdirilmesinde ve krizin hemen sonrasında NATO'nun çatısı altında gerçekleştirilen Madrid sürecinin oluşturulmasında ABD'nin önemli bir rolü olmuştur. Ancak, unutulmamalı ki, ABD bu rolü devamlı surette oynamaktan usanabilir veya çıkarları gereği Türkiye ile Yunanistan'ı bir kriz anında başıboş bırakıp onları biraz olsun cezalandırmaya ve Amerika'nın çözümlerini kabule zorlayabilir.

Bugün, Soğuk Savaş bitmiş, eski ortak düşman ortadan kalkmış, bölgesel dinamikler son derece karmaşıklaşmış, çıkar hesapları ve dış politika davranışları her an

yeniden tahlil edilmesi gereken "devingen" bir nitelik kazanmıştır. Rusya Federasyonu, Türkiye için iktisadi, Yunanistan için ise vazgeçilmez bir siyasi partnere dönüşmüştür. Ancak, yine de ABD ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiler, Türk-Yunan ilişkilerini etkilemeye devam etmektedir.

ABD'nin çıkarları, kimi zaman Rusya ile kimi zaman da Rusya'ya karşı durmayı gerektirmektedir. ABD'nin gözünde Rusya, ABD-Rusya ilişkisinde belli bir istikrara kavuşmak için, örneğin Güney Kafkasya'da zaman zaman uğruna ödünler verilecek önemli bir güç iken, uzun vadede Kıbrıs'taki etkisini arttırarak, Akdeniz'de nüfuz kazanmasına da kolaylıkla tahammül edilemeyecek bir ülke konumundadır.

ABD'nin görünürdeki karşı çıkışlarının aksine, aslında, Türkiye'nin 1974'de Kıbrıs Barış Harekati'nı gerçekleştirmesini kolaylaştıran, Ada'nın Sovyetler Birliği nüfuzu altına girme ihtimali olmuştur. Bugün aynı ölçüde olmasa da Rus yapımı S-300 füzelerinin Ada'da konuşlandırılması ihtimali ile en uç noktasına ulaşan Rusya-Yunanistan yaklaşması, Amerikan çıkarlarını etkileyebilecek niteliktedir. ABD'nin temel kaygısı ise, Güney Kıbrıs Rum yönetimini Rus malı füzeleri almaktan vazgeçirmek amacıyla, bunların yerine, Amerikan malı füzeler almasını teklif etmesinden de anlaşılmaktadır.

İlişkilerde güncel etkenler

ABD ile Rusya arasında süren rekabetin Türk-Yunan ilişkilerine etkisine bir başka güncel örnek ise, halen ABD'nin Rus Ortodoks kilisesine bağlı Moldova gibi eski Sovyetler Birliği ülkelerinin, Rusya Federasyonu'nun nü-

fuzundan bir an önce kurtulmaları amacıyla, Fener Rum Patriği Bartholomeos'un "ekümenik" (tüm Ortodoks kiliselerinin temsilcisi) sıfatının Türkiye tarafından tanınması yolundaki gayretleridir. Türk-Yunan ilişkilerinin belli bir istikrara kavuşturulamadığı bir ortamda gündeme gelen ve üstelik de Türkiye'nin Rusya ile olan hassas ilişkilerini zedeleyebilecek böyle bir çabanın, Türk dış politikasını zorlayan konulardan biri olduğu açıktır.

Türkiye, ABD ile Rusya Federasyonu arasındaki sürdürmelerden hem kazanacak hem kaybedecek olan bir

ülkedir. Rusya'nın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi vasıtasıyla Akdeniz'e inme çabaları, keza Kosova sorununda Rusya ile ABD'nin karşı karşıya gelme olasılığı, Amerika ile Türkiye'yi yakınlaştırabilir. ABD ile Rusya Federasyonu arasındaki rekabetin ya da çekişmelerin ciddi boyutlar kazanması ise, Türkiye'nin Rusya

Federasyonu ile olan ilişkilerini zorlayabilir ya da zedeleyebilir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların gerçek anlamda çözülmesi için aralarındaki ilişkiyi yeniden tanımlamalarını ve yeniden inşa etmelerini kolaylaştıracak çerçevelere ihtiyaç vardır. Oysa, Türkiye ile Yunanistan'ın ne "ortak düşmanı" ne de onları tam anlamıyla barıştırmayı başaracak gibi gözükten "ortak dostları" vardır. Olsa olsa, Türkiye ile Yunanistan'ın karşı karşıya oldukları "ortak tehlikelerden" söz edilebilir. Kışkırtıcı tutumlar ve sonucu iyi hesaplanmayan davranışlar sonucunda ortaya çıkabilecek bir savaş, bunların başında gelmektedir. Ne yazık ki, tek başına bu tehlike de Türkiye ile Yunanistan'ı yeni bir anlam dünyasına itmeye yeterli değildir.

MIT OF HEADS OF STATE AND GOVERN

SOUTH EAST EUROPEAN COUNTRIES

**İki ülkenin ne
"ortak düşmanı"
ne de onları tam
anlamıyla barıştırmayı
başaracak gibi
gözükten "ortak
dostları" var.**

**Olsa olsa, Türkiye ve
Yunanistan'ın karşı
karşıya oldukları
"ortak tehlikelerden"
söz edilebilir.**

İşin daha da kötüsü, Yunanistan, Türkiye'nin düşmanları ile ittifaklara girmeyi marifet saymakta, Türkiye'ye verilen her zararın otomatikman kendisine bir fayda sağlayacağını varsayan "sıfır-toplamlı" bir mantık çerçevesinde, komşusunun güvenliğini zedeleyerek kendisinin güvende olacağını zannetmektedir. Bu bağlamda Yunanistan, Türk-Rus ilişkilerinde Türkiye aleyhine kullanabileceği fırsatlar yakalamaya gayret etmekte ve dış dünyaya vermek istediği demokrasi imajını zedelemek pahasına da olsa, Suriye gibi otoriter bir rejimle yönetilen ve terörü destekleyen ülkelerden biri ile yakınlaşmayı gerçekleştirebilmektedir. Yunanistan'ın, Türkiye'yi çevreleme gayretlerinin, aslında, kendi kendini bir daire içine hapsedmek olduğu bir süre sonra ister istemez anlaşılacaktır.

AB: Kaçırılmış bir fırsat mı?

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik şansının ortadan kalkması ile sadece Türkiye'nin çıkarları zedelenmemiş aynı zamanda da bu iki ülkeyi her an burun buruna yaşamaya, ortak projelerde birlikte çalışmaya alıştıracak ve uzun vadede aralarındaki düşmanlık tohumlarını yokecek en önemli fırsat da kaçırılmış bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nden dışlanmış bir Türkiye ile Avrupa Birliği'ni Türkiye aleyhine kendi çıkarları bağlamında yönlendirme gayreti içinde bulunan bir Yunanistan'ın yolları çok daha kolay ayrılacaktır.

Soğuk Savaş sonrası Türk-Yunan ilişkilerinin Kıbrıs ve Ege Denizi'yle ilgili sorunlar gibi kemikleşmiş problemlerinin dışında, korkulan bir diğer konu, Makedonya'dan kaynaklanan olası bir krizin Türkiye ile Yunanistan'ı içine çekebilecek bir "kara deliğe" dönüşmesi ihtimali olmuştur. Bu bağlamda, I. Dünya Savaşı öncesindeki ittifakları (Rusya, Yunanistan ve Sırbistan karşısında Türkiye, Arnavutluk, Bulgaristan) çağrıştıran gruplaşmaların, yeni bir Balkan Savaşı'na neden olacağını ileri sürenler olduğu da görülmektedir.

Neyse ki, gerek Türkiye'nin gerekse de Yunanistan'ın Balkanlar'daki çatışmalara doğrudan taraf olmaktan kaçınmaları ve Başbakan Kostas Simitis'in liderliğinde Yunanistan'ın Balkanlarla ilgili olarak izlediği politikalarda klasik çizgilerinin dışına çıkarak Arnavutluk, Makedonya ve Bosna Hersek ile ilişkilerini geliştirmeye yönelmesi, bu tür tehlikeleri şimdilik bertaraf etmiştir.

Balkanlar'ın bugün, Bosna'dan sonra en önemli sorunu Kosova krizidir. Geçtiğimiz günlerde Antalya'da Türkiye'nin ev sahipliğini yaptığı "Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Zirvesi'nde" Türk diplomatlarının büyük gayretleri sonunda Yugoslavya ve Arnavutluk yönetiminin ortak bir metin üzerinde uzlaşması ile sorunun barışçıl çözümü konusunda bir açılım sağlanmıştır. Bu da, konuyla ilgili umut verici gelişmelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Balkanlarda Türkiye ile Yunanistan arasındaki liderlik yarışı sürecektir, önemli olan bu rekabetin diplomatik ve ekonomik yollarla sınırlandırılmasıdır.

Uluslararası düzeyde Türk-Yunan ilişkilerinin geleceği üzerinde düşünmek son kertede, bu iki ülkeyi aynı amaçlar çerçevesinde birarada tutabilecek birtakım üst yapılar üzerinde düşünmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, NATO dışında, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi zaten varolan, ancak, istenildiği ölçüde enerji kazandırılmayan yapılara yeni bir ruh kazandırılmasının yolları kadar, Balkanlarda yeni bazı yapılanmaların gerçekleştirilip/gerçekleştirilemeyeceği üzerinde de kafa yorulabilir. Türk-Yunan ilişkilerindeki çıkmazın bir diğer cephesi, iç siyasettir. Türk-Yunan çatışmasının ana nedeni iç siyasal faktörler olmasa da, iki ülke arasındaki sorunların bir türlü çözüme kavuşturulamamasında iç siyasal faktörlerin etkileri yadsınamaz. İç siyasal sorunlar, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri sertleştiren ve karşı karşıya gelmelerini "kolaylaştıran" bir faktör olduğundan, iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğini düşünürken ister istemez iç siyasal hayat-taki sorunlara da değinmek gerekmektedir.

İç siyaset ne kadar etkili?

İç siyaset bağlamında, siyasal hayattaki derin bölünmeler, iç çatışmalar, oy tabanı zayıf hükümetler, güçsüz liderler, seçim öncesindeki dönemlerde siyasal partiler arasındaki yarışın sonucunu belirlemede bir başka ülkeye yönelik olası bir askeri müdahalenin, diplomatik ve askeri güç gösterilerinin kazandığı "kritik" önem gibi faktörler üzerinde durulabileceği görülmektedir.

Kıbrıs sorununun alevlendiği 1973-1974 yılları, hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın siyasal istikrarsızlıklar yaşadıkları dönemlerdir. Türkiye'nin 1974'de Ada'ya askeri müdahalesine yol açan olayların geliş-

minde ise, Yunanistan'da iktidarda olan Albaylar Cuntası'nın büyük bir rolü vardı.

Son günlerde ise, Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in, Türkiye'deki seçim atmosferinin Türk-Yunan ilişkilerini olumsuz etkileyebileceğine işaret ettiği görülmektedir. Ancak, Türkiye'deki iç siyasal istikrarsızlığın ya da seçimlerin otomatikman Türk-Yunan ilişkilerini krize sokacağını ileri sürmek de, Yunanistan'ın siyasal istikrara kavuşmasının Türkiye'ye yönelik yaklaşımlarını radikal bir şekilde değiştireceğini ummak da abartılı bir yaklaşım olacaktır. Türkiye'deki seçimlerin Türk-Yunan ilişkilerine bu türden bir etkide bulunması olasıysa bile, nihayetinde, böyle bir etkinin ortaya çıkıp çıkmayacağı ve çıkarsa da bunun düzeyi, siyasal karar alıcılarının tutumları tarafından belirlenecektir.

Ashında, seçimlerin dış çatışmaları körükleyici yönündeki etkisi konusunda en dikkat çekici örneklerden biri, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde gerçekleştirilen 1993 ve 1998 Cumhurbaşkanlığı seçimleridir. Bu seçimlerde açıkça gözlemlenen bir olgu, rakip adaylar arasında ikinci turda adeta "kıl payı" kazanılan bir siyasal yarış ifade etmesi ve bu yarışın sonucunun belirlenmesinde aşırı milliyetçi ve sağ seçmenlerin desteğini almanın kazandığı kritik önemdir. Seçim öncesinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, Ada'ya, Rus yapımı S-300 füzeleri konuşlandırılma kararının alınması kadar, Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini kapsamında 1993 yılından itibaren yapımı süren Baf Hava Üssü'nün seçimlerden hemen önce tamamlanması da, iç siyasetin karakterinin dış çatışmayı körüklemesine bir örnek olarak ele alınabilir. Dikkat edilirse son günlerde,

Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Glafkos Klerides'in muhalifleri, eğer Ada'ya S-300 füzeleri gelmeyecekse seçimlerin de yenilenmesi gerektiğini söylemektedirler.

Öte yandan, siyasal liderlerin iç siyasal sorunlardan bunalan kamuoyunun dikkatini, bir dış düşmana yönelterek iç siyasal desteği artırma ya da içte ciddi bölünmeler yaşayan kamuoyunu bir amaç çerçevesinde birleştirmeye çalışma şeklinde tanımlanabilecek "saptırma" davranışını ispat etmekte ciddi birtakım zorluklarla karşılaşıldığı da bir gerçektir. Türk-Yunan ilişkilerinde iç siyasal sorunların

rolünü daha iyi anlamak için bu zorlukların neden kaynaklandığına kısaca değinmek ve iç siyasal sorunların hangi anlamlarda bir ülkenin dış ilişkilerine olumsuz etkilerde bulunacağını açığa kavuşturmak gerekmektedir.

İç siyasal faktörlerin dış çatışmaya olan etkisini saptamadaki ilk zorluk, iç siyasal sorunların olduğu gibi

**Bugün aynı ölçüde
olmasa da, Rus yapımı
S-300 füzelerinin
Ada'da
konuşlandırılması
ihtimali ile en uç
noktasına ulaşan
Rusya-Yunanistan
yakınlaşması,
Amerikan çıkarlarını
etkileyebilecek
niteliktedir.**

dış çatışmanın da çok farklı şekillerde tanımlanabilmesinden kaynaklanmaktadır. İç siyasal sorunların Türk-Yunan ilişkilerine olan etkisini bilimsel olarak saptanması için öncelikle, iç siyasal sorunların ve dış çatışmanın tanımında anlaşmak gerekmektedir. Örneğin, dış çatışma kavramı sadece savaşlarla mı sınırlanacak, yoksa, 1987 Ege Krizi gibi, 1996'de yaşanan Kardak krizi gibi iki ülkeyi de bir savaşın eşiğine getiren uluslararası krizler ya da çok daha alt düzeyde kalan askeri tatbikatlar türü güç gösterileri, hatta diplomasideki sertleşmeler de bunun içine sokulacak mıdır?

İç siyasal faktörlerin etkisini saptamada karşılaşılan bir diğer zorluk da, siyasal liderlerin oy ya da itibar kaygısıyla böyle bir davranışa yönelme nedenleri hakkında dürüst açıklama-

lar yapmaktan kaçınmalarıdır. Ayrıca, bu noktada, iç siyasal sorunların yoğun stress yarattığı ve bu ortamlarda bir dış düşmana yönelik aşırı tepkilerin siyasal liderlerin bilinçli bir tercihi ya da önceden planladıkları bir davranış da olmayabileceği hesaba katılmalıdır.

Türk-Yunan ilişkileri örneğini, uluslararası alanda karşılaşılan diğer örneklerden ayıran ve belki de çok daha ilginç kılan bir husus, iç siyasal faktörlerle ulusal kimlik sorununun ögesinin içiçe geçmesidir. Daha açık bir anlatımla, Yunan kamuoyunun dikkatini, Türk ya da Türk kamuoyunun dikkatini Yunan düşmanlığını gündeme getirerek iç siyasal sorunlardan uzaklaştırmak, ulusal kimlikleri bu denli birbirine karşı duruşlarıyla belirlenmeyen başka örneklerde bu ölçüde etkili olmayabilir. Oysa, Türk-Yunan kimliklerinin oluşumunda "ötekinin" işgal ettiği yer, iç siyasal sorunların unutturulması için dış düşmanın ön plana çıkarılmasına fevkalade müsait bir ortam yaratmaktadır.

Bu sorunun, iki ülkede aynı şekilde ya da aynı yoğunlukla yaşanmadığını belirtmek gerekmektedir. Bir diğer deyişle, her ne kadar bir düşman olarak Yunanistan, Türk ulusal kimliğinin tanımlanmasında önemli bir yer işgal ediyorsa da bunun ağırlığı, Türklerin imajının Yunan kimliğindeki yeri kadar dikkat çekici boyutta değildir.

İmajların farklılığı

Bu farklılığı yaratan faktörlerden biri, Yunanistan'ın Osmanlı'dan kopan parçalarla yaratılmasıdır. Türk kimliğinin inşasında da bir düşman olarak "Yunan" imajı oldukça etkili olmasına rağmen, batılılaşmanın hedeflenmesi, Türkiye'nin Batı medeniyeti içinde yer alan Yunanistan'a olan yaklaşımını bir miktar yumuşatmıştır.

Ayrıca, Türkiye'nin Yunanistan'dan başka düşmanları da vardır. Türkiye, Yunanistan açısından en önemli kaygı olmayı sürdürürken, Türkiye açısından Yunanistan ne tek ne de en önemli kaygıdır. Türkiye, sadece Yunanistan yanında değil, kendi içinde de Yunanistan'dan çok daha "güçlü" bir ülke olarak algılanmaktadır. Bunun verdiği özgüvenle Türkiye genelde Yunanistan'ın kendisine yönelttiği tehdidi abartan bir psikoloji içinde değildir.

Yunanistan'daki hakim psikoloji ise, Yunanistan'ın küçük ve mağdur bir ülke olduğu ve bu yüzden de Türkiye'ye karşı olan tutumunda farklı bakış açılarını tolere

edemeyecek kadar hassas bir konumda olduğu yolundadır. Bu arada, Yunanistan'daki Türk düşmanlığının 1974 yılından sonra kendi içinde ciddi bölünmeler yaşayan Yunan siyasal seçkinlerini ortak bir paydada toplayan bir işlevinin de olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bu psikoloji, Türkiye ile olan sorunları karşılıklı olarak çözme ihtiyacını duyan ve dile getirenlerin vatan hainliği ile suçlanmasını da beraberinde getirmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasında Madrid'deki NATO Zirvesi'nde ABD'nin girişimleri ile imzalanan ilkeler anlaşmasının ardından Başbakan Kostas Simitis'in muhalefet partilerine mensup parlamenterler tarafından yuhalanması ve istifasının istenmesi böyle bir psikolojinin uzantısıdır.

İki ülkenin toplumsal psikolojileri arasındaki bu farklılığa rağmen, içte, bir taraftan laik-İslamcı bölünme; diğer taraftan Susurluk skandalının yarattığı bunalım ve bu arada da Güneydoğu'da verilen savaşın insani ve maddi kaybı yaşayan Türkiye'nin özellikle de PKK'ya destek veren Yunanistan'la ilişkilerinde "sabrının her an taşacağı" bir noktada olduğu bir gerçektir. Yunanistan'da bazı güçlerce devamlı olarak canlı tutulmasına özen gösterilen "işgal korkusunu" akla getirir şekilde Türkiye'nin de giderek tarihten gelen bir "bölünme korkusunun" pençesine düşmesi, Türk-Yunan ilişkilerinde sertleşmeler yaratabilir.

Bu noktada, iç siyasal faktörlerin dış çatışmaya olan etkisinin "tek yönlü" "basit" bir ilişki olmadığının da altını çizmek gerekir. Konu, bir zamanlar, Yunanistan'ın eski başbakanlarından Konstantin Karamanlis'in "Türk-Yunan ilişkilerinin talihsizliği şuradadır ki; ne zaman Atina'da uzlaşma yanlısı bir iktidar olsa, Ankara'da başka bir hükümetin elinde bulunuyor; yahut tam aksi" sözleriyle ifade ettiği yalınlıkta değildir.

Devletler arasındaki çatışmanın dozundaki bir artış, sadece iç siyasal sorunları olan bir ülkenin bir dış düşmanı kullanarak kendi kamuoyunu birleştirmeye çalışmasının sonucu değildir. Kendi içinde sorunlar yaşayan bir ülkenin bu durumunun, bir karşıtı ya da karşılıklı tarafından kullanılmak istenmesinin de sonucu olabilir. Diğer bir deyişle, iç siyasal sorunlar sadece bir ülkeyi dış maceralara veya gövde gösterilerine sürüklemekle kalmaz aynı zamanda iç siyasal sorunları olan ülkelerin kimi sorunları başka ülkelerce sömürülüp kendi çıkarlarını gerçekleştirmelerine yarayan uygun bir ortam, bir fırsat olarak da de-

ğerlendirilebilir. Irak'ın, İran Devrimi'nin yarattığı kargaşa ortamından yararlanmak istemiş olmasının, iki ülkeyi savaşa sürüklemesinde görüldüğü gibi.

Türk-Yunan ilişkilerinde, bunun en önemli örnekleri ise, Yunanistan'ın Türkiye'nin ciddi iç siyasal sorunlarla karşı karşıya olduğu bir dönemde Yunanistan'daki bazı siyasal çevrelerin bir taraftan PKK sorununu kaşımaya diğer taraftan ise, Ege Denizi'nde birtakım oldu-bittile-re girişmek için müsait bir zemin görmesidir.

Kardak'tan geriye kalan

İç siyasal faktörlerle dış çatışmanın dozunun artması arasındaki çok yönlü, karmaşık ilişkilere bir örnek olarak Kardak krizinin gelişimi ele alınabilir. Bazı Yunanlı yazarların söylediklerini veri olarak kabul edersek, iki ülkeyi bir savaşın eşiğine sürükleyen gelişmelerde, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlik yanlış çevrelerin "ılımlı" görüşleriyle tannın ve Yunan halkının yüzde 85'i tarafından desteklenen Kostas Simitis'e duydukları öfkenin önemli bir payı vardır. Simitis'in rakibi olan bu odaklar Kardak'a bayrak diktirtmiş, sonra da Yunan donanmasını Ege'ye yollamış, gelişen olaylar karşısında Türkiye de sessiz kalmamıştır. Kriz, koalisyon pazarlıkları içinde olan Başbakan Tansu Çiller'e "Demir-Leydi" görüntüsü vermek için bir fırsata dönüşmüş, buna rağmen Türkiye, Yunanistan'a saldırmamış ve kriz, ABD'nin arabuluculuk girişimleriyle sona erdirilmiştir.

İç siyasal faktörlerin bir dış çatışmayı körükleyici yöndeki etkisi, sadece "saptırma"la sınırlı değildir. Buna bir de imaj sorunu ya da inandırıcılık sorunu olarak tanımlayabileceğimiz bir başka faktörü eklemek gerekmektedir.

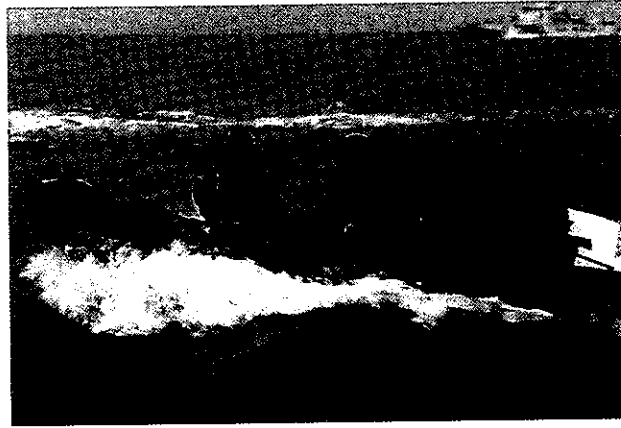
Ciddi iç siyasal sorunlar yaşayan ülkeler, dışarıdaki davranışları açısından inandırıcı olmakta zorlanırlar. Düşmanca bir ilişki çerçevesinde zaten ötekinin, attığı her olumsuz adım onun karakterinin kötülüğüne, her olumlu adım ise onun içinde bulunduğu koşullara yorulur. Bu bakımdan, Türkiye'nin son zamanlarda gerçekleştirdiği bir dizi barış girişimi sadece Yunanistan'daki bazı çevrelerin işine gelmediği için değil, aynı zamanda da bunlar, Türkiye'nin barışçıl niyetlerinin bir uzantısı değil de kendisini sıkıştıran koşulların bir gereği olarak düşünüldüğü için beklenen olumlu etkiyi doğuramamıştır.

Yunan dış politika seçkinleri arasında Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunları Türkiye'yi sıkıştırmak için önemli bir fırsat olarak görenler kadar, bu ortamda karsızlığa düşen ve Türkiye ile iyi ilişkiler inşa etme yolundaki birtakım adımları atma gücünü gösteremeyen-

ler de vardır. Ayrıca, Yunanistan'da Türk-Yunan düşmanlığı ile beslenen çevrelerin, Türkiye'nin özellikle de insan hakları sorununu Türk-Yunan ilişkileri bağlamında, "Türkler birbirlerine bunları yapıyorlarsa kimbilir bize ne yapacaklar?" şeklinde Türkiye aleyhine kullanması da yine imaj sorunu içinde ele alınabilir.

Türkiye'nin iç istikrarsızlık ortamını fırsat gören zihniyetin vereceği en ciddi hasar, Türkiye'yi çok sert tepkilere sürüklemek olabilir. Böyle bir ortamda yaşanan krizlerin kontrolden çıkarak kısa süreli de olsa bu iki ülkeyi bir savaşın eşiğine getirebileceği tehlikesinin varolduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Dr. S. Gülden Ayman
İstanbul Üniversitesi,
Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

**İç siyasal faktörlerle
dış çatışmanın
dozunun artması
arasındaki çok yönlü,
karmaşık ilişkilere bir
örnek olarak
Kardak krizinin
gelişimi ele alınabilir...
Kardak'a bayrak
dikilmiş, Ege'ye asker
gönderilmiş, Türkiye
de sessiz kalmamıştır.**

***İstanbul'a, hayata, işe, prestije, konfora,
alışverişe, boğaza, yeşile, mutluluğa, güvenliğe,
eğlenceye, spora, sağlığa, huzura ve kültüre***

YAYIN

METROCITY *Millenium*

Yeni bin yılın habercisi...

*İlk bin yılda saraylar vardı... İkinci bin yılda konfor hep uzaklarda arandı.
Metrocity Millenium kesinlikle
üçüncüsüne ait!
Şehrin kalbinde. Hayatın içinde.*

*Üst düzey standartlarda tasarlanmış
121'den 372'ye değişen
metrekarelerde 189 çağdaş konutuyla
Metrocity Millenium, yeni bin yılın taşıdığı
umut ve huzuru teknolojinin coşkusuyla
birleştiriyor.*

*Metrocity Millenium, kalabalığıyla,
koşuşturmacasıyla "yaşayan şehir"
İstanbul'u seven özel kentlilere
sesleniyor. Bu yaşam çağrısına kutak
verin..*

TANITIM OFİSİ

Büyükdere Cad. No: 171
1. Levent 80620 İstanbul
Tel: (0212) 282 49 63 (4 Hat)
Faks: (0212) 282 49 67

ASIN!

Adil kararlar için Yeni bir yargılama düzeni*

Yargılama, hukuk devletinin çok önemli bir işlevidir. Doğayla, bilgili ve güvenilir yargılama vazgeçilmez bir kamu hizmetidir. Yargılama hizmeti işlemez hale gelirse iktidar ve onun meşruiyeti de tartışılmaya başlar. Bunun içindir ki, bir toplumun düzenli yaşaması ve iç barışın sağlanmasında mahkemelere büyük ödevler düşmektedir. Bu da, yargılama hizmetinin iyi işlemesi ve kalitesine bağlı bir husustur.

Yargılama hizmeti iyileşiyor mu?

Yargılama hizmetinin iyi işlemediği kanaati Türkiye’de yaygındır. Hatta, bunun, kanaatin ötesinde bir gözlemin ifadesi olduğu söylenebilir. Yargılama hizmetinin kalitesi konusu, yalnız Türkiye’de değil, gelişmiş ülkelerde de, çeşitli boyutları ve yönleriyle halen gündemdedir.

Avrupa ülkelerindeki bu ve benzeri tartışmalar da göstermektedir ki, yargılamanın kalitesinde yükselme, sadece yargılama örgütü, personeli, araçları ve usullerinde iyileştirme yapılmak suretiyle sağlanamaz. Bu, bir toplumsal ve bütüncül iyileştirme, eğitim ve uygulamanın ürünü olacaktır.

Türkiye’de yapılan kamuoyu araştırmaları ve gözlemler, bu evrensel ve güncel sorunların ülkemizde de yaşandığını göstermektedir. Doğal olarak, Türkiye’nin kendine has enflasyon, tasarruf tedbirleri, genel ve özel eğitim, toplumsal alışkanlıklar, görenekler gibi sebeplerle ortaya çıkan sorunları da bunlara eklenmektedir.

Bu sorunlar şu şekilde ifade edilebilir:

- Siyasal etki, baskı ve tartışmalar, hakimler ve savcılarının çalışmalarını zorlaştırmakta; bağımsızlıklarını zedelemektedir.

- Yargılama çok yavaş işlemekte, buna karşılık uyumsuzluk sayısı artmaktadır.

- Teknik altyapı eksiklikleri giderilememiştir.

- Personel sorunları da kaliteli eleman sağlama açısından çözümlenememiştir. Bu personelin eğitim düzeyi, maaşları, çalışma koşulları, kaliteli bir kamu hizmetinin yürütülmesine elverişli değildir.

Çözüm arayışları

Yargıda iyileştirme konusu, bir çok ülkede olduğu gibi, Türkiye’nin de gündemini işgal etmektedir. Hükümet programlarında, kalkınma planlarında adalet hizmetinin durumu ortaya konmaktadır. Bu amaçla, teşkilat yapısının gözden geçirilmesi; hukuk eğitiminin yeniden değerlendirilmesi; hukuk kurallarının iyileştirilmesi; hakim, savcı ve yardımcı hizmetlilerdeki kadro açığının giderilmesi ve altyapının modernizasyonu ihtiyacı dile getirilmektedir. Bu arada, yargının tam bağımsızlığını sağlamak amacıyla;

- Hakimler ve Savcılar Yüksel Kurulu’nun yeniden düzenlenmesi;

- Adil, hızlı, etkin ve verimli sonuçlar elde etmek üzere, istinaf mahkemelerinin kurulması tartışılırken, ceza yargılama usulü ile medeni yargılama usullerini düzenleyen kanunların değiştirilmesi;

- İcra işlemlerinin daha hızlı yürütmesini sağlayacak, idari yargılamanın iş yükünü daha iyi paylaşacak yeni düzenlemeler yapılması öngörülmektedir. Özetle, sorunlar bilinmediği için değil, gerekli irade gösterilip çözümler uygulamaya konulmadığı için adalet hizmetinde iyileştirme sağlanamamaktadır.

* Bu makale TÜSIAD için hazırlanan “Yargılama Düzeninde Kalite” adlı rapordan yararlanılarak yazılmıştır.

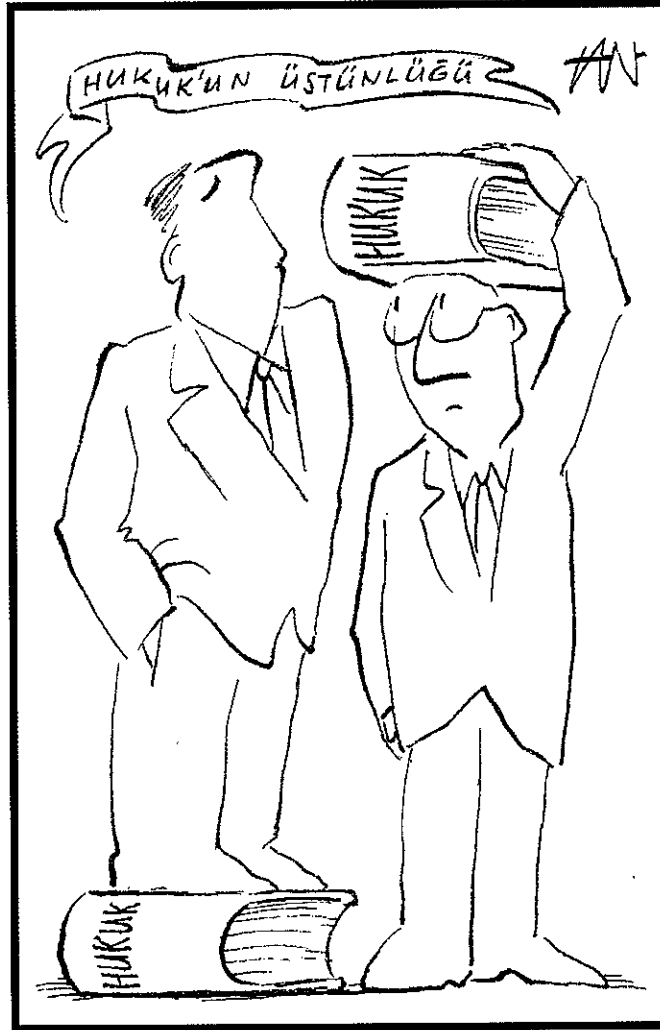
Yargılamanın temel ilkeleri

1) Mahkemelerin bağımsızlığı ve hakim teminatı Türkiye, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlerin güvenceleri bakımından, AİHS ve uygulamasındaki ilke ve esasları temel almak; adil yargılamayı sağlayacak kurumsal altyapıyı oluşturmak zorundadır. Nitekim, görev alan askeri üyelerin atama makamlarının ve sicil amirlerinin askeri kişilerden oluşması ve özellikle komutanları ile aralarındaki sorumluluk ilişkileri sebebiyle, AİH Komisyonu, devlet güvenlik mahkemelerinin bağımsız ve tarafsız mahkeme kapsamına girmediği sonucuna varmıştır.

Adil yargılama bakımından kurumsal plandaki mahkemelerin objektif bağımsızlığı ve tarafsızlığı kadar, güvencelere kavuşturulmuş hakimlerin kişisel tercihlerinin ve önyargılarının etken olmadığı, sübjektif bağımsızlık ve tarafsızlık da önemlidir.

Objektif bağımsızlık ve tarafsızlık bakımından yargılama organının karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun, bağımsızlığın yürütme organının müdahalelerine karşı korunmasıdır. Bu konuda Türkiye uygulamasında büyük aksaklıklar göze çarpmaktadır. Gerçi, Anayasa'nın 138.maddesinin 2.fıkrasına göre, hiçbir organ ve bu meydana yürütme organı, yargılama yetkisinin kullanılmasında hakimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Ancak, uygulamada, siyasi iktidarların çeşitli şekillerde yargılama organına müdahale ettikleri görülmektedir.

Yargılama organının yürütme organı karşısındaki bağımsızlığı, yürütme organının

Hakimlerin objektif bağımsızlığının "muhakeme-dışı" etkiler kadar, "muhakeme-ici" etkilere karşı da korunması gerekir. Bu açıdan bakıldığında, birden fazla hakimın hükmün verilmesine katılması ve böylece hükmün kolektifleştirilmesi en etkili tedbirlerden biridir.

Sorunlar bilinmediği için değil, gerekli irade gösterilip çözümler uygulamaya konulmadığı için adalet hizmetinde iyileştirme sağlanamamaktadır.

Hakimlik teminatı olarak adlandırılan sübjektif bağımsızlık, ancak hakimlerin gerçek güvencelere kavuşmalarıyla tam olarak sağlanabilir. Bu konuda en çok eleştiri alan kurum, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'dur. Hakimlerin özlük işleriyle yetkili bu organ, yasama, yürütme hatta yargılama organından bağımsız olmalıdır. Ancak, mevcut anayasal durum buna elverişli değildir. Kurul'da Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı

mahkeme kararlarına uymak zorunda olup, bunları değiştirememesi ve bunların yerine getirilmesini geciktirememesini de gerektirir. Nitekim, Anayasa'da buna ilişkin açık hüküm de vardır. Ancak, uygulamada bu açıdan da büyük aksaklıklar görülmektedir.

Bağımsızlığın sadece siyasi iktidara karşı değil, topluma hakim olan ideolojilere, öğretilere, çeşitli sosyo-politik güçlere ve baskılara karşı da söz konusu olduğunu hakim unutmamalıdır. Hakim, bir yandan içinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarını, inanışlarını, verilerini dikkate alacak ve bu suretle somut ve güncel olan gerçeklerle bağını kesmeyecektir. Öte yandan da, bir kural adamı olduğunu unutmamalı; söz konusu ihtiyaçlar, inanışlar, veriler ve baskılar ne olursa olsun ihtiyacı elden bırakmayacak; yargılama müessesesinin tarafsızlığını her şeyin üstünde tutacaktır.

Müsteşarı'nın bulunması sakıncalıdır. Keza, uygulamada Kurul'un mali, mekan ve sekreteryâ hizmetleri bakımından Adalet Bakanlığı'na bağlı oluşu daha çok sakıncalıdır. Bu konuda anayasa düzeyinde yeni bir yapılanmaya ihtiyaç vardır.

Öncelikle, hakimden farklı olarak, yargılamada taraf durumunda olan savcının bağımsızlığı ile onun mesleki güvencelere kavuşturulması karıştırılmamalıdır.

Bu doğrultuda, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, Hakimler Yüksek Kurulu, Savcılar Yüksek Kurulu'ndan ayrı olarak ele alınmalıdır. Hakimler Yüksek Kurulu bağımsız bir bütçeye, mekana ve sekreteryaya kavuşturulmalı; Kurul'da yer alacak hakimlerin herhangi bir süre tahdidine tabi olmadan emeklilik yaşına kadar üye sıfatını taşımaları ve başka bir işte çalışmamaları sağlanmalıdır. Keza, Kurul kararlarına karşı yargı yolu açılmalıdır.

2) Tarafların eşitliği.

AİHS uygulamasında "silahların eşitliği" olarak adlandırılan tarafların eşitliği ilkesinden, bir yargılama sürecinde, tarafların iddia ve savunmalarında eşit şans ve olanaklara sahip olmaları ve bu konuda birinin diğerine karşı avantajlı bir durumda olmamasının sağlanması anlaşılır. Bu bağlamda, adli yardımlaşma kurumu ciddi şekilde tekrar ele alınıp yeniden düzenlenmelidir.

3) Yargılamanın aleniyeti

Yargılamanın aleniyeti ilkesi; davaya taraf olanların yararlarını gözetmenin yanı sıra, genel anlamda adalet güveninin artması ve dolayısıyla, kamusal yararın sağlanması doğrultusunda, yargılama makamlarının her türlü kuşku ve endişeden uzak, tarafsız ve bağımsız bir biçimde yargılama yapabilmeleri ve yargısal karara varmalarını amaçlar.

Ancak, günümüzde özellikle görsel basın sınırlı gelişmesi ve bu alandaki büyük rekabet nedeniyle, yargılamanın aleniyeti ilkesi, ortaya çıkış amacını çok aşan hedefler için kullanılır olmuştur. Oysa, yargılamanın aleniyeti ilkesi duruşmaların teyp, televizyon, fotoğraf makinası, video gibi cihazlarla yayınlanmasını gerektirmez. Bu bağlamda, haber alma, haber verme özgürlüğünün özüne dokunulmamak kaydıyla, duruşmaların açıklığı ilkesi asıl amacının sınırları içinde tutulmalıdır.

4) Kararların gerekçeli olması

Kararların tatmin edici şekilde gerekçeli olmaması hak sahiplerini zarara uğratabilmektedir. Bu yüzden önce yargıya duyulan güven sarsılabilir; sonra da, kararlardaki istikrar ortadan kalkabilir. Çünkü, gerekçe bir hükmün benzerlerine neden koşut olduğunu; yahut benzer görülen olaylardaki çözümlerden neden farklı olduğunu gösterecektir. Dolayısıyla, gerekçeli karar, mahkemenin keyfi hüküm vermediğinin de güvencesi olacaktır.

5) Çabukluk ve ucuzluk

Çabukluğun ceza yargılamasında en büyük yararı, delillerin bir an önce toplanarak öncelikle masum sanığın kısa sürede temize çıkmasını sağlamaktır. Bunun çaresi kuşkusuz, ceza usul kanununun kurallarını sadeleştirilerek uygulamanın kolaylaştırılması ve böylece çabukluğun sağlanmasıdır. Ancak, bu husus, yalnızca yasal düzenlemelerle gerçekleştirilemez. Yargılama sürecinde görev yapan hakim, savcı, avukat ve taraflara da önemli sorumluluklar düşmektedir. Yargılamanın hızını kesen taraf ve vekillerine parasal yaptırımlar uygulamak mümkün olmalıdır. Esas olan yargılamanın çabuk sonuçlanması değil, hukuki gerçeğin araştırılması bakımından çabuk sonuçlanmasıdır.

Öte yandan, bir kamu hizmeti olan yargılama, ekonomik açıdan mümkün olduğunca ucuz olmalıdır. Ucuzluk da, çabukluk gibi, yargılamanın asıl amacına, yani hukuki gerçeğin araştırılmasına engel olmayacak biçimde kabul edilmelidir. Bunun için, yargılama giderlerini gereğinden fazla ağırlaştırmamak ve maddi imkanları çok sınırlı olanlara adli yardımı kolaylıkla sağlanır duruma getirmek etkili bir yol olabilir.

Teşkilat ve kurallar

1) Anayasa yargılaması

Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin tamamının hukukçu olması gerekir. Ülkemizde geciken adaletin tüm olumsuzlukları Anayasa yargısı sürecinde de yaşanmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerine "Anayasa şikayeti" yolunun da eklenmesi durumunda, Mahkeme'nin mevcut yükünün daha da artacağı dikkate alınarak, Mahkeme'nin şimdiki yapılanma ve yargılama prosedürünün de değiştirilmesi kaçınılmazdır.

Bu çerçevede, Anayasa Mahkemesi, her dairede 9 asıl, 3 yedek üyenin bulunduğu iki daireden oluşmalıdır. Daireler'in ve Genel Kurul'un görev ve yetki alanları da Anayasa'da belirlenmelidir.

Mahkeme'ye 1982 Anayasası ile verilen mevcut görev ve yetkilerin sürmesinin yanında, parlamentoyu denetim işlevi genişletilmelidir. Bu doğrultuda anayasa değişiklikleri ve kanunların şekil denetimine getirilen sınırlamalar kaldırılmalıdır. Olağanüstü hal ve sıkıyönetim hali kararları gibi, Meclis'in dışı dönük kararları ile olağanüstü KHK'ler de Anayasa Mahkemesi'nin denetim kapsamına alınmalıdır.

1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesi Anayasa'nın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ile hukuk devleti ilkeleriyle asla bağdaşmamaktadır. Bu düzenleme, geçici madde adı altında öngörülümüşse de kalıcı olmuştur. Bu madde nedeniyle organik kanunlar dahil, hukuk düzenimizin temelini oluşturan

ran yasal düzenlemelerin hemen tümünü kapsamına alan 12 Eylül dönemi hukuku, halen Anayasa Mahkemesi'nin denetimi dışındadır. Bu anayasal engelden kurtulmak için, 1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesinin, en azından

üçüncü fıkrasının yürürlükten kaldırılması gerekir.

Temel hak ya da özgürlüğünün, bir kamu makamınca ihlal edildiğini ileri süren bireyin, son bir kez de, Anayasa Mahkemesi'ne başvurmasına imkan tanıyan Anayasa şikayeti yolu, artık Türkiye'de de açılmalıdır.

Türkiye'de, Anayasa Mahkemesi'nin gerekçeli kararlarının Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesinin gecikmesinden dolayı önemli hukuki sorunlar yaşanmıştır. "Mahkemenin iptal kararı kamuoyuna duyurduğu tarihte yürürlükten kalkacağını" öngören bir düzenleme getirilmelidir. Ancak, gerekçeli karardan da vazgeçilmemeli, bunun için Mahkeme'yi zorlayıcı süre konmalıdır.

2) Hukuk usulü yargılaması

Kaliteli bir yargılamanın gerçekleştirilememesinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa (HUMK) yöneltilen eleştirilerin bir kısmı, onun bazı hükümlerinin mahkemelerin

ağır iş yükü nedeniyle işletilememesinden ileri gelmektedir. Örneğin, hakim, dilekçelerin karşılıklı verilmesi safhası tamamlandıktan sonra, dosyayı iyice okuyup ona göre ilk duruşma günü vermelidir. Aynı biçimde davaya gereken şekilde hazırlanmalı, ilk celseden önce, tarafların anlaşmaları ve anlaşamadıkları hususları iyice belirlemelidir. Çünkü, tahkiyat, tarafların anlaşamadıkları hususlara hasredilecektir. Uygulamada bu gereklere maalesef hiç uyulmamaktadır.

Bilirkişilik kurumu gün geçtikçe daha fazla aksaklık yaratmaktadır.

Bugün ülkemizde adliye hakiminin ihtisaslaşması, hukuk alanında ve ceza alanında ihtisaslaşma olarak anlaşılmaktadır. Bir hakimin çok çeşitli hukuk branşlarını anlaması ve bilmesi güçtür. Bu nedenle, ihtisas mahkemesi türleri artırılmalıdır. Her ilçede en azından bir hukuk ve bir ceza hakimi bulundurulmalıdır.

Ülkemizde Yargıtay hakimi sayısı 300'e yaklaşmış durumdadır. Gelişmiş ülkelerde yüksek mahkemeler böylesine kalabalık değildir. İdeal Yargıtay örgütlenmesinde, Yargıtay hakimi sayısı 60'ı aşmamalıdır.

Tahkim kurumu maalesef yeterince işletilmemektedir. Oysa, bu kurum, adliye mahkemelerinin iş yükünü ciddi surette azaltacak rol oynayabilir.

Parasal sonuçları olan davalarda kanuni faiz ve harçlar, davacı ve davalıyı kötü niyete yöneltmeyecek şekilde piyasa değerleri dikkate alınarak düzenlenmelidir.

Kira tespiti davaları, çekişmesiz yargı işleri gibi konularda ticaret odaları, esnaf odaları, tüketici dernekleri gibi kurumların hizmetlerinden yararlanılmalıdır.

İcra tetkik mercilerini çok daha fazla önemsemek, ilamsız icra yolu ile çözümlenebilecek işlerin sayısını çoğaltmak gerekmektedir.

Objektif bağımsızlık ve tarafsızlık bakımından yargılama organının karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun, bağımsızlığın yürütme organının müdahalelerine karşı korunmasıdır.

3) İdari yargılama

İdari yargılamanın varlık sebebi, başlangıçta kamu yararının ve hizmetlerinin işleyişini gözetmek ve korumaktır. Ancak, zaman içinde, bireylerin hak ve hürriyetlerinin, kamu gücü ve kamu yararı karşısında dengeli olarak korunması değer kazanmıştır.

İdari yargılamanın sorunları ve iş yükünün azaltılması için öncelikle uyuşmazlıkların yargılama dışı hukuksal yöntemlerle çözümünü sağlayacak idari usuller geliştirilmelidir. Halen üzerinde çalışılmakta olan, "İdari Usul ve

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu" ön taslağı, bu konudaki bazı noksanları giderebilir.

Özellikle idari işlemlerde, ilgililere yazılı bildirimde bulunulurken veya ilan yoluyla duyuru yapılırken, işleme karşı yargılama yoluna başvurulmak istendiğinde bunun süresi, görevli ve yetkili yargılama yeri, hasmın kim olduğu, işlemin gerekçesi ve dayanağı raporlar veya görüşler ve belgeler açıkça belirtilmelidir.

Yargılamanın kalitesi, etkinliğine, etkinliği de aranan hakkın fiilen bulunabilmesine bağlıdır. Mahkeme kararlarının infazı, özellikle idari yargılamada önemli sorunlar yaratmaktadır. Çünkü, kamu gücünü elinde bulunduran idare tarafıdır. Bunun için mahkeme kararının açıklığı yanında nasıl uygulanacağını da gösterilmesi gerekebilir.

Bu amaçla, yargılama kararının verilmesinden hemen sonra, idari yargılama yeri, iptal edilen idari işlemi yapmış olan mercii, daha da açık ifadesiyle kararı alan kamu görevlisinin veya görevlilerin ne gibi işlemler yapması gerektiğini yazılı bir bildirimle gösterir. Keza, mahkeme kararının yerine getirilmesi için bir süre verilerek infaz hızlandırılabilir.

Bağımsızlığın sadece siyasi iktidara karşı değil, topluma hakim olan ideolojilere, öğretilere, çeşitli sosyopolitik güçlere ve baskılara karşı da söz konusu olduğunu hakim unutmayacaktır.

4) Ceza yargılaması

Türk Ceza Kanunu, genel hatları itibarıyla gözden geçirildiğinde, çağdaş hayata ve ceza hukuku genel kurallarına uygun olmayan maddelerin varlığı saptanabilir. Bugün, Türkiye'de tüm ceza hukuku kaynaklarının gözden geçirilme gerekliliği, ceza adaletindeki sorunların

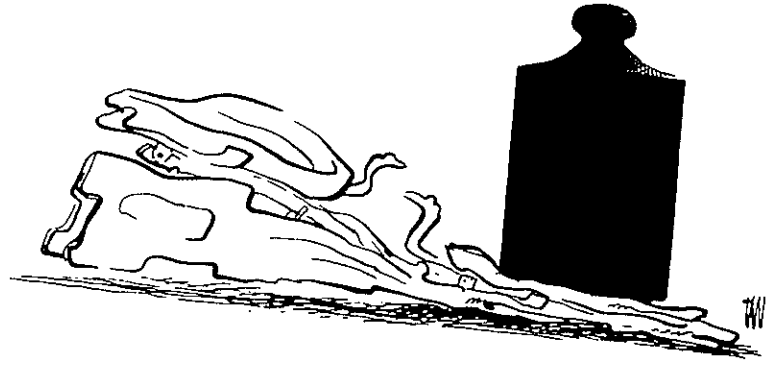
çözümünün ve ceza yargılamasında kaliteye ulaşmanın adeta bir ön koşulu olarak ortaya çıkmaktadır.

Çağdaş ceza hukuku, suç olmaktan çıkarma ve cezalandırmama akımlarının etkisi altında bulunmaktadır. Bu sebeple, günümüz ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı suçların tasfiyesini bir an önce yapmak gerekmektedir. Cezalandırmanın sınırları olduğu bilinmelidir.

647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'un, para ce-

zasına çevirme seçeneği, bugüne kadar çokca uygulanmasına karşın, diğer seçenekler ve özel infaz şekilleri çok az biçimde uygulamaya yansımıştır. Oysa, nitelik arayışları içindeki hukuk dünyamız, suçluyu topluma kazandırıcı, toplumsal barışı kurucu ve koruyucu yeni ceza türleri bulmak zorundadır.

Bu konuda, sınırlı bir eğilim olarak idari para cezaları uygulamasını görmekteyiz. Ancak, idari para cezalarının miktarının, hukuka aykırı eylem ve failin kişisel durumu ile orantısız biçimde çok yükseklerle çıktığı görülmektedir. Bu durum, Türk ceza adaletinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Bir çeşit kurtarıcı kurum haline gelen ön ödeme uygulaması, giderek yaygınlaşmaktadır. Ancak, ön ödemenin yanı sıra iddianameye itiraz edebilme, iddianameyi kabul etmeme, iddianame üzerine dava açılmasının zorunlu olması, ceza davasının karar vermeden tecil edilebilmesi, ceza yargılamasında hüküm aşamasında ertelemeye gidilmesi gibi olanakların Türk ceza yargılamasında kabul edilmemiş oluşu büyük bir boşluk meydana getirmektedir. Aynı zamanda, ön ödeme alanını gereğinden fazla büyütmemektedir.

Türkiye'deki uygulaması ile adli sicil ve yüz kızartıcı suç kavramları, bugünün insan hakları anlayışına uygun düşmemektedir. Kayıtların adeta hiçbir denetime bağlı olmaksızın tutulması ve bunlara ölçüsüzce itibar edilmesi Türkiye'de insan hakları ihlallerinin önemli hukuki sebeplerinden birini oluşturmaktadır.

Savcıların çalışma esasları yeniden düzenlenmeli; otomatik dava açma makinası olmaktan çıkarılmalı ve daha özgür bir hazırlık soruşturması yapmaları sağlanmalıdır.

Ülkemizde, emniyet kuruluşunun mevcut örgütlenmesiyle, suçlar karşısındaki konumunun yeterli olmadığı açık-

ca ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, doğrudan Cumhuriyet Savcılığı'na bağlı adli kolluk bir an önce kurulmalıdır.

Ceza yargılamasında çocuk suçluların yargılanması, Yüce Divan gibi özel yargılama yolları kabul edilebilir. Ancak, Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmalıdır. Çünkü, DGM'lerin görevini ağır ceza mahkemelerinin görmemesi için bir neden yoktur. Yasal yollarının yapılması bakımından yürürlükteki sistem korunmalıdır. Ancak, Ceza Genel Kurulu'nda duruşmalı inceleme yapılabilmelidir.

Ceza yargılamasında ön soruşturma ile son soruşturma arasına ara soruşturma devresi konulmalıdır. Ara soruşturmanın temel amacı, kişileri aleni duruşmada sanık sandalyesine oturtmadan önce, kamu davasından haberi kılma- tır. Böyle bir sistem ilk soruşturmanın eksikliğini de giderecek niteliktedir.

Yargılamada müdafilik güçlendirilmelidir. Bu bağlamda avukatın delil toplama yetkisi kabul edilmeli, yargılamada çapraz sorgu sistemi düşünülmelidir.

Ülkemizde çok eleştirilen ve iki yanı keskin bir kılıç olan Memurun Muhakematı Kanunu ile bu sistemi benimseyen kanunlar, yürürlükten kaldırılmalıdır. Memurlarla ilgili suçlarda da hazırlık soruşturmaları savcılar tarafından yapılmalı kamu davası açıldığında soruşturmalar, adliye mahkemelerine yapılmalıdır. Memurun bağlı bulunduğu idari makamlarca yapılan bir ön yargılama ile ceza adaletinin sağlanması mümkün değildir.

Siyasilerin (milletvekili, bakanlar) yargılanma prosedürü içindeki yasama dokunulmazlığı ve meclis soruşturması kurumları, hem amaçlarına uygun işlevlerini sürdürebilecekleri, hem de yargılamayı tıkamayacakları şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Şartla salıverme, Türk hukukunda cezanın etkinliğini adeta ortadan kaldıran bir kurum biçimini almıştır. Bu nedenle, şartla salıverme kurumunun gözden geçirilmesi ve bu kurumu destekleyici personel ve donanımın yerleştirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Yargılama unsurlarında kalite

1) Hakim ve savcılar

Ancak iyi yetişmiş, bilgili, kaliteli bir yargıç, adil kararlar verebilir. Hakimlerin bütünüyle bu niteliklere sahip kılınmaları, önce eğitimle ve öğretimle, sonra da sözkonusu niteliklere sahip genç hukukçuların mesleğe kazandırılmasına imkan verecek çekici tedbirleri almakla sağlanabilir. Bu doğrultuda öncelikle hukuk fakültelerinin süresinin uzatılmasına; programlara, felsefe, psikoloji, ahlak, mantık, matematik, sosyoloji, iktisat, tarih, edebiyat, kompozisyon, tiyatro ve sinema gibi sanat dersleri ile elektronik ortamda iş

yapma alışkanlığı verecek uygulamalı derslerin konmasına ihtiyaç vardır.

Aynı eğitim ve öğretimin, mesleğe giriş şartlarının savcılar bakımından da geçerli olması gerekir.

Mesleğin çekiciliğini artıracak ilk tedbir, hakim ve savcılar aylıklarını ciddi şekilde yükseltmek ve bu artışın kalıcılığına güven duyulmasını sağlamaktır. Hakimlerin, yer değiştirme, güvenlik içinde yaşama, lojman bulma gibi konularda bugünkü duruma oranla daha güvenceli koşullara kavuşturulmaları da mesleğin çekiciliği yönünden önemlidir.

2) Yardımcı personel

Adalet hizmetinin insan unsuru sadece hakimlerden (ve savcılardan) oluşmuyor. Hizmetin kayıt, tutanak, iletişim, arşiv, sekreterlik, basım, yayın, toplantı düzenleme gibi pek çok ihtiyaçlarını yargılama kararlarına katılmayan yardımcı personel karşılamaktadır.

Yardımcı personelin eğitimi, Adalet Meslek Yüksekokullarının açılmasıyla bir ölçüde çözümlenmektedir. Ancak, bugün için sözkonusu çözümün yeterli olduğu söylenemez. Toplumumuzda, yardımcı adalet hizmeti görenlerin, mesleki eğitimlerinin yanında maddi ve manevi yönden saygınlık artırıcı bir duruma kavuşturulmaları da hizmetin kalitesi bakımından önemlidir.

Yargılamanın fiziki altyapısı

Uygar ülkelerin kentlerinde, en görkemli binalardan biri de "Adliye Sarayı"dır. Adına yaraşır olmaları, bu görkemli binaların ayrıcalığı özelliğidir. Ülkemizde birkaç istisna dışında, adliye binaları yetersizdir. Bu durum adalet kavramının gerektirdiği ciddiyetle bağdaşmamaktadır.

Ceza davalarında güvenlik, giderek büyük bir sorun haline gelmektedir. Adliye koridorlarında ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde karşılaşılan olaylar, giderek hakimleri, savcılar ve taraf avukatlarını sanık ve davalı tarafları tedirgin edecek boyutlara ulaşmaktadır.

Son olarak, yargılama işlevi hakkında halkın da eğitilmesi gerekir. Halk, yargılamanın işlevi, işleyişi, yapabilecekleri ve yapamayacakları konusunda yeterli bilgiye sahip olabilecek ölçüde eğitilmelidir. Bu eğitimin temelini oluşturmak üzere, ilköğretim ve ortaöğretim aşamalarında, hukuk, hukuk devleti, yetki kullanımında ölçülülük, kendi kendini sorgulayıp, sınırlayabilme ve sorumluluğu kabullenme konularının, uygulamalı ve örneklemeli çalışmalarla işlenmek üzere, programlara alınması doğru olacaktır.

Raporu hazırlayanlar

Prof. Dr. Erdoğan Teziç, Prof. Dr. Yıldızhan Yayla, Prof. Dr. Köksal Bayraktar, Prof. Dr. Erdener Yurtcan, Prof. Dr. Süheyl Batum, Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu

Yargıda kalite ve insan

Yıldızhan Yayla

Bir hizmet yürütülecekse, önce o hizmetin tarafları düşünülmalıdır. Hizmetten yararlananlar ile hizmeti yürütecek olanlar. Yargılama da bir hizmettir. Bu hizmetin de tarafları vardır: Davacılar, davalılar ile yargıçlar, savcılar ve diğer idari personel. Önce, hizmetten yararlananları kısaca hatırlamak gerekir!

Yargılama hizmeti neden vardır?

Çünkü, toplu halde yaşamak insanlar için ne kadar doğal ise, menfaat ve hak çatışmaları da o kadar kaçınılmazdır. Üstelik çoğu zaman insanlar bu çatışmaları aralarında gide-mememektedirler. Oysa:

a) Sorumluluğunu idrak eden insanlar çoğunlukta olsa; uyuşmazlıklar azalacak, çıkabilecek uyuşmazlıklar da bir yargı yoluna gitmeden çözümlenecektir.

b) Kendisini tanıdığı için başkalarını da anlayabilen insanlar çoğunlukta olsa, uyuşmazlık çıkmasına yol açabilecek ilişkiler daha kurulmadan, olası çekişmeleri baştan önleyecek usuller öngörülebilecektir. Özetle, koruyucu hekimlik gibi, koruyucu hukukçuluk da gelişebilecektir.

c) Bunun gibi, kamu gücünü elinde tutan ve bu gücü kamu kuruluşları adına kullanan kişiler, kendi yetkilerinin sınırlarını ve amacını bilseler kamu, kurum ve kuruluşları ile kişiler arasındaki uyuşmazlıklar da pek azı inebilecektir.

Ne var ki, bütün bu ideal insanların çoğunlukta bulunduğu bir toplum henüz oluşmamışsa, yaygın ve yoğun bir yargı hizmetine şiddetle ihtiyaç duyulacaktır. İnsanlar da, bu ihtiyaçlarının karşılanmasını isteyeceklerdir. Anayasa'nın tanıdığı "hak arama" hürriyeti bunun aracıdır. Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir. "Hiç bir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki dava-

ya bakmaktan kaçınamaz" (Anayasa m.36). Anayasa herkese bu hakkı tanıyor. Kanunlar o şekilde düzenleniyor ki, mahkemesiz dava kalmıyor. Çünkü, hak arama, toplumun vazgeçemeyeceği bir ihtiyaç. Öyleyse, ihtiyaç büyüdükçe mahkemeler de çoğalıp, yaygınlaşacak! Ancak, "hak arama" yetmiyor. Aranacak hakkın bulunabilmesi gerekli. Davacı veya davalı, hangi taraf, yürürlükteki hukuka göre haklı çıkıyorsa onun hakkı teslim edilmelidir.

Bu noktada, yargılamada kalitenin ikinci önemli unsuru ortaya çıkmaktadır: Toplumu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğu, yargılama hizmetinin kendileri için arz ettiği önemin bilincinde olmalıdırlar. Herkes, güvenilir, etkin ve saygın bir yargılama hizmetinin yaşamsal değerinde olduğunu anlamalı, hissetmeli, böyle bir yargılamanın bulunmaması bir toplumun her türlü düzensizliğe açık hale geleceğini dikkate alabilmelidir. Böylesine bir idrak aşamasına ulaşmış bir toplumda, yargılama hizmetinin üst düzeyde örgütlenmesini sağlayacak ortam da oluşur. Bu elverişli ortam oluşmadan, yargılamanın kalitesini güvence altına alan maddi olanakları tanıyacak siyasi irade gerçekleşemez.

Demek ki, yargılama hizmetinin iyileşmesi şu temellere dayanmaktadır:

- Uyuşmazlıkları en aza indirecek insan kalitesi;
- Buna rağmen uyuşmazlıkların çıkabileceği gerçeğinin ve yargılama hizmetinin vazgeçilmezliğinin kavranması;
- Kaliteli, bir yargılamanın bulunmaması halinde toplumca ödenecek bedelin ağır olacağının bilinmesi;
- Bunun sonucu olarak da, siyasi iktidarın gerekli düzenlemeleri yapmaya zorlanması.

Hizmeti yürütecek olan personelin nitelikleri

Kaliteli hizmetin yürütücüsü olanlar da kaliteli olmalıdır.

Ancak bu kalite, toplumdaki ortalama düzeyin üstüne çıkmalıdır. Çünkü, çok önemli bir ihtiyaç karşılanacak; çatışan menfaat odaklarının, bağdaştırılması yahut uzlaştırılması zor duyguları -hiç değilse- saygı uyandıran usul, yaklaşım ve muhakemelerle tatmin etme gücünü aşılabilecektir. Bunun için, herkesten önce yargıçların, sonra da savcılarının, diğer yargı personelinin üstün niteliklere sahip kılınması gerekir.

Sorun, yargılamanın insan unsurunu özlenen kalitede tutabilmektir. Akla hemen şu gelebilir: Yargılama hizmetinin gerektirdiği personel sayısı bilinmektedir. Bu personelin maddi şartları iyileştirildiği takdirde, bir kaç yıl sonra, yapılacak bazı mevzuat değişikliklerinin de yardımıyla yargılamanın kalitesi yükselir. Öyleyse zorluk nerededir? Yargılama hizmetinin içinde yürütüldüğü bina ve kullanılan malzeme ve donanım da iyileştirilirse sorun çözülmez mi?

Türkiye'de sorunu ağırlaştıran sebepler vardır. Bu sebepler şöyle özetlenebilir :

a) Personel ücretleri o kadar geride kalmıştır ki, yargıçların ücretlerinde yapılması gereken yükseltmeler, ciddi sıçramalar sağlanmadığı takdirde çekici olmayacaktır.

b) Ücretlerde sıçrama yapma, devletin, güvenlik, sağlık, eğitim ve maliye gibi kilit alanlarda çalışan personelinin de ister istemez benzeri isteklerde bulunmaya sevk edecektir. Sözgelimi, bir askeri yargıça önemli ölçüde maaş artışı sağlansa, kendisinden daha yüksek rütbeli muharip subaylar ne olacaktır?

c) Bir başka sorun da, yargıçların ücretlerinde, maaş veya ödeneklerinde yapılacak artışların, bu enflasyon ortamında, geleceğe dönük olarak güven vermemesidir. Bugün mesleğe girmek isteyen yargıç veya savcı adayları, sadece mevcut duruma bakarak seçim yapmamakta, bir kaç yıl sonraki ücret artışlarını düşünmektedirler.

d) Hukuk fakültesi mezunlarının avukatlık gibi zor da olsa serbest ve genellikle bir ücrete bağımlı olmadan çalışma olanağı bulunduğu da unutulmamalıdır. Bu olanak, nitelikli hukukçuların, gelirlerini enflasyona göre daha kolay ayarlayabilen avukatlık yahut danışmanlık mesleklerini seçmelerine yol açmaktadır. Üstelik, yargıçlık ve savcılıkta üst düzeylere çıkabilmek için önemli olan yetenek, bilgiyi sürekli artırma ve bu amaçla yabancı kaynakları izleyebilecek düzeyde dil veya diller bilme nitelikleri, avukatlıkta da her yönden başarılı olma şansını yaratmaktadır. Özetle, üstün nitelikli hukukçu gençlerin, bu şartlar altında yargıçlık ve sav-

cılık mesleğine kazandırılmaları gittikçe zorlaşmaktadır.

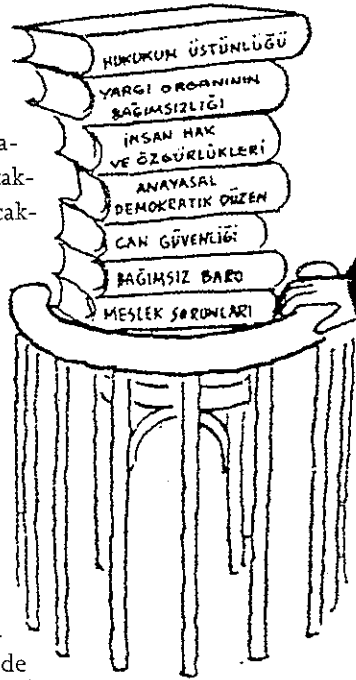
Orta ve uzun vadede bazı tedbirler düşünülmelidir. Ancak bu tedbirlere değinmeden önce şu noktayı belirlemek gerekir: Türk toplumu yukarıda işaret ettiğimiz aşamaya yaklaşmaktadır. Gerçekten, kamuoyunda ve siyasi çevrelerde, yargılamada kalite konusu, hemen bütün unsurlarıyla tartışılmaya başlanmıştır. Bu, alınabilecek tedbirlerin yelpazesini de, derinliğini de olumlu yönde etkileyebilir.

Ne tür tedbirler alınmalıdır?

Yargıçların (ve savcılarının) maaşları konusunda çeşitli öneriler ileri sürülmektedir. Bunlar: özel yasa ile maaş, ödenek ve emeklilik tazminatlarının artırılması; ikramiye verilmesi; yargı ödeneği ödenmesi; ek zam sağlanması gibi basit çözümlerdir. Bu çözümler, daha önce belirttiğimiz sakıncaları ortadan kaldırmamaktadır.

Çünkü geleceği güvence altına almamakta, üstün nitelikli gençleri mesleğe kazandırıcı ve onları meslekte tutucu bir özellik arzetmemektedir.

Bu nedenlerle orta ve uzun vadeli yeni yaklaşım ve tedbirler düşünülmelidir. Ancak, bu yaklaşımlarda üzerinde mutabakat bulunan husus bellidir: Yargıç ve savcılarının ücretlerinin artırılması.

a) Orta vadede çözüm: Yargıç ve savcılık mesleğine, Adalet Bakanlığı tarafından verilecek, gerçekten çekiciliği olan burslarla hukukçu gençlerin kazandırılması gerekir. Bu amaçla burslar :

- Hukuk fakültelerini üstün puanlarla kazanacak ve öğrenimleri süresince bu başarılarını sürdürececek olanlara;
- Daha kısa vadede sonuç almak üzere, son iki sınıfta okumakta olan başarılı gençlere;
- Gerçekten özendirici miktarda;
- Bir yabancı dile hakim olabilmelerini sağlayacak şekilde, öğrenim sonrası yabancı bir ülkeye bir veya iki yıl gönderilmek suretiyle verilebilir.

Burs alanların, on yıllık bir zorunlu hizmetle yükümlü olmaları sağlanmalıdır. Bu suretle, mesleğe kazandırılacak ve üç-dört yıl içerisinde ilk tertibi elde edilecek olan genç hukukçular, yargılama hizmetine kısmen soluk alabilirler.

b) Uzun vadeli tedbirler: Yargıçların ve savcılarının ücretleri milletvekili maaş ve ödeneklerine, yahut Cumhuriyet altını gibi enflasyona daha dayanıklı ölçülere oranla belirlenebilir. Bu tür bir tedbir, yukarıda sözü edilen iki sakıncadan birini giderecektir: "güvenilir olmama" sakıncasını. Zira, milletvekili ödenekleri, şartlara göre daha kolay ve sık değişebilmekte, yükselebilmektedir. Böylece, yargıç ve savcı ücretleri zamana ve enflasyona karşı daha dayanıklı olacaktır. Ama, ikinci sakınca yani öteki kamu görevlilerinin aynı doğrultudaki istekleri hep gündeme gelecektir. Çünkü, onların ücretleri de fevkalade düşüktür ve genel bir iyileştirme olmadığı sürece aşırı farklılaşmalar kabul görmeyecektir. Aşırı farklılaştırma olmadan da, bugünkü şartlar altında yargıda iyileştirme pek güçtür.

O halde ne yapılmalı?

Uzun vadede, yargılama hizmet ve faaliyetine katılanlar için, döner sermaye aracılığıyla, yargılama giderlerinin bir miktar artmasını göze alarak kaynak yaratılması sağlanmalıdır.

Bir dava dosyasından, avukatlar, bilirkişiler ve davada haklı çıkan taraf veya taraflar, derece derece kazanç elde ederler. Yargıçların ve savcılarının, dereceleri ne olursa olsun, kesin ve nihai çözüme bağladıkları her dosya için ayrıca bir ödenek yahut döner sermaye payı almaları sağlanabilir. Döner sermayeden alınacak payların ödeme şekilleri, zamanları; dosyanın hükme bağlanmasına katılanlar arasında nasıl paylaşılacağı, toplu hakimli mahkemelerde ve kurullarda nasıl uygulama yapılacağı, halen işlemekte olan döner ser-

mayelerin örneklerinden yararlanılarak hazırlanabilir.

Nihai hükme bağlanan davaların makul sayılabilecek sürelerin aşılması halinde, belli oranda ücret kaybına yol açması dahi öngörülebilir. Makul süreler, üst yargı mercileri tarafından belirlenebilir. Buna koşut olarak davanın uzamasına gereksiz yere yol açtığı belirlenen tarafların bir cezai harç ödemesi de kabul edilmelidir.

Bu tedbir, yargıçlar ve savcılar bakımından kesin ve nihai çözüme daha çabuk ama daha dikkatli ulaşma çabasını getirirken, yargılama giderlerini arttıracığı için uyumsuzluk çıkarma veya uyumsuzluğu uzatma eğilimleri konusunda caydırıcı etki yapabilecektir.

Tabii, akla hemen gelebilecek itirazlar vardır: Hak aramanın bedeli artarsa, iktisadi güçlük içinde olanlar bundan zarar görmezler mi? Dava açmaları engellenmez mi? Bu itiraz, bugünkü haliyle de yargıda geçerlidir. Tazminat miktarlarını harç yüzünden düşük tutanlar bile vardır. Kaldı ki, üzerinde düşünülmesini önerdiğimiz sistemde başlangıçta alınan harçlar düşük tutulabilir. Sonuçta haksız çıkan tarafın yükü artırılabilir. Ayrıca, harç yardımı muhtaç olanlar için, daha geniş bir adli yardım uygulaması yapılabilir.

Önerimize, yargıç ve savcılar, görülen işin maddi tarafına fazla karıştırmış olmaz mıyız, sorusuyla da itiraz edilebilir; objektifliğin kaybedileceğinden, bunun da saygınlığa engel olabileceğinden sözedilebilir.

Bu itiraza şöyle cevap vermek mümkündür: Doğru düzenleme yapılırsa, dava harçları ve yargılama giderleri adı altında döner sermayeye aktarılacak payların objektif dağılımı sağlanabilir. Döner sermaye yönetimi konusunda Türkiye idaresinin deneyimi vardır. Sağlık alanı gibi çok önemli bir konuda, üniversitenin bir kısım personeli bu tür paylaşımlardan yararlanabilmektedir.

Döner sermaye uygulaması, bazı zorluklar içermesine karşın, bugün Türkiye'de şikayet edilen duruma oranla daha az sakıncalıdır. Üstelik, mevcut deneyimlerden yararlanarak bu sakıncaları ortadan kaldırmak; hak edene, daha fazla çalışana, zamanında görevini yapana daha fazla ödeme yapmak mümkün olacaktır. Ayrıca döner sermaye, malzeme alımlarını da kolaylaştırabilecektir.

Tabii, en iyi çözüm, yine de toplumdaki bilinçlenmeye koşut olarak, yargıçların ve savcılarının maddi durumlarını, uzun vadede güven verecek ölçütler kullanarak gerçekçi rakamlara ulaşmak suretiyle desteklemektir.

Prof. Dr. Yıldızhan Yayla
Galatasaray Üniversitesi Rektörü

NEYSE Kİ BAZI TATLAR HÂLÂ SIRRINI KORUYABİLİYOR...

BLACK. Yoksa, çok şey fark eder.

Tanrılara Karşı

Riskin Sıradışı Tarihi

"Son 50 yılın en büyük mali bunalımı"nı değerlendirirken, Business Week dergisi (12.10.1998) şöyle diyordu: "Dünya için yeni bir mali yapı oluşturma tartışmaları riskle başlar, riskle biter. Global mali bunalımın sermaye piyasalarının riski doğru değerlendirmede için patlak verdiği açıklık kazandı. Pek çok Asya bankeri açısından risk söz konusu bile değildi. Sermaye akışını politikacılar, arkadaşlar veya aile fertleriyle bağlar belirledi."

Riskin bu şekilde yoğun olarak tartışıldığı günlerde Peter L. Bernstein'ın "Tanrılara Karşı, Riskin Sıradışı Tarihi" (John Wiley & Sons, 1996) kitabı bütün dünyada elden ele dolaşmaya devam ediyor. Kitapta, kökü Hint-Arap sayı sistemine dayanan ve 800 yıl önce Batıya ulaşan modern risk anlayışının tarihi, kolay anlaşılır ve esprili bir dille anlatılıyor. Bernstein, riskin tarihini 1200'e kadar, 1200-1700 arası, 1700-1900 arası, 1900-1960 arası dönemlerde inceledikten sonra bu yolcuğunu "belirsizliği incelemek" bölümüyle noktıyor.

Peki, risk nedir? "Risk sözcüğü, eski İtalyanca'daki 'cüret etmek' anlamına gelen risicare'den gelmektedir. Bu anlamda risk bir kader olmaktan çok, bir seçimdir. Riskin öyküsünde seçim yapmak için ne kadar özgür olduğumuza bağlı olarak cüret ettiğimiz eylemler anlatılmaktadır. Ve bu öykü insan olmanın ne anlama geldiğini tanımlamaya yardımcı olmaktadır."

Yazara göre, çağdaş toplumların temelini oluşturan şey, gelecekte ne olabileceğini tahmin edebilme ve değişik seçenekler arasından seçim yapabilme yeteneğidir. Modern zamanlarla geçmiş arasındaki sınırı tanımlayan şey riskin, yani geleceğin sadece tanrıların bir kaprisi olmadığı ve insanın da doğa karşısında edilgen sayılmadığı fikrinin egemen olmasıdır.

Kitap, Chevalier de Méré, Blaise Pascal, Pierre de Fermat, Gottfried von Leibnitz, Jacob ve Daniel Bernouilli, Thomas Baynes ve Francis Galton'dan John Maynard Keynes, Harry Markovitz ve Kenneth Arrow'a kadar tarih boyunca geleceğin nasıl bugünün hizmetine sokulacağını araştırmış bir grup düşünürü tanıtıyor. Yazara göre bu ünlüler riskin nasıl algılanacağını, nasıl ölçüleceğini ve sonuçlarının nasıl değerlendirilmesi gerektiğini göstererek, risk üstlenmeyi, çağdaş Batı toplumunu yönlendiren temel katalizatörlerden birisi haline getirmişler. Risk kavramını, "kayba uğrama olasılığından kazanç sağlama fırsatına, KADER ve ORJİNAL TASARIM'dan olasılık temeline dayanan incelikli gelecek tahminlerine, çaresizlikten seçime dönüştürmüşlerdir."

Bernstein kitabında geleceğin bir düşman olmaktan çıkıp bir fırsat haline gelmesinin çağdaş piyasa ekonomisinin temelini oluşturduğunu, temelinde seçimin bulunduğu serbest ekonominin insanlığa hangi olanakları sunduğunu anlatırken,

okuru bu süreçlerdeki karar verme yapısının gerçek anlamıyla ve yatırım yönetiminin çağdaş ilkelereyle tanıstırıyor. Matematikçilerin nasıl yıllar içinde olasılık kuramını bir kumarbazın oyuncağı olmaktan çıkarıp bilgiyi örgütleyen, yorumlayan ve kullanan bir araç haline getirdiklerinin öyküsünü anlatıyor.

Peki ya dünya çapında bu kadar çok satan bir kitabı okudukları halde Asya girdabına yakalanıp büyük zararlara uğrayan Batılı sermaye piyasaları aktörlerine ne demeli?

Yazar bu konuda şöyle diyor: "Bugün biz hâlâ insanların seçimlerini nasıl yaptıkları ve riske nasıl tepki verdikleri konusundaki gizemi anlamaya çalışıyoruz... Geçmiş bize vahşetin ne zaman ortaya çıkacağını çok ender olarak gösterir. Savaşlar, bunalımlar, borsa parlayış ve çöküşleri ve soykırımlar gelip geçer, ama gelişleri her zaman şaşkınlık yaratmaktadır. Oysa, neler olduğunu olaydan sonra araştırdığımızda vahşetin kaynağı bize öylesine açık görünür ki, sahnedeki insanların kendilerini neyin beklediğini nasıl fark edemediklerini anlamakta güçlük çekeriz."

Bernstein'a göre, her zaman insanların akılcı olduğu varsayıldı. Oysa bu, insan davranışlarını doğanın davranışları kadar öngörülebilir hale getirdiği için konuyu basitleştirmektedir. Ekonomik ve sosyal olayları açıklamak için doğa bilimlerinin

terminolojisi kullanıldı; tercihler ve riskten kaçınma gibi öznel konular kesin ve tartışma götürmez yöntemlerle ölçülebilirmiş değerlendirmesi yapıldı. Oysa söz konusu olan belirsizlik, "insanın doğasında bulunan akıldışı olmanın bir sonucuydu."

Olayın başka ilginç yönleri de bulunuyor. Yazara göre, "bazen risk yönetimi bilimi eski riskleri denetim altına alırken, yeni riskler yaratmaktadır. Risk yönetimine duyduğumuz güven bizi aslında

üstlenmeyeceğimiz riskleri üstlenmek için cesaretlendirmektedir. Bu, birçok açıdan faydalıdır, ama sistemdeki risk miktarına ekleme yapmaktan sakınmamız gerekmektedir."

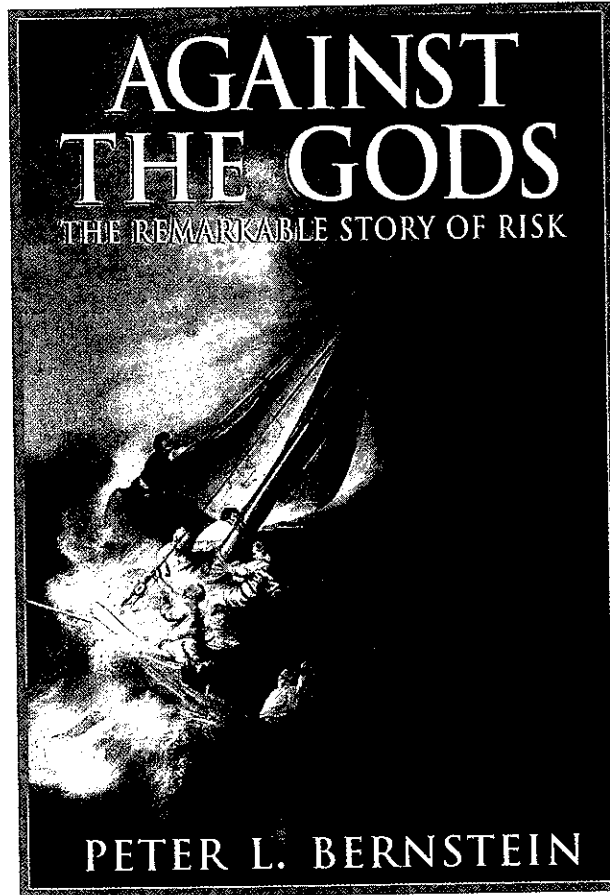
Bernstein, kitabını şu satırlarla bitiriyor: "Her zaman olasılık yasalarının mekanik bir şekilde uygulanmasına ve belirsizliğin ölçülmesine karşı çıkmış olmasına rağmen Keynes, bu düşünce şeklinin insanlık için derin anlamları olduğunu fark etmişti:

Olasılığın önemi sadece eylemde rehber alınmasının akılcı olduğu değerlendirmesinden çıkartılabilir ve olasılığa pratikte bağlı kalmak ise sadece eylemde onu bir ölçüde dikkate al-

mak zorunda olduğumuz değerlendirmesiyle doğrulanabilir.

Bu nedenle, olasılık bizim için 'yaşam rehberi'dir; çünkü Locke'un sözleriyle, "yaşamımızın en büyük bölümünde bize bahsettiği bu Sıradanlık ve Gözaltı durumuna, sanırım, uygun olarak Tanrı bizi sadece, söylememe izin verirsiniz, Olasılığın Alacakaranlığını layık görmüştür."

Ayşe Bilge Dicleli

nice

Sabiha Suner

Nice, Avrupa'nın, 1. Dünya Savaşı ile kapanan o en parlak çağında, vaktiyle o inanılmaz servetlere söz geçirmiş, geniş, uluslararası, fakat yine de birbirini iyi tanıyan, elit bir tabakaya bir asır boyunca kışlık bir başkent görevi yapmış bir şehir. Güzel doğası, hem içinde hem de çevresindeki "belle epoque" özelliklerini taşıyan zarif ve ilginç binaları ve Provence, İtalyan ve klasik Fransız etkilerini yansıtan lezzetli mutfağı ile şimdi de çok keyifli bir şehir. Fransa'nın beşinci en büyük kenti olan Nice, bu ülkede Paris'ten sonra en fazla sayıda müzeye sahip. Anketlerde ise hep Fransız ahalisinin en favori şehri olarak boy gösteriyor. Fransız Riviera'sının popülerliğinin gerçek bir rönesans yaşadığı günümüzde Nice, bölgenin tek enternasyonel hava alanının sahibi olarak, şimdilerde çevredeki yazlık kentlere giriş kapılığı da yapıyor. Eğer Côte d'Azur'ü tanımak için çok yönlü bir gezi düşünüyorsanız, Nice çok iyi bir konaklama yeri. Çünkü Nice, bu muhteşem sahil üzerinde hem doğudaki Menton, Monaco, Cap Ferrat, hem de batıdaki Cannes, Antibes gibi bir kısmı sadece yazlık olan merkezlere çok kolay ulaşım sağlıyor. Meraklısı için Nice, kırk yıl öncesinin İzmir'ine duyulabilecek nostaljinin baş ilacı, ünlü ressam Matisse'in hayranları için ise artık ziyareti farz olmuş bir hac mekanı.

Nerede kalmalı?

Nice'de, akşam üstleri iyice canlanan, deniz kıyısındaki piyasa caddesi Promenade des Anglais'nin üzerinde, çok sayıda ve çok güzel oteller var. Bunlardan en ünlüsü, devrin büyük mimarı Edouard Niermans'ın eseri olan, pembe-beyaz şık kubbesiyle dikkatleri üzerine hemen çeken Negresco. İçindeki devasa XIV. Louis portresi, holündeki bir ton

ağırlığındaki kristal Baccarat avizesi ve ünlü Chantecler lokantası ile Negresco, pek çok ziyaretçinin ilk tercihi. Promenade'a sadece beş-on dakikalık tatlı bir yokuş üzerinde ve Nice'in ünlü Güzel Sanatlar Müzesi'ne bitişik komşu durumunda olan Chateau des Ollieres ise, belki de buradaki en ilginç otel. Otelin binası, İstanbul'da başlayıp Nice'te mutlu sona ulaşan bir aşk hikayesine de evsahipliği etmiş: Moskovalı bir asilzade olan Prens Alexei Lobanov-Rostowsky, 1870'li yıllarda üst düzey bir Rus diplomatı olarak İstanbul'a geliyor. Devrin Fransız sefirinin eşi ile hemen kurulan dostlukları, kısa zamanda derin bir aşka dönüşüyor ve sevgi-

liler, skandalı daha fazla büyütmemek için, Nice'e gidiyorlar. Prens sevgilisi için alıp renovettiği şato, 1886 yılında bittiği zaman güzelliği ile dillere destan oluyor. Mutluluktan uçan Rostowsky ve sevgilisi, yeni şatolarında devrin, kış aylarında Nice'te toplanan, süper-varlıklı, enternasyonal ve çok seçkin sosyetesine sayısız güzel davetler veriyorlar. Günümüze değin, iki defa el değiştiren şato, 1990'da otele

dönüştürülüyor. Güzel bahçesi ve Veranda lokantasının lezzetli mutfağı ile Chateau des Ollieres, Nice'e sonbaharda gidecek romantik ziyaretçiler için ideal. La Prouse, Beau Rivage ve Primotel, Nice'teki biraz daha makul fiyatlı diğer otellerden bazıları. Fransa'daki pek çok yerde olduğu gibi, buradaki turizm bürosu da son derece iyi çalışıyor, herhangi bir ziyaretten önce kendilerini aramakta fayda var. **Website: HYPERLINK** <http://www.nice-coteazur.org> <http://www.nice-coteazur.org>

Neler yapmalı, neler yemeli, neler görmeli?

Nice'in en ilginç yeri Le vieux Nice. Eski Nice'in nabızı iki

noktada atıyor: Marchè aux Fleurs denen Cours Saleya'daki açık hava pazarı ve Place Rosetti. Bunlardan Cours Saleya, gerçek bir tiyatro sahnesi. Pazar ve antikacıların günü olan Pazartesi günleri hariç, Cours Saleya her sabah erkenden, mis kokan renkli çiçekleri, dumanı tüten fırın mamüllerini, Akdenizin dört bir yanından gelme çeşit çeşit zeytinleri ve dalından yeni kopmuşçasına taze sebze ve meyvelerini bağırarak çağıra satan pazarcılarla doluyor.

Bu görsel şölen, size, pazarın ünlü siması Madame Theresa'nın sattığı, dev sinilerde pişirilen nohut unundan yapılma bir çeşit gözleme olan "socca"yı, kuru soğan ve ançuez ile tatlandırılan Nice pizzası "pissaladiere"i ve mısır unundan yapılan "estouffado" kurabiyelerinin tadına bakmayı unutturmamalı. Yine bu tezgahlardan, memleketteki dostlarınıza götürmek için, kendi suyunda şekerlemesi yapılmış, bütün haldeki Seville portakallarından veya küçük mekikler şeklinde kesilmiş badem ezmele keklerden de alabilirsiniz. Ağustos sonuna doğru, buraya özel, ince kabuklu mor incirler de çıkıyor ortaya: Bizdeki bardacıklar kadar olmasa da bunlar çok lezzetli oluyor, sabahları da pazarda ilk önce onlar bitiyor.

Saat 12 sularında, Cours Saleya'nın, çiçekçiler hariç, tüm esnafı, evlerinin yolunu tutuyor, sadece yayaalara açık bir yol durumunda olan Cours Saleya bu kez de yolun iki yanına dizilmiş durumdaki onlarca lokanta ve kafenin uzantısı olan masalarla doluyor. Ucuz fakat çok lezziz öğle yemekleri için Cours Saleya ideal bir lokasyon. Cours Saleya'nın gü-rültüsü sizi yorduysa, öğle yemeğini-zi yine pek yakında olan La Petite Maison'un sakin ortamında da yiye-bilirsiniz. Çeşitli balık çorbaları ve diğer çorbalar, kabak çi-çeği tavaşı ve dolmaları, bol zeytinyağlı nisuz salataı sandviç olan pan bagnat ve bir çeşit yahni olan daube, Nice mutfağının sevilen, ünlü yemekleri.

Siesta saatleri, Cours Saleya'nın sakin olan tek anları. Akşam saat 5:30'dan itibaren her yer dondurma yemeye, ape-

ratifini içerken insan gözlemlemeye çıkmış piyasa meraklı-ları ile doluyor, akşam saat sekiz gibi ise, parlak ışıklı tez-gahlarında folklorik el işleri satan diğer pazarcılar çıkıyor ortaya. Bunlar gece yarısı olunca toplanıp gidiyor fakat artık Cours Saleya dan taşıp yine yakındaki Place Rosetti ve Place Massèna'daki barlara ve kaldırımlarına yayılmış olan gece hayatı, canlı müzik, bol sigara, buzlu pastis ve soğuk Alsace

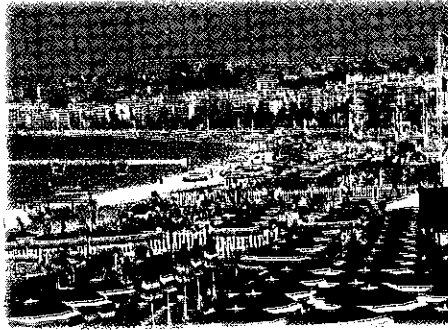
biraları eşliğinde sabahlara kadar sü-rüyor. Bir başka görsel şölen de her yıl Mardi Gras zamanı yapılan Nice Karnavalı şenlikleri.

Nice Modern Sanat Müzesi, Nice ekolü olarak isim yapmış, Arman, Cèsar, Yves Klein gibi sanatçıların iş-lerinin ve çok miktarda diğer avant garde eserin sergilendiği muhteşem bir müze. Nice Güzel Sanatlar Müzesi ise, afiş sanatının usta öncüsü, Nice'li sanatçı Jules Chèret'nin cazip eserleri ile dolu. Ancak, Nice'deki en vazge-çilemez müze, muhakkak ki Matisse Müzesi. Cimiez tepesindeki panora-mik manzaralı güzel bahçesi ve ma-nastır yaşamını konu alan sürekli ser-gisi ile ünlü Cimiez Fransisken Ma-nastırı ve Nice'i kendine ikinci vatan eylemiş Çarlık Rusyası aristokrat ce-maatının inşa ettirdiği, Moskova'daki aslının (St Basile) miniskül bir repli-kası olan Rus Ortodoks St Nikola Ki-lisesi, Nice'i Nice yapan, görülmeye değer yerlerden sadece iki tanesi.

Espace Massèna'daki tam teşekkül-lü Galeries Lafayette veya Place Wil-son çevresindeki sokaklara serpiştiril-miş butikler, acil ihtiyaçlar için ma-kul alış-veriş imkanları sunuyor. Fa-kat yine de itiraf etmek lazım ki, ger-çek alış-veriş meraklıları için Nice'te yapılabilecek tek şey var: Hemen bir araba tutup doğru Cannes veya Mo-

naco'ya gitmek. Yıllara meydan okuyan güzelliği ile Ni-ce'in, isteyen herkese, istediği her şeyi vermeye çabalamak gibi ham bir telaşa kapılmaya pek niyeti yok. O, bir sanat, deniz ve sofralar kenti: Onu sevenler, onu öylece seviyorlar.

Sabiha Suner
Finans Danışmanı

Ben büyüyünce n'olcak?

Çok yakında bu soruyu, çocuğunuz size sorarsa hiç şaşırmayın. Nerede yaşayacağını, nasıl nefes alacağını, hangi suyu içeceğini soracak. Belki de göremediği ağaçların, canlıların nereye gittiğini soracak. Ona cevap verebilmek için şimdiden hazırlanın.

Doğal Hayatı Koruma Derneği, çocuklarımıza doğası temiz, yeşil, kısacası yaşanacak bir Türkiye bırakmak için çalışıyor. DHKD, Türkiye'deki doğal yaşamın bütünüyle korunması için beş alanda bilimsel projeler geliştiriyor ve çözümler üretiyor: **Denizler ve kıyılar, su kaynakları ve sulak alanlar, ormanlar, çayırlar ve bozkırlar, nesli tehlike altındaki türler.**

DHKD, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde (EKOSOK) özel danışman statüsünde ve dünyanın en saygın çevre koruma kuruluşlarından Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın (WWF) ve BirdLife International'ın Türkiye Temsilcisi'dir...

2000 yılına çok az zaman kaldı... Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin çalışmalarını destekleyin... Hep beraber, çocuklarımıza yaşanacak bir Türkiye bırakalım...

Adı, Soyadı:
Adres :
Telefon :
Faks :
Ayrıntılı bilgi istiyorsanız bizi arayın ya da bu formu
(0-212) 528 20 40 no'lu faks adresine gönderin.

Savunmak*

Cengiz İlhan

O da rahmete kavuşalı çok oldu; geçerli ölçülere göre - amacım biraz da bu ölçüleri tartışmak-, dosyasına hakim, gözaçtırmaz, eline çabuk iyi bir ceza yargıcı sayılır. Yargıtaya da gitti. Stajyerleri, avukat veya hakim stajyeri olduğuna bakmaksızın, kürsüde soluna, yanına oturtmak gibi ender rastlanan güzel bir adeti vardı. "Asliye ceza stajı"nda ben de bu güzel uygulamadan yararlandım; sanıkları, avukatları, ama asıl yargıç ve savcayı, belki biraz sıkılganlıkla, yakından izliyebilirdim.

İşte önceden yazılmış kararı ilk o zaman gördüm. Ayrıntılarını hatırlamıyorum; bir duruşma bitmiş, sıra bir başka dosyaya gelmişti. Sanık ve avukatlar yerlerini aldılar, yargıç sırası gelen dosyayı önüne çekti, açtı, sanık avukatına; "Buyurun, başlayın ... bey" dedi, avukat da savunmasını yapmaya başladı. Dosya açık yargıcın önünde duruyor; -hala hatırlıyorum- yargıç üzerinde kırmızı kalemle bazı hesaplamalar yapılmış, madde numaraları yazılmış, orta boy bir kağıdı inceliyordu. Daha çok tecrübesizdim, bunu dosya ile ilgili bir çalışmanın notları sanmıştım, elbette savunmadan çok önce hazırlanmış bir "karar özeti" olduğunu tahmin edemezdim. Avukat konuşmasını sürdürüyor, yargıç savunmayı ne dinliyor ne de dinliyor gibi görünmek sıkıntısına katlanıyordu. Savcı ise, her zamanki gibi, bir başka dosyayı incelemekle meşguldü. Sonunda savunma bitti, yargıç, sanığın avukatının savunmasına katıldığını, beratını istediğini tutanağa yazdırdı, sonra da önündeki kırmızı kalemle yazılı kağıdı, savunmadan önce yazdığı özet kararı okumaya başladı, sanık mahkum olmuştu.

Peki neden savunma? Belki kanıksadım, alıştım da denilebilir; bu ve buna benzer örnekler artık bana eskisi kadar çarpıcı, şaşırtıcı gelmiyor. Ama bir soruyu hâlâ soruyorum: Savunma yoksa bir yargılama işlevi değil midir?

Yıllarca önce, gazetelerin bilgisini aktarıyorum. Ankara'da Polatlı taraflarında sanıyorum iki çoban çadır kurmuş iki turiste gece tecavüz etmiş ve öldürmüşlerdi. Yankısı büyük oldu, adamları görülmedik bir hızla yargıladılar, alelacele astılar. Aklımdan hiç çıkmadı; son duruşmada sanıklar-

dan birisi savunmasını yapması için avukat tutmak istediğini bildirmiş, yargıç buna gerek görmeyerek, "Ne savunması, ne savunması avukat ne yapacak" diyerek sanığı terslemişti. Kimse tek kelime söylemedi, asıl suçun, toplumsal ayıbın savunmasız adamı yargılamak ve asmak olduğunu aklına getirmek istemedi.

Benzer bir olay bir başka yerde bir başka zamanda tekrarlandı. Fethiye'de ülkemizde görevli bir büyükelçinin karısı ve kızı Ölüdeniz'de tatil yapırlarken öldürüldü, erkek arkadaşları yaralı olarak kurtuldu. Bu olay da büyük yankılar uyandırdı. Basın daha ertesi günü katil sanığını idama mahkum etmişti bile. Yargı da gecikmedi, ikinci ya da üçüncü duruşmada ülkesinden özel olarak dışişleri tarafından getirilen tanığın "eski ifademi tekrar ediyorum" ifadesine dayanarak sanığı idama mahkum etti. O zamanlar Baro'da birinci derecede sorumlu olarak görevliydim, savunmasız verilen idam kararını protesto ettim. Sabah telefon çaldı; birisi "Öldürülen sizin karınız ve kızınız olsa aynı protestoyu yapacak mıydınız" dedi. "Öldürülen sizin oğlunuz olsa siz bu telefonu yapar mıydınız?" diye bir soruyla cevap verdim. Tutumumuz, özellikle yurtdışındaki yurttaşlarımız tarafından, büyük destek gördü. Artık, Yargıtay'da savunma yapmaktan kaçınamazdık. Madem ki; "birinci görevimiz, ne kadar heyecan verici, toplumun nefretini ve hatta kinini ne kadar üstünde toplamış olursa olsun, sanıkların hukukun ve savunmanın korunması altında olduğunu, yasanın tanıdığı tüm olanakların hiçbir ayırım gözetilmeksizin eksiksiz uygulanacağını tekrar ve her olayda kanıtlamak", madem ki, "adaletin bir araç değil, bir amaç olduğunu her defasında ısrarla ortaya koymak gereğine inanıyor, bu inancın sarsılmamasında kendimizi görevli hissediyorduk", "Her sanığın, itham edildiği suç ne kadar dehşet verici, kamuoyunda ne kadar olumsuz etki yapmış olursa olsun, her olayın savunulmaya değer olduğunu ortaya koymak, bu fikri yaygın bir inanç haline dönüştürmek, diğer bir ifade ile savunmayı savunmak önemli bir görevimizdi." "Türk toplumu Batı toplumundan daha mı az saygın, Türk vatandaşı diğer Batılı bir ülkenin va-

tandasından daha mı az saygıdeğerti?" Dünyanın her ülkesinde insanlar öldürülüyordu, dünyanın uygar hiçbir yerinde sanıklar müdafii bulunmadan yargılanmıyorlardı. Birincisi kişisel bir ayıp, ikincisi toplumsal bir ayıptı." Ben, o zaman yönetim kurulu üyesi olan Doğan Evrim, Muhsin Ergazi, Fehmi Çam bir baro görevi olarak murafaaya katıldık, karar inceleme ekişinden bozuldu.

Sanık, duruşmada söz almış; savunmam için bir avukat bulundurmamak istiyorum deyince yargıç; "Durumu biliyor ve görüyorsun, suçunu hem itiraf ettin hem de bütün görgü tanıkları hakkında ayrıntılı ifade verdiler suçu işlediğini bildirdiler, bir avukat artık ne söyleyebilir? Nasıl savunma yapabilir?" diyerek itiraz etmiş. "Evet." demiş sanık, "gerçekten, işte ben de onu merak ediyordum."

Bu fıkra yıllardan beri tekrarlanır, avukatları taşlama yarından çok ülkemizde çok yaygın bir zihniyeti, savunmayı müessese olarak gereksiz görme inancını pekiştirmesi yönünden çok tutulur. Öyle midir?

Cinayetin fotoğrafı çekilmişti. Başkan Kennedy'nin katli olayında başkanı öldürmekten sanık Oswald, iki kolunda iki polis büyük bir koruma altında sorguya götürülüyordu. Adam kalabalığın arasından sıyrıldı, çok yakın mesafeden, iki kolu polis tarafından tutulmuş Oswald'ın karnına tabancasını boşaltıverdi. Herşey gazetecilerin gözleri önünde olmuş, cinayetin fotoğrafı çekilmekle kalmamış, televizyon kameraları olayı yayınlamışlar. Dallashlarla, canlı yayın, cinayet seyrettirmişlerdi. Avukatlar artık ne söyleyebilirler, nasıl bir savunma yapabilirlerdi?.. Önce şunu, Dallashlar öldürme olayını televizyon ekranında izlemişler, gazetelerde fotoğraflarını görmüşler, olayla ilgili yorumları okumuşlardı, bir yerde olayın tanıkları durumundaydılar hepsinin olay hakkında görgüye dayalı bir ön fikri, daha öte bir önyargısı vardı. Tanık yargılama yapamazdı, Dallas halkı jüri seçilemez, yargılama bu yüzden Dallas'ta yapılamazdı, başka yerde yapılmalıydı. Yargıç, savunmanın bu ilk itirazını reddetti. Savunma bu defa her jüri üye adayını çeşitli yönlerden tek tek sorguya çekerek, olayla ilgili ön bilgi ve fikri olup olmadığını ortaya çıkarmaya, böyle olanın jüri üyeliğini önlemeye çalıştı. Bunda da başarı sağladı, 12 ayeden oluşan jüri heyeti ancak haftalar sonra yitirdi, jüri adayının sorguya çekilmesiyle kurulabildi.

Yargıtay, bazı yargıçlar ne kadar esneklik getirmeye çalışırsa çalışsın ceza adaleti, ülkemizde, maalesef henüz sadece fiil üzerine kuruludur. Önemli olan suç sayılan hareketin ceza kanununun tarifine uygun olarak yapıldığının kanıtlanıp, kanıtlanmamasıdır. Suç sayılan fiili yapmak ile suç işlemek

kavramları yeterli açıklıkla anlaşılmamış, ikisi arasındaki mevcut sert çizgi bir türlü yeterli nitelikte ortaya çıkarılamamıştır. "Vicdani delil", suçun işlendiğine vicdanen inanmış olma, kabul edelim, henüz bir sözcük olmaktan öteye gidebilmiş değildir. Değil yalnız toplumda ya da toplumun bir kesiminde, bir çok yargı kuruluşunda dahi bu böyledir, her ikisi de, fiil ve suç, eş anlamlıdır.

Hazırlık'tan, Sorgu'dan gelen, ithama göre dosyası okuyan ceza yargıcı hemen bir fikir edinir, edindiği bu fikre göre de tahkikatı yürütür. Yapılacak iş mekaniktir; tanıklar dinlenecek, ifadeleri öncekilerle karşılaştırılacak (çoğu önceki ifadesini tekrar etmekle yetinir zaten) çelişki varsa giderilip, hüküm tesis edilecektir. Bu açıdan bakılınca öyle uzun uzun savunmayı gerçekten gerek yoktur, savunmanın yapacağı her talep, dosyanın kurulu düzenini sarsıcı bir durumdur, işi başından aşkın yargıç yönünden zaman alıcı, uzatıcı, hiç de hoş değildir.

Şimdilerde de böyle midir, bilmiyorum. Hanidir ceza mahkemelerine girdiğim yok. Bir talebimi yargıca duyurabilmek, yargıçtan söz sırası alabilmek için neler çektiğimi unutmuyorum. Hele gençken... Ayağa kalkardım, "Efendim" derdim, yargıç görmemezlikten, duymamazlıktan gelirdi. Bir süre bekler, cesaretimi toplar bu defa sesimi yükselterek tekrarlardım, gene oralı olmazdı yargıç. Herşey olduğu gibi bırakıp kaçmak isterdim, sonra içimi görevini yapmamış olma korkusu, bir suçluluk duygusu kaplardı, tekrar ayağa kalkar, bu defa daha da yüksek sesle, "Efendim, bir talebimiz var" derdim. Yargıç sıkıntıyla, yüzünü buruşturarak dönerdi, hoşnutsuzluğu her halinden belli olurdu; eleştiren bir sesle, "Ne?" derdi, "Ne talebi, ne talebi?.."

Kendine özgü, üslup sahibi, savunmaya yeni soluklar getirmiş nadir ceza avukatlarından birisiydi, iyi de konuşurdu. Belki bu yüzden pek sevilmiyordu, çekemeyeni çoktu. Yer değiştirmek, bir başka baro çevresinde çalışmak zorunda kalmıştı. Bir gün, o savunmadaydı, ben sıra bekliyordum. Önce "İevsii tahkikat" talebinde bulundu, özellikle yeniden keşif ve bilirkişi inceleme istiyordu. Reis isteklerini reddetti, "Savunmanınızı yapınız" dedi. Şöyle bir durdu, dosya kapağının altında karar özeti yazılı kağıdı artık ben bile biliyordum.

"Hayır" dedi, "savunma yapmayacağım. Bu dosya ve bu tahkikata göre mahkumiyetten başka bir karar vermeyeceğinizi biliyorum."

İyi bir ceza avukatı olamadım, istemedim mi? Nasıl... Sanırım bu zaten mümkün de değildir.

Cengiz İlhan

Emekli avukat ve yazar

1998 yılı Resort Dedeman Kapadokya ve Kongre Merkezi Bilançosu:

AKTİF		PASİF
TOPLANTI SALONU	KAPASİTE	
KAPADOKYA KONGRE MERKEZİ	1000	
TOPLANTI ODASI 1	35	
TOPLANTI ODASI 2	35	
TOPLANTI ODASI 3	30	
İHLARA KONGRE MERKEZİ	525	
KAYMAKLI TOPLANTI SALONU	80	
ZELVE TOPLANTI SALONU	60	
DERGAH TOPLANTI SALONU	35	
ODA	SAYI	
ÇİFT KİŞİLİK	314	
SUİT	34	
PRESIDENTIAL SUİT	1	

Pekin-Paris Ralisi Organizasyonu, Bayındır Sigorta Toplantısı, Oyak Semineri, Demirbank Müdürler Toplantısı, Işık Sigorta Semineri, Pfizer İlaç Bayiler Toplantısı, Arçelik Bayiler Toplantısı, Eczacıbaşı Bayiler Toplantısı, Unilever Bölge Toplantısı, Uzun Gıda Semineri, Good-Year Semineri, Aygaz Bölge Toplantısı, Toyota Bayiler Toplantısı, Mersin Rotary Toplantısı, İstikbal Mobilya Bayiler Toplantısı, Beko Bayiler Toplantısı, İsviçre Sigorta Acenteler Toplantısı, Japon Büyük Elçiliği Yemeği, Borusan A.Ş. Toplantısı, Bilkent Senfoni Orkestrası, Mercedes-Benz Bayiler Toplantısı, Kütahya Porselen Toplantısı...

